

Összeállító: SELI RÓZSE

Összeállítás ideje: 1981.

TART.: CSELED CSALÁDUNK TÖRTÉNETE

169
173 lap, 20 fotó, 4 MELLÉKLET

FOLYKÖRÖK MUTATÓ: SOMOGY MEGYE

SZÁMUTATÓ: XVII, 2

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖZS

ATUEZETUE AZ EGYS. LTK. 4436-es TÉTELE ALÓL.

1.

Jeli József és felesége született Vicze Gizelka.
Közvetlen a házasság után készült fényképünk.
Készült 1949 Grábner fótó Kaposvár.

2.

Szüret alkalmával, a ház előtt Vicze Mihályné,
mellette leánya Gizela, asztal mellett ifj. Jeli
József. A fénykép készült 1969 ben.

3.

Özv. Végh Jánosné született Papp Erzsébet
Mint cseléd asszony 5 gyermeket nevelt fel.
Családot szerető édesany volt. A sors forduló
után is falun élt. 1972-ben halt meg, 91 éves
korában ragatta magához a halál. Mikor a pap
bucsusztatta- hétköznapi hősnek mondta!

Özv. Végh Jánosné Somogy megye Fónóban
lakott, Végh Imre fiával és annak feleségével.
Családi ház , és az udvara.

5

Jeli József/született 1923.okt.2.Bárdudvarnok,
anyja: Végh Mária.1945.ig gazdasági cseléd.
utána rendőrség szolgálatában lépett.Pécsi
lakásán pályamunkáján dolgozik.A felvétel
készült 1978-ban. 6

Jeli Józsefné és Zita unokája, Somogy megye Alsóhetény
határában, buza tábla mellett.

7.

8.

ifj. Jeli József, aki született
1949 nov.19. Pécs, anyja: Vicze
Gizela.

Jeli Zoltán tényleges katona, határőr.

9.

Jeli József felesége és Zita unokájuk Somogy megye
Alsóhetény határában a buza táblában.

10.

11.

Jeli Józsefné született Vicze Gizella, 1929.
november 29-én Sásdon, anyja: Nagy Erzsébet.

Jeli Zoltán született 1955 szeptember 22-én
Pécsett, anyja: Vicze Gizela. Iskola végzettsége
gépésztechnikus érettségi, lakása Pécs Magyarürögi ut
118

12.

ifj Jeli József és felesége Simon Edit.
Mikor a fénykép készült Jeli József 21 éves
Simon Edit 16 éves.
Jeli József iskola végzettsége 8 általános,
vasesztergályos. Felesége iskola végzettsége
8 általános, fogalkozása kereskedő.

13.

Vicze Mihály született Baranya megye Sásd, 1902
július 31-én, anyja: Péter Éva, tanult mestersége
molnár. Dolgozott, mint téglagyári munkás, nyugdíjas
79 éves. Mikor a fénykép készült 40 éves volt.
Katonaságnál gyalogságnál teljesített szolgálatot,
1944-ben. Aposom. 14.

Vicze Mihályné született Nagy Erzsébet, 1913.
Baranya megye Mánfán, felszabadulás előtt háztartás
beli, dolgozott a földben, és otthon a háztájiban.
Egészségügyi dolgozoként ment nyugdíjba. Kettő leánynak
adott életet.

15.

Végh Imréné született Horváth Anna, Nagyberki, 1919. 1945-ig gazdasági cseléd. Ujgazda, majd utána téesz tag. Somogy megye Fónó falusi lakásuk előtt. Mikor a fénykép készült 59 éves volt. 1980-ban meghalt. Fónó falu temetőjében nyukszik.

16.

Végh Imre született 1911 évben, Somogy megye Gige, anyja? Papp Erzsébet. 1945-ig gazdasági cseléd, utána ujjgazda, majd tész tag. Most már nyugdíjas.

17.

Vicze Mihály és felesége, dédunoka.

18.

Jeli Zoltán, 6 éves, unoka testvére Székely Csilla.
Hát tér Baranya megye Sásd Zöldfa u. 14 sz.
Itt lakott Vicze Mihály és családja.

19.

Jeli József áll a régi cseléd ház ajtajában.
Itt laktunk 1940-es években. Somogy megye Kis-
gátpusztán. A felvétel készült 1978-ban.

20.

Somogy megye Inampuszta téesz ~~szállománya~~ állománya a
nyári karánban. A fénykép felvétel készült 1978
ban.

Jeli Józsof: Cseléd családjunk története

című pályamunkájához

Jeli Józsof hallatlanul adatgazdag, néprajzi és történeti érdekességekkel is teletűzdelt dolgozatot nyújtott be a pályázatra. 169 oldalban írja meg családjá történetét visszaemlékezés formájában. A dolgozatot 20 db fénykép egészíti ki, melyeket magyarázó szöveggel is ellátott a szerző. A fényképek közül 2 db eredeti "archív" fotó, 1 db az eredeti fénykép másolata, a többi pedig a közelmúltban készült felvétel.

A pályamunka műfaji besorolása nem könnyű feladat. Akár családre-génynek is beillene, de ebben a megközelítésben inkább elbeszélés-láncolatának nevezném. Ugyanakkor az egyes fejezetek önnáló kis néprajzi tanulmánynak, vagy éppen történeti visszaemlékezés-nek is befoghatók.

Külön szeretnék kitérni a szerző stílusára. Természetes keret-lenséggel, egyszerűséggel, s talán éppen ezért nagyon gördülékeny, olvasmányos stílusban fogalmaz meg társadalmi gondokat, rajzol meg emberi sorsokat, történelmi helyzeteket. Ma már "népi"-nek nevezhető kifejezései szervesen illeszkednek az elbeszélésbe, szinte külön csemegét jelentenek az olvasó számára. A lendületes, őszinte elbeszélő stílus néhol, mintegy spontán módon ötvöződik gyönyörű irodalmi fordulatokkal, képekkel.

A dolgozat legalább 40-50 olyan témakört felölel, amely önmagában is rendkívül érdekes és értékes. Ezek közül csupán néhányat sorol-nék fel: konvenciók cselédek, fordulópontok a cselédség életében, szokások, hit, viselkedési formák, ruházkodás, étkezés - táplál-kozás, nevezetes napok, ünnepek: karácsony, disznóölés, iskolai évek, a gyermek helye és szerepe a családi munkamegosztásban, játékok, játszótársak, a családi ház felépítése, a gazdaság, a la-kás, a nagyobb közösség nevezetesebb figurái, mint a postás, a cseh-dőrök, summások, katonaévek, munkaszolgálat, hazatérés, házasság, munka a demokratikus rendőrség kötelékében, az 1956-os események, a termelőszövetkezetek szervezése stb.

Amint az elmondottakból is kitűnik, a dolgozat sok izgalmas, érté-kes adattal gazdagítja ismereteinket, de kiváló stílusa miatt -

legalább az egyes fejezetei - közlésre is alkalmasak.

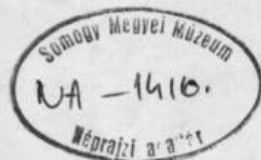
Talán éppen a műfaji sajátosságokból adódóan van a munkának egy nagy hibája. Kissé lazán kapcsolódnak egymáshoz az egyes fejezetek, sőt néhol ismétlésekkel is találkozunk. Nem mindig lehet tudni pontosan, hogy korban mikor és hol játszódik az adott esemény. Összességében úgy tűnik, hogy elsősorban a gyermekkori élményeire támaszkodik a szerző, ezért aztán az egyik fejezetben a logikai gondolatsor következtében eljut a felnőtt évekig, s a következő fejezetet újra a kisgyermekkori élményeivel folytatja.

A főleg formai hibák kis fáradsággal könnyen kijavíthatók lennének s a javítások után - véleményem szerint - a dolgozat mind tartalmilag, mind formailag kifogástalanná válna.

Kaposvár, 1981. szeptember 21.

Takács Éva
Takács Éva

történész-muzeológus

S z e m é l y i l a p

az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra beküldött pályamunkához, melyet a Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára Gyűjtésszervező Csoportja, Budapest, VIII. ker. Könyves Kálmán krt. 40 sz./Csalog Zsolt/által készített adatlap felhasználásával készítettem el, utmutató, szerint irtam meg a családunk cseléd történetét.

A pályázó neve és foglalkozása: J e l i József, nyugdíjas. Pécs, 7635, Magyarürögi ut 118.

A beküldött pályamunka címe: "Cseléd családunk története"...

A gyűjtés helye, helyiség, megye, ideje és egyéb körülményei: Somogy megye, Kaposvár, Fónó, Gölle, Nagyberki, Szabadi, Dombóvár, Lipotfa, Jákó, Vas megye Dolány, Alsó- Felsőhetény, Inámpusztá, Kisgátpusztá, Lengyel-tóti.

A pályamunkában feldolgozott témakörben irodalmi olvasott forrásmunkát nem vettem igénybe.

A pályamunka elkészítésénél közvetlen hozzám tartozókat, rokonokat, ismerősöket kerestem fel, és velük beszélgettem. Végh Imre, Somogy megye Fónó Dozsa György u. 24 szám alatti lakós nagybátyám. Jeli Józsefné feleségem, özv. Végh Jánosné, aki már meghalt özv. Jeli Józsefné édesanyám, Segesdi lakós. n. Jeli József édesapámtól. n. Végh János nagypapámtól. n. Végh János, n. Végh József nagybátyáimtól.

A pályázó további gyűjtési/pályázati/ tervei: így igaz, hogy kedvel csinálom. Jövőre nézve: az 1940 előtti földmívelést kívánom leírni. Állattenyésztést, tartását, állatok mezeit írni. Meg amire időm és egészségem lehetőséget ad. Cseléd világban hogy is történt a helykeresés, szökés egy évre, milyen magatartást kellett tanúsítani, hogy sikerüljön az elszegődés. Nekünk, mint gazdasági cselédeknek, milyen tárolási lehetőségeink voltak, pince, padlás, gunyhó stb.

- Milyen központilag szervezett kérdőíves adatgyűjtésben vett részt a folyó évben? A Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára Gyűjtésszervező Csoportja Budapest, VIII. ker. Könyves Kálmán krt. 40 sz. Csalog Zsolt által készített/ Utmutató ajánlott pályázat kioldozásához/, melyet még ez előtt 2 éve kaptam Dr. Knézy Judit múzeum tudományos főmunkatársától. Így igaz, hogy igen sok munkát fektettem a gyűjtésbe és annak alapos leírásába. Kérem, ha egy lehetőség van, közkinccsé tenni, és minél több ember ismerje meg, mert azt irtam le, amely a családunkkal megtörtént. Sajnos igen sok nyomoroságos helyzet van, melyet nem lehetett elhallgatni, mert így egész a történet. Szeretném ha antológiában megjelenne. //

- A gyűjtésem során úgy a régi, mint az új fényképeket is beszereztem, és készítettem. Szakmai segítséget kaptam Dr. Knézy Judittól, Dr. Imre Mária Pécsi Múzeum főmunkatársától, Baszerédi Győző Pécs városi múzeum osztályvezetőjétől.

Köszönöm szépen, hogy a folyóévben is küldtek pályázati felhívást.
Csak annyit kérek, hogy meg kapták -e? Köszönöm a segítséget és a bizalmat!
Pécs, 1981. július 20.

Jelli József
Jelli József önkéntes gyűjtő
7635, Pécs

Magyarürögi ut 118

Önkéntes néprajzgyűjtő!

Jeli József, Pécs, Magyarürögi ut 118, 7635

Szivünk parancsát teljesítettük

Szivünk parancsát teljesítettük
mikor demokratikus
rendőrnek mentünk
rendőrséghez ifjuságunkat vittük
de ott is maradt az amikor nyugdíjba mentünk.

Találkozás mindig felejthetetlen szép emlék
Őszintén árulkodnak az évek
mélységes mélyben a titok
Őszinte kérdésre csak őszinte a felelet.

Kaposvár, 1945 június 1.

JELI JÓZSEF
Jeli József
segédrendőr

Hogy mit tudok a családi hagyományból családom eredetéről, legrégebb történetéről?

Azt tudom, hogy dédszülők, nagyszülők, a XVII. század végén, sőt utána is 1945-ig a sorsfordulóig pásztorkodással foglalkoztak, mezőgazdaságban dolgoztak, de mindig, mint nincstelen cselédek. Vagyonuk nem volt.

Mikor, hogyan, honnan kerültek őseim a mai lakóhelyre?

A nagyszüleim Dél-somogy megyében laktak az 1850-60-as években. Lipótfalva, ~~Sige~~, Kisasszonyfa, Kiskorpád, Nagy-korpád, Nagy-bajom, Jákó, Somogy-szob, Aszaló, Bárdibük, Bámudvarnok, Cseperki, Kaposvár, Kaposmérő, Nyires, Gölle, Szent-péterpuszta, Alsó és Felsőhetény, Inámpuszta, Nagyberki, Szabadi, Kisgátpuszta, Fonópuszta.

Hogy milyen emberek voltak őseim?

Kezdetben nomádéletet éltek, mint pásztorok, később már földmiveléssel és állattenyésztéssel is foglalkoztak, de mindig csak földesuraknak a birtokán. Még arra is vissza tudok emlékezni, hogy nagyapám mesélte, hogy mint pásztoreMBER legtöbbször kint volt a határban, éjszaka meg a tanyától, vagy a pusztától távol eső akolok melletti kunyhóban lakott, esetleg egy héten egy alkalommal ment haza, addig a bojtár vigyázott az állatokra.

Hogy kiket tartok számon közülük az emlékeimben, mint jelentősebb embereket?

Nem tudok kivételt tenni, mert úgy a nagyszüleim, mint a szüleim egyszerű nincstelen emberek voltak. Így igaz, hogy kettő éves voltam és akkor elkerültem a szülői háztól, a nagyszüleimhez, ugyanis születésem bábája anyai nagyanyám volt. A nagyszüleim ne-

neveltek fel, azokkal is éltem együtt 21 éves koromig. Nagyanyámat úgy is szólítottam, hogy anyám. Mikor már eszemet tudtam, még utána is azt mondtam, hogy anyám, édesanyámat amikor is eljött meglátogatni annak meg azt mondtam, hogy Mária anyám. En leg többet kiskoromtól fogva a nagyanyámmal voltam, éppen azért őt szerettem leginkább. Még kisgyerek voltam, ha valahova is kellett menni, mindig a szoknyáját kellett hogy fogjam.

A nagyapámat roppant komoly embernek ismertem. Szerette a családját. De igen szigorú is volt. Annak ellenére, hogy a nagyanyám házias volt, de azért a nagyapám nem tudta elnézni azt, ha otthon az asztalon csak egy tányér is volt. Azt eltette a helyére. Nem volt "papucs" ember. Ha valami nem úgy volt, ahogy ő szeretne volna, bizony..., hogy elkerítette "Örzse a zanyád oltárát!" Az megijedt és legtöbbször menekült. De arra nem emlékszem, hogy egyszer is arra szó került volna, hogy a nagyapám nagyanyámat tetteleg bántalmazta volna. Őseim közül senki jelesebb ember nem volt, hát hogy is lehettek volna, mikor még írni és olvasni sem tudtak, mert nem jártak iskolába. Olyan tanyákon, pusztákon laktak, hogy nem volt iskola, a legközelebbi falu, vagy község 10-15 kilométerre volt, lábbelijük nem volt és a rossz idő és út is gátolta őket. Még senkit nem is köteleztek, hogy menjenek iskolába.

Hogy hogyan éltek őseim, milyen törekvések, korlátok és csapások határozták meg életüket?

Csalásban éltek, dédszüleimnek 9 gyerekük volt, a nagyapámé 8-an voltak testvérek, legtöbb fiú volt, úgy emlékszem, hogy kettő leánytestvére volt. En a nagyapámnak a testvéreit nem ismertem. Mikor már olyan suttyó gyerek voltam, kérdeztem, hogy vannak-e

testvérei és azok hol vannak? Azt mondotta, hogy sajnos már csak egy testvérje él a Vegh Pál, a többi meghalt, a Doberdói csatában, az első világháboruban. Pali bátyámat én nem láttam, pedig nagypám mondotta, hogy Somogy megye Kiskorpádon lakott, cseléd volt mikor fiatal volt, és később meg a vasutra járt napszámba.

Dédapám 82 éves volt, nagyapám 62 és édesapám 55, és anyai nagyanyám 91 éves volt amikor meghalt. Öcsém arra törekedtek, hogy a cseléd sorból ki tudjanak nőni, de sajnos nem sikerült, mert mindig másik, pusztákra kellett menni lakni. Mondotta is a nagyapám, hogy cselédembernek még gyümölcsfát sem érdemes ültetni, mert mire megnő, és termőre fejlődik a pusztáról el kell költözni!

Pontosan vissza tudok arra is emlékezni, hogy mint cselédek mindig szerettek állatokkal foglalkozni, és az felől beszélgettek, hogy gyűjtenek össze pénzt, és a proletárnegyedben, a falutól, vagy a községtől távoleső részben, ha lesz pénzüik vásárolnak házhelyet, és építenek egy kis házat, de arra nem került sor, mert nem volt szerencsénk az állatokhoz sem, meg aztán amikor a nagybátyáim felnőttek, elmentek katonának. Mikor leszereltek, utána meg megnősültek, és kiváltak a családból. Továbbra is minden maradt a rossz régiben.

A nagyapám a II. világháboruban igen megbetegedett, szív- és tüdő tágulása volt. Még nincsen egészen 50 éves, de már az egészsége annyira megromlott, hogy nem tudott egész emberként dolgozni, csak napszámosként foglalkoztatták az uradalmakban.

A nagyanyámtól sokszor azt is hallottam, hogy milyen nyalka legény a Tóbiás Pista! A nyalka jelzöt büszkeségre értette. Nálunk a cseléd és a szegény paraszti életben gunynév, csufnév, ra-

kor is amikor kisebb voltam, elmentem a kukoricaföldre a nagyanyámmal és onnan segitettem hordani a terményt, úgy is volt, hogy egy zsákba csak annyi terményt tettem, hogy a zsákot két részre el tudtam osztani, mert középen össze csavartam és úgy vettem a nyakam közé. Ezt mások is így csinálták, én is az idősebb cselédektől láttam.

Hogyha valamilyen termés gyorsan kellett olyankor a konyhakertbe mentünk. Az általában a pusztához közel volt. A közel /!/ 5-600 métert jelentett. Sok minden megtermett a kertben, krumpli, főznieval 8 soros kukorica, a kertnek a közepe táján volt a zöldségféléesség. Úgy csináltuk, hogy mindenből legyen kevés. Ha jó volt az időjárás, meg ha öntöztük, akkor már július végefelé volt uborka, paradicsom. Nem voltunk finnyásak mindent ami termett a kertben megettünk. De jó is volt a kovászos uborka. Kitettük a napra, hogy érjen meg. A nagyanyám egy dunctosüvegbe rakta az uborkát, kitette a favágitóra, vagy valamelyik ólnak a tetejére és a nap megérlette. Ha szárazság volt a veteményeket öntöztük, de igen sok munkával járt, mert a pusztának csak egy sudárfás, vagy kerekes közös kutja volt, és onnan hordtuk a vizet öntözni is. Mivel nagy volt a távolság a kerthez, nem volt érdemes egy-kettő kannával az időt eltölteni, azért mindig volt a háznál egy olyan 1 méter 30 centiméteres rud, és annak a két végén volt vaskampó arra akasztottuk a kannákat és vállon jól lehetett cipelni. És még az egyik kézben lehetett vinni egy másik kannát. Az ami még most is figyelemre méltó, hogy a cselédek egyik a másikának a terményéhez nem nyult. Az szokás volt, hogy egymásnak az emberek adtak terményt. Gyümölcsöt azt nem, mert az a pusztákon nem termett. Különösebben az őseim é-

letét semmi nem határozta meg, mert saját elképzeléseiket nem tudták megvalósítani. Egy-egy dolgot említtek meg, hogy mint gazdasági cselédek nem tarthattak annyi jószágot, amennyit éppen ők szerettek volna. Ha volt is felesleges állatjuk azt nem tudták értékesíteni, mert nem tudtak elmenni a vásárra vagy éppen a piacra eladni. Esetleg a nagyanyám, de azért egy asszony még sem olyan határozott, főleg abban az időben. Ugy is szólitották a nőket, hogy fehérvászoncselédek, csak kontyot hord és nem kalapot, mint a férje, nem is úgy mondták, hogy a férjem, hanem az uram.

Hogy mik voltak a család régi történetében a nevezetesebb fordulópontok emlékezetre méltó dátumok?

Sajnos csak szomorú dolgokról beszéltek. A nagyszüleim nem tudtak írni és olvasni. Arról szoktak beszélni, hogy mikor volt a házasságuk, még azt is meg-megemlítették, hogy ki-kinek udvarolt, és mért nem lett a párja. A nagyanyámtól többször is hallottam, hogy ő mást szeretett, de mégis Végh Jánoshoz, a nagyapámhoz ment férjhez, mert az édesapja azt akarta, hogy ő legyen az ura. Még arra is vissza tudok emlékezni, hogy Juhász Gyula nevezetű legényről szokott beszélni. De csakolyankor amikor is a nagyapám nem hallotta.

Igen csak tiszteletben tartotta a nagyapámat a nagyanyám. Nevezetesebb fordulópontok talán a felmondási idő, az pedig minden évben február elsején volt, - ugyis mondtuk, hogy közeleg a felmondás napja. Hova, merre is kell menni?! Az mindig nagy nyugtalanságot okozott a családukban, hogy a következő évben hol és kapunk egy évre kenyeret, mindig a kenyér kérdés volt a családukban a beszéd téma, ha közelgett a felmondás ideje.

Emlékezésre méltó dátumokhoz tartozott a születésnapok, vagy ki mikor is halt meg. Születés, vagy névnapokat, különösebben nem ünnepeltük meg, csak esetleg úgy véletlen, ha valaki megemlítette, a fülét meghoztuk és azzal el is volt intézve. Kiemelkedő dátumnak, még meg kell említeni, hogy azt igen csak megjegyeztük, hogy ki, mikor vonult be katonának és mikor is szerelt le. A házasságkötés napját, évét és helyét szintén megjegyezték, azt általában a sifonér ajtajának belső felére írták, például 1911. okt. 6. Nálunk a családban úgy látszik, hogy szinte már visszatérő hagyomány, hogy mindig egy nappal előbbre, vagy későbbre jelentették be, a születése napját. Sőt a nagyanyám vezetett ezen a téren, mert ő meg egy évet is tévedett a nagybátyámnál és nálam is. Ő egy évvel előbb ment el tényleges katonának, én meg egy évvel előbb mentem iskolába. Azért nem haragudtunk érte.

A Somogy megyei pusztákról a költözködés 1939.-ig április 24. napján, György napon volt, ezt a napot neveztük költözködés napnak. Utána április elseje lett a költözködés napja. Ugy tudom, hogy azért hozták előbbre, hogy a cselédek a földjükben előbb el tudják vetni, és dugni a magot, vagy az ültetni valót. Ez a nap a legemlékezetesebb a cselédvilágból, azt senki el nem tudja felejtetni. Jobban tudta a cselédség a felmondás és a költözködés idejét, mint a saját születés évét, vagy napját!

Meg kell említeni, hogy nálunk is volt a családban egy kalendárium, amelyet minden évben a januári, vagy a februári vásáron annak idején 24 fillérért vásároltuk meg. Annak volt egy kijelölt helye a konyhában, az asztal felett, a falba vert szegre volt felakasztva, és abban jegyeztük föl, ha az anyakőca begörgött, vagy megmalacozott, ugyancsak a tehének párosodását. Azt is feljegyeztük,

pontosan kiszámoltuk, hogy mikor is ellik meg a disznó, vagy mikor borjazik meg a tehén. Azért így írom, mert így mondtuk annak idején a pusztán és a családban.

A kalendáriumról egy-két szót, aki tudott olvasni, a cselédek közül az abból olvasott. Nálunk a családban sem, a nagyszüleim, sem a nagybátyáim nem igen tudtak olvasni és írni, mert esetleg egy évig, ha jártak is iskolába. Ahogy január 1-től fogytak a napok, úgy a kalendáriumnak a lapja is mindig kevesebb volt. Általában a lapokat azért téptük ki, hogy abba csomagoltuk a száronát a kenyér mellé valót. Meg kell azt is mondani, hogy bizony, már húsvét után nem igen volt a levágott disznóból. Ugy, hogy már május vége felé a kalendáriumnak, csak az első lapjai voltak meg, ahol a hónapok és a napok voltak írva.

Mivel dátumokról lévén szó: érdemes megemlíteni, hogy gyakran hallottam a nagyanyámtól, hogy elültette a kotlóst és három hét múlva kelnek ki a kiscsibék. Nem írta fel, de pontosan tudta, hogy 19, vagy 21 tojást tett a kotlós alá, mindig páratlannak kellett lenni. Igen fontos dátumnak tartottuk azt is, hogy december 13-án van a kotyolás napja, december 28-án meg az aprószentek napja, akkor lehetett korbácsolni, de csak annak, aki volt kotyolni. Én is jártam kotyolni. Kity koty! kity koty! majd hajnal lesz, majd megvirrad. Kettő a golója, harmadik meg a tolója. Mondtam, hogy Keteknek annyi csibéje legyen, mint az égen a csillag, és földön a fűszál! A gazdaasszony olyankor a fejemre szórta a vizet és mondotta, hogy hijad üket anyja. És kellett mondani, hogy Pi! Pi! Pi! Pi! Pi! hijadüket anyja. Annak idején 3-4 fillért kaptam, nagy öröm volt, hogy kerestem pénzt. Megjegyeztük, hogy mikor lesz húsvét, pünkösöd, Nagyasszony, Kisasszony napja. Még igen két fontos dátumunk volt a

cseléd sorsban, március 19-én akkor kaptunk félóra reggeli időt, és az szeptember 29. tartott, Mihály napjáig. Május elseje után már uszonna idő is volt, délután fél öttől 5 óráig. Az uszonna idő pedig szintén szeptember 29-én megszűnt. Még azt is meg lehet említeni, hogy a cselédeknek a jószáguk a legelőre május első napján mehetett ki az istállóból a legelőre. Szokás volt, hogy az ajtóküszöb mellé egy tojást kellett tenni, annyi darab tojást, ahány állat ment ki a csordás elé. Érdekes volt, ha az állat nem lépett rá a tojásra, akkor a tojás a pásztoré volt. Mi gyerekek ezen jót derültünk, mert kíváncsian néztük.

Hogy milyen volt a gyermekkorom? Talán így kell kezdenem, hogy nem csak kizárólag arról írok, hogy az enyém milyen volt, hanem a kikkel kapcsolatban voltam. Már azért is, mert a családukban a nagyszüleim és a nagybátyáimon kívül csak én voltam egyedül gyerek. Még amikor már olyan kamaszkodó voltam, akkor is azt mondták, hogy kisgyerek. Ugy igaz, hogy mindenkinek a kedvence voltam. Mivel hogy felnőttek közt nevelődtem, ott pedig csak komoly dolgokat láttam, hallottam. Az pedig igen csak mélyen szántóan rám nyomta a viselkedést. Közvetlen láttam a szokásokat, egymást hogy tisztelték és mennyiben volt tekintélye nagyapámnak.

Amíg én 10 éves voltam, addig a családuk a nagyszüleimből, és három nagybátyáimból állt. Azok kettő és négyökrös béresek voltak, a Somogy megyei Gölle pusztán és szentpéterpusztán.

Én is szerettem játszani, mint a többi pusztai kisgyerek. Amerre csak elnéztünk, mindenhol istálló, magtár, kerekeskut, gémeskut, rét, erdő, mező, szabad mindenfelé az ut. Nem is kellett több mint 5-10 perc és máris heted-hétországon túl voltam a pajtásokkal. Na-

gyon szerettem a régi épületeket, folyókat és az idős embereket már akkor is. Hacsak meg tudtam szökni a nagyanyám szoknyája mellől, bizony, hogy elfutottam a Gölle község és a Puszta közötti régi malom épületéhez, és ott igencsak jól éreztem magamat. Szerettem nézni a vizet. Itt a többi pusztai gyerek is, meg a pógárgyerekek is szerettek tartózkodni. Jó volt kint szabadban, felügyelet nélkül játszani. Mikor ugy tiszta igaziból ki tudtam magamat játszani, bármit is mondott a nagyanyám, vagy a családnak bármelyik tagja is, szívesen megcsináltam, mert előtte kitomboltam kedvemre magamat.

A puszta határa mielőttünk pusztai gyerekek előtt nyitott volt, arra futottunk, amerre csak hely volt. Valóban az a mi cselédvilágunk volt. Nem is gondoltam arra, hogy más is létezik. Csak azt láttam és azt tudtam, hogy van, nem is kíváncsoztam máshova. Télen is igen sokat kint voltam, a szabadban a többi pajtasommal. Már mindenszentek után le szokott esni az első hó és bizony, hogy március közepéig tartotta magát az igazi, kemény hideg tél. Szép volt a táj, bármerre is néztünk, minden felé szép fehér volt a környék. Sokat lehetett játszani a puszta istállóban is, mert egy-két beteg ökör, vagy ló állt a jászol előtt. Ott igaziból el lehetett bujni, a keverőbe, a hetes ágyax alá. Kint a gazdasági udvarban, volt mégcsak mivel játszani: a kovács műhely előtt álltak a mezőgazdasági gépek, gőzeke, traktor, szántó-vető gépek, azokra felültünk, és hajtottuk az ökröket játszásból. Tudtam mindegyik nagybátyám ökreinek a nevét. A rudasökrökét különösen tudtam, mert azok már idősebb jószágok voltak, mint az első ökrök. Például: János bátyámnak az ökreinek a neve volt. Hátsó rudas ökröké: Nyalka és Zengő. Az elsőké meg: Vezér, és Bimbó. Annak idején Gölle puszta a piarista papoké volt. Meg kell azt hagyni, hogy nagy fegyelem uralkodott a pusztán. Amerre csak az ember ellátott,

mindenhol rend volt.

A kisgyerekkoromhoz tartozik az is, hogy mindig volt ostorom. Én is hajtottam az ökröket. Tudtam, hogy kell vezényelni, melyiknek kellett mondani, hogy csás, vagy hajszás. Télen én is szerettem elmenni a rétre csuszkálni. Saját magam, a nagypapám segítségével készítettem fapapucsot, annak talpára két vastag drótot építettünk és azzal csuszkáltam. Ugyancsak sajátkezüleg készítettem, a felnőttek segítségével szegesbotot és azzal jól lehetett gyorsítani a csuszkálást. Szánkóm mindig volt. A puszta udvaraiban sok volt a szemétdomb, annak a tetejére mentem fel, és onnan csuszkáltam le, ha vastag hóréteg volt. Ha nem tudtam elmenni a rétre, vagy a templom dombjára csuszkálni, akkor meg otthon a ház előtt csináltam csuszka pályát. Ott is igaziból jól tudtam játszani. Ha valamelyik játszópajtásom jött, akkor sokszor annyira belemerültünk a játékba, hogy nem is vettük azt észre, hogy éhesek vagyunk. Göllében a pusztán igen jó barátaim voltak. Tóbiás János és István, Szalai Lajos. Ővelük kurciztam sokat, még a lakásban is, mert földes volt a szoba földje. Furtunk kis lyukat és 3-4 méterről oda gurítottuk a golyót. Ha valamelyikünk a golyóval a lyukba talált az volt az első, vagy éppen a második és így tovább. Ha valamelyik pajtásunk nem talált bele a lyukba, annak a gurciját lőttük a lyukba. A gurcít egy kis zacskóban tartottam, - féltett kincs volt. - Mindig pontosan tudtam, hogy mennyi van, talán még jobban számon tartottam, mint a napi iskolai leckémet. A kurcít lehetett vásárolni a község hangyájába, 2 fillér volt 4 db. Egymás között is el szoktuk adni. Szép színes kurcijaink voltak. Piros, kék, sárga, égetett anyagból készítették. Én is meg mások is téglából csináltunk gurcít, de azért nem volt olyan, mint a gyárilag előállított. Meg is ismertük. Azt nem vettük meg. Volt

még üvegből is gurcink, azok meg szép szinesek, szinte szivárvány szint játszott. Az olyan golyó igen drága volt, 10-20 fillér is volt, inkább a jobb módu gyerekeknek volt. Később nekem is volt szines golyóm, megmondom őszintén, hogy csak olyankor vettem elő, és játszottam vele, ha közvetlen jó barátaimmal játszottam. Féltem, nehogy valamelyik gyerek elvigye.

Az is megtörtént, hogy amikor játszottunk, hogy valamelyik gonoszabb lelkű gyerek oda somfordált, és rálépett a golyóra. Ha összetört, minden kedvem elment, sőt meg is sirattam. Ilyen gyerek volt: Jáger Pista és Vendel, akik egyébként ikrek voltak. Nem szerette őket egyik gyerek sem, mert ha valahova oda is mentek mindig megbomlott a rend. Később az iskolában is sok baj volt velük. En már kiskoromban is igen szerettem a természetet. Hacsak tehettem ki is mentem a határba. Még amikor már olyan 8-9 éves voltam, be is voltam "fogva ebédhordónak." Szerettem nézni a növényeket, mindig próbáltam összehasonlítani a kék eget, a mezei virágokkal. A buzatáblákban sok volt a pipacsvirág. Nem rosszból, csak játék kedvéért vettem le a pipacsbimbót, és kérdeztük egymástól gyerekek, hogy sör-e, bor-e, vagy pálinka-e? Piros a sör, sárga a bor, fehér, vagy a rózsaszínű a pálinka volt. A bimbót kibontottuk és kiderült, hogy kinek volt igaza.

Gyermekkoromra emlékeztet az is, hogy szerettem a mezőn élő állatokat is. Szinte órákig elnéztem, hogy a kis hangyák, hogy dolgoznak, milyen munkát végeznek. A lesben álló békára sem tudtam megharagudni. Még a szürkeszőrű rágcsáló egereket is szerettem, nem csináltam úgy, mint volt egy-két gyerek pajtásom, hogy a lángok közé dobták. És azt mondotta, hogy "disznót" perzsel. Nem szerettem az állatokat kinezni. Azokat a béreseket sem szerettem, akit láttam, hogy

tettleg bántalmazták az ökröket. Azt olyan csunya embernek könyveltem el magamnak. Azért, hogy a béres ember rávagott az ökörnek a testére, az ostorával azért nem ítéltem el, mert dolgozni kellett a jószággal, noszogatni kellett, hogy huzza az igát.

Mikor már olyan 10 éves voltam, és kezdtem eszesedni, mindig ki szerettem volna menni a puszta határából. Egyszer kétszer el is mentem Gölléből Gyalánba, és a közelebbi pusztákra. Ugyanazt láttam, mint nálunk. Már akkor is a régi történelmi emlékek érdekeltek. Hallottam, hogy Gyalán közelében van egy török temető. Igen sokáig készültem arra, hogy elmegyek. Sikerült is elmenni, nyáron és ott aztán tanultam meg igaziból a római számokat. Később aztán jöttem rá, hogy római korából valóak voltak a keresztek. Temetőbe mindig is szerettem menni. Ott szinte óráig el tudtam nézelődni. Szomorú is voltam, mert láttam azt, hogy milyen korán meghaltak a gyerekek és a felnőttek.

Ide tartozik még az is, hogy amikor 10 év körüli voltam, hogy Szentpéter pusztán, ahol csak három négy család volt. A csósznek volt három lánya, és Tancos Pista bacsinak volt egy fia. Én a lányokkal anyást-papást szoktam játszani. A megszokott, és kedvelt helyeink voltak a sárgaföldesgödör, ahonnan szoktuk hordani a lakás földjének a sikéláshoz a fateknőben a fejünkön a földet. Az elég romantikus hely volt. Ott lehetett játszásból is főzni. Előszeretettel bujtunk el játszani a disznóólakba, nyáron a tehén istállóban, szérüskertben, a konyhokban és a szénaboglyák közé. Én mindig a kislányokkal szerettem elbujni a széna közé, vagy a disznópadlásra, vagy éppen máshova.

Játszásból még lakodalmat is tartottunk. A kislányok sütöttek, főztek, takarítottak. Mi meg gyerekek mentünk a kutra borért, összeszedtük a kis fadarabokat, az volt a sültus, uborkákat, tököt felszeleteltük, kenyérnek vagy kalácsnak. Ettünk-ittunk, énekeltünk, és

és még táncoltunk is. En még a bátyámnak a hasas citeráját is elvittem, és azzal játszottam. Éjfél előtt megtartottuk a menyasszonyi táncot, és átadtuk az ajándékot. A fiatal pár elment külön lefeküdni, én is igen gyakran voltam új házas. A három lány közül az Annuska volt mindig a menyasszonyom és a feleségem, mert ő volt a legkisebb és hozzám való. A két nővére már idősebb lányok voltak 11, 13 évesek. A közös játékok nem elégítették ki.

Éppen azért saját magam készítettem távolugró és magas ugrópályát. Ott aztán ha volt időm, gyakoroltam a sportot is. Ugy emlékszem, hogy 10 éves koromban egy méter magasat, sőt 110 centimétert is átugrottam. Hogy milyen távolságra ugortam, vagy dobtam a követ azt már nem tudom. De az egyszer biztos, hogy jól el tudtam egyedül is szórakozni. Az is megtörtént, hogy a pusztán rajtam kívül, még az egyetem Táncos Lajos, ha oda jött azonnal megbomlott a játékom, mert durván tudott mindent csinálni. Egyébként is olyan hentes típusu alakja volt. Inkább vasgyurónak illett be, mint másnak. A Lajos pajtásom meg is szokott "kokányolni", mert annak idején a nagymamám úgy monddta. Hogy ne menj fiam oda a bivalyhoz. Nem a te pajtásod ő. Hát milyen a gyerek?! Csak nem tudtam megállni, hogy ne menjek hozzá, vagy ő ne jött volna felém. Kis ideig még csak elvöltünk. De mindig úgy fejeztük be a játékot, hogy ő engem megvert. Gyerek haraggal váltunk el. De egy jó óra, vagy még talán annyi sem telt el, már ismét együtt voltunk.

Mondotta is a nagyapám "gyerekek miatt Örzse soha ne veszekedj". Mert egyik percben összevesznek, és a másikban meg már jópajtások. De nagyanyám nem tudta megállni, hogy a miroseb gyereket ne vonta volna kérdőre, mert ha mérges volt a nagyanyám soha nem tudta azonnal kimondani, hogy Táncos, hanem csak azt, hogy mirosseb gyerek!

Fürödni is igen szerettem. Egyedül mentem el a közeli határárokba. Azért neveztük határ ároknak, mert a réten volt és az ároknak a másik oldala már a Palavicsi grófnak a birtoka volt.

Az, hogy még a családon kívül az együttlakókon mással, mint rokonokkal kivel tartottuk a szorosabb rokoni kapcsolatot? a nagyszüleimnek a testvérjével, mert csak egy élt már. Csontos Gyuláné, Kaposváron a Kölcsey Ferenc utca 15 szám alatt. Őnála igen sokszor megfordultunk. Főleg mindenszentekkor, amikor is mentünk Kaposvárba a temetőbe, mert ott fekszik Erzsébet nagynéném, aki 14 éves korában Kaposváron az egyik építkezésnél az állványról leesett és a kórházban meghalt. Ő engem igen szeretett, én nem igen ismertem, csak a bátyáim mondták. Rokoni kapcsolatot tartottunk még a nagybátyámnak a feleségének a szüleivel, míg a pusztán laktunk, de utána már az is megszűnt.

Hogy otthon mi volt a rend? Ki miben parancsolt, kinek mi volt a dolga, szerepe?

A nagyanyám fogta össze a családot. Ő osztotta be a pénzt. Nem volt az, hogy minden családtag csak gazdálkodott volna. Ha a bátyáimnak, pedig már legények voltak, mert egész és háromnegyedikonvenciósok a pusztán, ha el akartak menni a bálba, vagy vasárnap a kocsmá udvarba kuglizni, a nagyanyámtól kértek pénzt. A nagyanyám sütött, főzött takarított a családra, igen sok volt a munkája, a négy férfira, mert köznapokon az otthoni munkán kívül még ebédet is kellett vinni a pusztán. Még hozzá, nem is egy helyre hanem több munkahelyen dolgoztak. A nagyapám otthon még este is a munkája után, elment az istállóba tehenet ellátni, vagy a disznóknak készítette el a másnapra a takarmányt. Sötét estében,

mint az udvaron vágta a fát, a favágítón. Nyáron meg a kukoricaföld-
ről fattyut egy-egy terét vitt hazá. A bátyáim is besegítettek az
otthoni munkába. Mert ha látták azt, hogy üres a vizeskanna azonnal
fogták és mennek vizért a kerekes, vagy a gémeskutra. En meg vittem
a tejet a község tejcsarnokába.

Mikor már ismertem a pénzt, elmentem a boltba és ott én vásárol-
tam. Mindig megmondta nagyanyám, hogy mit vigyek, legtöbbször cukrot,
petroleumot, élesztőt, gyufát, a bátyáimnak dohányt vásároltam. Egy
fillérig mindig leszámoltam a nagyanyámnak. Nagyanyám igen kupori
volt. A nagyapám már jobban költekezett volna, csak nem volt miből.
Ha őneki elmentem a boltba egy pakli dohányt vásárolni 10 fillért
adott, a dohánynak az ára 8 fillér volt, 2 fillér maradt. Legtöbb-
ször azt nem költöttem el, hanem összegyűjtöttem. A pénzt az ünne-
plős kabátomnak a zsebébe tettem el. Így igaz, hogy titokban tartot-
tam, hogy mennyi spórolt pénzem van. Mint gyerekek nem volt szabad
ugy elmennem hazulról, hogy azt ne jelentettem volna be a nagyszü-
leimnek. Ha azt mondotta a nagyapám, vagy éppen a nagyanyám, hogy
nem mehetek el játszani, akkor hiába is durcáskodtam, nem volt el-
menés. Az is megtörtént nem is egyszer, hogy ott voltak a gyerekek,
és vártak rám, hogy menjek velük játszani, de ha egyszer azt mondot-
ták hogy nem akkor abból nem tágitottak, ha megfeszültem is...

Nagyon fájt a szívem, ha nem tudtam elmenni a pajtásokkal. Azt
egyszer sem mertem megtenni, hogy a nagyszüleim ellenére cselekedtem
volna. Legjobban mint kisgyerek szerettem ott lenni ahol a nagylányok,
vagy a legények játszottak. Szerettem elmenni a község kocsmájához is.
És néztem a kuglizókat. Vasárnap amikor a béresek délben etettek és
itattak oda is el szerettem menni. Szép volt, mert az is vasárnapias
volt, mert a legények szépen fel voltak öltözve.

Testvéreimet szerettem még most is, csak nem igen voltam együtt velük, mert én a nagyszüleimnél nevelődtem. Édesapám alacsony termetű ember volt. Szép pörgebajuszt viselt. Gyerekkorában pásztor volt. Sőt még mint felnőtt korban is sokat pásztorodott, szerette az állatokat, de az embereket is. Kedves tudott lenni. Mindig mosolygott, igen jókat tudott nevetni.

Édesapám szerette a szeszesitalokat, de mindig tudta, hogy mennyi elég. Mikor már nagyobb voltam elmentem gyakrabban hozzájuk, annak idején Somogy megye Nyiresen, később meg Lipótfán laktak. Mikor már a kettő testvérem Lajos, aki Kaposváron lakik Irányi Dániel tér 17. és György meg Somogy megye Mernye, Vöröshadserreg u. 19. szám alatti lakók, is már keresőképesek voltak. Szépen megindultak, már úgy nézett ki, hogy talán házhelyet is tudnak vásárolni. De közbe jött a II. világháború és nem sikerült.

Édesapám és édesanyám amikor összeházasodtak, egyiküknek sem volt földjük, hát, hogy is lehetett volna a cseléd világban. Ők nem a földet nézték, hanem az egészséget, az erőt, a munkabírást és az egymás iránti szeretetet és a megbecsülést látták egymásban.

Édesapám annak ellenére, hogy legtöbbit pásztorodással foglalkozott, azért értett a földműveléshez is. A sorsforduló idején, amikor rálépett a felszabadulás földes küszöbére Somogy megye Lipótfá kisfaluban, ahol Petrácsik féle földesur annak a földjéből ő is 8 holdat kapott, és azon gazdálkodott. Sajnos már jobban ment volna a sorsuk, több hónapon át súlyos gyógyíthatatlan betegség következtében meghalt.

1955. június 15-én. A kegyetlen betegség igen megkínózta, az orvosok szerint gyomorrák okozta a korai halálát.

Édesanyám: igen szívós természetű, különösen fiatal korá-

ban volt az. Tudom, mert a nagyanyám mondotta, hogy még télen is meztlábos lábbelibe járt. Nem fázott. Mert még fiatal volt. Erre mondom és írom, hogy minden ember megfázhat, legyen az fiatal, vagy idősebb addig kell az egészségre vigyázni míg van. Még még azt is mondom, hogy az embert még az ágyban is érheti baleset. Nem érdemes "legénykedni". A szüleimnek nem sikerült az amit szerettek volna. Mert beszéltek arról, hogy Lipótfán, a régi cselédházat, amely elég düledező volt, hogy azt lebontják és helyette újat építenek. Az édesapámnak a korai halála mindent félbe szakított. Én az ő példájukat nem tudtam és nem is tudom még most sem követni. Ép úgy mint a többi volt cselédek, elég maradiak voltak. Inkább abban hittek, hogy esetleg rosszabb lesz. Nem azt látták, hogy a világ mozgásban van és megváltozik. De nem csak ők voltak így, hanem a többi cselédek is. Edesanyám 77 éves, sajnos már igen hosszú éveken keresztül beteg, mozgásképtelen, állandóan gondozásra, és ápolásra szorul.

Gyerekkoromhoz tartozik még az is, hogy amikor Göllében laktunk, a bátyáim legények voltak. Zala, Vas megyéből voltak a pusztán summások. Szép, derék egészséges leányok voltak ott. Derék szép legények voltak a nagybátyáim, a leányok nem vetették meg őket. Láttam azt, hogy rendszeresen a summáslányok a nagyszüleim lakására jártak, ott vasaltak, sőt főztek is. Segitettek a nagyanyámnak mosni és avaslni a bátyáimnak az ingjeit. Ugy emlékszem vissza a nagyszüleimre, akik több mint 60 évig küszködtek azért, hogy jobb sorsuk legyen, de sajnos nem következhetett be. A nagyapám 1940 januárjában meghalt. Somogy megye Szabadi községben temetőben nyugszik. A nagyszüleimtől egyet, amit megtanultam,

hogy szeretni kell az embereket, segíteni, és azt amit saját magunk becsületes munkával megszerzünk, azt becsüljük is meg.

Hogy milyen szerepük volt az életben, a nagyszüleimnek és a szüleimnek? És, hogy milyen különbségeket látok a nagyszüleim és a szüleim gondolkodása, szokásai között?

Megmaradtak amíg csak éltek, a régi cseléd világ szemléletben. A nagyapám nem is érhetette meg a felszabadulást. A nagyanyám meg már közelebb volt a 70 évhez, mint a 60-hoz, édesanyám meg súlyos beteg lett. Így az ő fejlődésük nem tudott kibontakozni.

Hogy milyen volt a szüleimnek a háza, portája, gazdasága, lakásuk?

Mint mezőgazdasági cselédek, mindig pusztán laktak. Közös konyhás lakásban. Közös cseléd advart tisztántartották. Volt általában egy tehén, növendék borjuval, kettő malacosdisznó, és pár darab süldő. Nem álltak rosszul, mert minden évben vágtak disznót. Nem jutottak előre. Ha volt is valamennyi megtakarított pénzük, azt sem fektették semmi sem. Édesanyám szereti a pénzt, akkor is inkább csak rakosgatta a fiókjában, minthogy azon földet, vagy esetleg házat vásárolt volna. Lipótfá igen csak "Istenháta mögötti kis falu", nem igen ért el oda a kultúra. Ugyyszólván egy kis fűszer bolton kívül más fontosabb, vagy középület nem is volt. Mint egy tűzoltószertár. Még iskola sem. Bárdudvarnokra jártak a gyerekek iskolába.

A ruházkodás kielégítő volt, egy ünnepi öltöny, és esetleg kettő, vagy három igen elhasznált hétköznapi ruha. A cselédvilágban az étkezés most már mint a nagyszüleim igen nyomoruságos volt. A főeledelünk a liszttel készített krumplistészta, káposztástészta, ~~ka~~ bab és a krumplilevest. Friss húst igen ritkán tettünk, leg-

inkább ünnepi napokon, mint karácsonykor, husvétkor és családi ünnepi összejövetelkor, születés, házasságkötés és temetéskor, ilyenkor jött össze a rokonság.

Göllében, Szentpéter pusztán, Alsó- és Felsőhetényben laktunk mint gazdasági cselédek. A nagyapám és a nagybátyáim a pusztákon két fő és négyökrös béresek, később a nagyapám gyalogbéres, mert az egészsége annyira megromlott, hogy az állatoknak a gondozását nem tudta végezni.

Pontosan vissza tudok még a mai nap is emlékezni, hogy a pusztán minden hajnalban nyáron, 3 órakor, télen meg 4 órakor verték az ekevasat, hogy menjenek az emberek az istállóba dolgozni. Olyankor keltek a csirások, göbölösök, béresek, egy órával később a juhászok, csikósok, kocsisok. De nemcsak a kenyérkeresők keltek fel, hanem mi is mint családtagok. A nagyanyám mindjárt megrakta a tüzet, készített reggelit, rendszeresen rántottlevest, vagy éppen tél folyamán sütött krumplit, akkor nem volt gond a kenyér mellé valóval, mert még volt a disznóvágásból mit harapni. Mikor a nagyapám és a bátyáim felkeltek, nem mosakodtak, csak kitörölték a csipát a szemükből és máris mentek az istállóba. Amikor már kész legénykéek voltak a bátyámék. Az egyszobás lakásunkban nem is aludtak, hanem kint aludtak az istállóban, összetákolt ágyon vagy az alomszalmán, nyáron meg kint a szabad az udvaron a zöldtakarmányokon. Ott már azért is jó volt az istállóban mert télen meleg volt és nem kellett a lakásról még az istállóba menni olyan korán hajnalban dolgozni. Nem panaszként írom le, de sajnos így volt, hogy az uradalomban nem adtak a cselédeknek, már mint a béreseknek takarót, mint például a lovaskocsisoknak. Legtöbbször hazulról vitték el a dunyhát, vagy éppen a nagykabátjukkal és azal takaróztak, meg amikor már én is felnőttem, hasonló körülmé-

nyek között voltam.

A cselédvilágban a családfő, mint a mi családukban is, a nagyapám konvenciós volt. Egy évre kapott 16 métermázsza gabonát, fele buza, fele rozs. Minden negyedik évben mérték gabonát, és akkor is kaptunk fertálpénzt, egy évre 40 pengő volt, negyedévben 10 pengő. Egy évre szerződés irta elő, hogy jár 20 kg. só, 7 ürméter tűzifa, egy hold kukoricaföld, 200 négyszögöl rét, 200 négyszögöl konyhakert. Lehetett tartani kettő anyakocát 6 malaccal, egy tehenet és növendék borjuval, baromfiakat is lehetett tartani, az nem volt kikötve, hogy mennyit, kacsát, de ha olyan helyen volt a pusztá, hogy nem volt viz a közelbe, nem érte meg.

Pénzünk igen csak kevés volt. Nagyanyámmal korán reggel még napkelte előtt elindultunk Szentpéter pusztáról gyalog árkon bokron, mezőn keresztül, Szentivány pusztát, Attalát, Kapospula községeket érintettük. Testvérek között is olyan 25 km, de az is lehet, hogy még több is volt, Dombovára mentünk piacra. Az 1936-37. évben amikor mi oda jártunk igen nagy piacok voltak. Sok volt a kereskedő Dombováron. Adtunk el baromfiakat, és még nyulat is. Az is előfordult, hogy amikor már nem volt baromfi eladni való, akkor meg szemeskukoricát vittünk eladni. Kinszenvedés volt az élet, éppen hogy csak cukrot, petroleumot és gyufát és egyetmást tudtunk vásárolni. Bizony, hogy igen elfáradtam a mamával együtt. Mire hazaérkeztünk sokszor öreg este volt. Kézbéli kosárban vittük a terményt, a nagyanyám meg a fején cipelte a vékát. Nem felejttem el, migcsak élek, hogy mondotta a nagyanyám, gyere csak fiam, nemsokára ott leszünk, ha adtunk el a piacon valamelyik nagyságos asszonynak valamit mindjárt vettünk magamnak gyümölcsöt, mert azt szerettem már akkor is, főleg a körtét és az almát.

Nem voltunk nyugodtan a piacon, még csak haza nem értünk. Mert otthon maradtak az aprójószágok és azokat senki nem etette meg. Ugy sipékultak a kistrécék, mintha soha sem ettek volna, a kiscsibék meg ugráltak, mintha csak vadonban nőttek volna fel. Nem értünk rá pihenni, hanem mindjárt a jószágokat kellett ellátni.

Ősszel jöttek Dombóvárról a kereskedők hozták az égetett cserpes és a zománcozott edényeket és csöveskukoricáért cseréltünk. Még a borbélyt is terménnyel fizettük, meg a lábbelit is azért csirálták, bizony, hogy 10-12 métermázsa kukoricát kellett adni egy pár bőrcsizmáért.

x x x

Hogy milyen volt a gyermekkoromban az emberek viselkedése, modora, hite, tudása, gondolkodása?

Pusztai cselédek igen csak szolga lelki emberek voltak. Még akkor is félre álltak, ha csak azt látták, hogy másik oldalon ur közeledik. Szentpéter pusztán szép napsütéses délelőtt kint voltam a favágítón, és ott vágtam a fát. Tancos Józsi bácsi igen öreg ember volt. Közelebb lehetett a 80 évhez, mint a 70.-hez. Megtört, töpörödött idős ember a ház végében ült, a kisszéken. Láttam, hogy jött a lovas hintó a Göllei puszta, Kozári nemzetes főintéző ur. A fal-tól eltávozott. Én kérdeztem utána, hogy mért nem napozik ott tovább? Mert nem régen jött oda. Azt mondotta

"édes fiam, mi ugy vagyunk, hogy jobb ha nem látnak bennünket az urak, mert ők nem szeretik azt, ha a cseléd tétlenül van."

Most, hogy ezt irtam éppen eszembe jutott az is, hogy többször azt is láttam, hogy a pusztán koldusok vándorlók is megfordultak. Nem

tudtam, hogy tulajdonképen kik is azok az emberek.

Kiváncsi voltam, és kérdeztem a nagyapámtól. Azt mondta, hogy azok nem csavargók.

Olyan régi volt cseléd emberek, akik megöregedtek, dolgozni már nem tudnak, gyereük nem volt, meg ha volt is nem tartották el, és járják a pusztákat, koldulnak, kéregetnek. Ilyen volt Tompa Gyula bácsi is. De viszont olyan vendégek is megjelentek a pusztán, akinek nagy szakálluk volt, bibliát hordtak magukkal, hirdették az igét. Az urak nem üldözték őket, sőt az uraknak az elhasznált ruhájukban jártak. Az itt élő cselédség, de a falusi zsellérek is, igen vallásos befolyás alatt álltak. Azt hitték el, amit az egyház hirdetett. Göllében és a környékbeli pusztákon különösen, nagy befolyása volt a katolikus egyháznak, mert Somogy megye Meryne pusztán volt a piarista papoknak a központja, melynek élén kormányzó, jószágfelügyelő állt.

Ha nem is tudtak ez emberek írni és olvasni, azért karácsony, husvét hetében meggyóntak. Az szinte kötelező volt. Itt Göllében és a környező pusztáról a pusztaiak ritkán mentek templomba, de mi gyerekek mindennap, mert az iskola azt kötelezővé tette! De igen sok okos ember volt köztük a pusztán. Még én is ismertem Kisgátpusztán Tompa Mihály bácsi pásztorembert, aki szintén nem tudott írni és olvasni, de roppant éles eszű ember volt, sőt költő is volt. Amit elmondott azt leírták. Kár, hogy meghalt, és nem ismerték meg előbb. Én ugy ismertem meg a régi öregeket, hogy azok tisztelettudók voltak. Sokkal jobban hittek a babonában, mint abban, hogy valami megváltozik. Vallásos emberek voltak. Azt semmi esetre nem merném mondani, hogy buták lettek volna. Csak nem volt is-

kolájuk. Volt olyan cseléd ember, aki jobban kibeszélte magát, mint egy fiskáros. Ilyet ismertem személyesen Somogy megye Felsőhetény pusztán Kormos Pista bácsit, aki gyalogbéres volt. Igen olvasott ember volt. Nem is szerették a pusztán az urak. Azt hiresztelték, hogy nem egészen normális ember, és azért is nem lehet a keze alá jószágokat adni. Persze, hogy nem volt igaz, azt tudtuk mi cselédek.

Azt sem szerették az urak, hogy ha a cselédember túl finom volt. Azt szerették ha káromidős. Akiket én ismertem a pusztán idős embereket azok szorgalmasak voltak. Ha már annyira öregek voltak, hogy napszámba sem tudtak elmenni. De a házkörül a jószágokat azért ellátták. Annak ellenére, hogy legtöbb idős cselédember jószággal bánt teljes életében, de mégsem voltak durvák, inkább alázkodók.

A régi öregek:

Nem voltak könnyelműek. Nem szórták a pénzt, mert hát igen kevés is volt. A pusztán kocsmá nem volt. Nem is tudok olyat akit azért küldtek volna el a munkájából, mert részeges volt. Azt tudom, hogy aratáskor, gabonahordáskor egy napra fél liter bort adtak a cselédeknek. Attól pedig senki sem vált részeggé. A legtöbb idős cseléd ember arról beszélt, hogy mikor volt katona, és hol teljesített szolgálatot, és mikor volt otthon szabadságon. Volt olyan idős ember, aki elmondotta, hogy még vonaton sem ült. Az itt élő pusztai embereket leginkább csak az foglalkoztatta, hogy jön a felmondás napja, és akkor mi lesz? Melyik pusztára kell menni. Az embereket nem érdekelte a politika, nem is törődtek azzal, hogy ki lesz a képviselő.

Egyik tavaszon választásra készültek. Láttam, hogy az embereket kocsi-val vitték Göllébe. Még azt sem tudták, hogy kire is sza-

vaztak. Egyik alkalommal úgy emlékszem, hogy Gömbös Gyula miniszterelnök idejében volt, amikor is Bánó István képviselőre szavaztak az emberek. Annak a nevét a cselédek azért is jegyezték meg, mert kaptak egy üveg bort és arra a napra 1 pengőt. Volt aki azt mondotta, hogy jó volna minden vasárnap szavazni. Mikor olyan 12 éves lehettem Göllében volt egy bognármester, már idős ember volt. Őt választottam példaképemnek, mert asztalos, vagy bognár szerettem volna lenni. De csak ábránd maradt. Mintha csak tegnap történt volna, pedig már igencsak nagyon régen volt 1933-ban amikor is nagyanyám Somogy megye piarista papi pusztán pontosabban Göllében, amikor is azt mondotta a nagyapámnak, hogy "János olyan meleg van, hogy itt a konyhában maj megsül az ember."

"Jó volna, ha csinálnál egy kemencét kint az udvarban, és ott sütném meg a kenyeret, kalácsot, meg aztán a befőtteket is amíg ki nem hül a kemencébe tenném, hogy dunctolódjon meg."

A nagyanyám a dunctosüvegeket és cserepes edényeket be is bagyulálta, hogy jól dunctolódjon.

Olyan cselédház, vagy parasztház nem is igen volt, ahol kint az udvaron ne lett volna kemence. Voltak, akik pilyvás sárral készítették, de olyanok is voltak, akik vályogból. A kemencék mindig szépen ki voltak sikálva. Sőt diszítve is voltak, legtöbb helyen meszelővel mintázták meg. Olyképen, hogy a meszelőt mészbe, vagy koromba mártották, és azzal cifrázták ki.

Az így készített kemencék szinte a háznak a disze volt. A kemencébe kenyeret, kalácsot, pompost és langalót is sütött a nagyanyám, a langalót fokhagymával és tejfellel is megkente, felséges ize volt. Ha fával tüzeltek, a parazsat kiszedték, és

leöntötték vízzel, azt meg faszénnek használtuk. Mikor valamelyik állatnak fájt a hasa azt kapta, hogy szünjön meg a hasfájása.

Kenyér létkérdés volt. Nem úgy mint most, hogy tele vannak a kukásedények kenyérrel. Tudtunk is kenyeret vágni, mert mindig éles volt a késünk. Azért, hogy metszéskor ne morzszálódják a kenyér. A nagyanyám 5-6 darab 6 kg-os kenyeret sütött, kettő hétig elég volt a családuknak.

Olyan esztendő is volt, hogy a terményt az időjárás tönkretette. Siralmas volt az egész év. Pótlást nem kaptunk. Azt, hogy biztosítás olyan fogalmat mi a cselévilágban nem ismertünk. Ha kedvezett az időjárás akkor ugy október végefelé megkezdődött a terményeknek a betakarítása. Először a krumplit, kukoricát, répát. Annyi nem termett meg a konvencióföldön, hogy elég lett volna az állatoknak. Éppen azért részes földet is munkáltunk harmadából, vagy negyedéből. Jó volt, mert kellett az eleség a jószágoknak, meg jött a tél és kellett a melegebb ruha, és a terményből kellett eladni. Például, egy pár bőrcsizmát a falukban lévő csizmadia 25 pengőért készített, és azért 0-15 mázsa kukoricát el kellett adni. Kérdésként merül fel, hogy egy holdon mennyi is termett, hát kérem nem mértük, de olyan két pusztai szekérre való, amelyre 15 métermázsa fért fel. Olyan 30-35 métermázsa kukorica termett a földön. Csak ott volt a baj, hogy mire a kukorica megérett jó negyedrészt már féléretten le kellett szedni az állatoknak. Mert kellett nekik enni.

Pusztán az volt a szokás, hogy aug. 20-án szent István napján a hizónak való disznót befogtuk, de még szemes termény nem volt. Ha föld alól is, de egy zsák árpát azért előteremtettünk,

és cipeltünk kertből, később meg a kukoricaföldről a terményt, hogy gyarapodjon a disznó. Ugy is volt, hogy az öreg disznót fogtuk be hizónak. Annak idején csak a fehérszőrű magyar mangolica sertés volt. Igazi szegény ember disznója volt, mert ha jól megérett a szalonnája folyt is a zsír. Hus kevés volt, de azért úgy osztottuk be, hogy husvétra egy sonka azért megmaradt. Beosztással élt a szegényember!

De jó is volt két-három hetes fagyos kolbász. Még mintha most is érezném az ízét, pedig már azóta fél évszázad eltelt. Az ami emlékezetes és jó volt, más ugy sem.

A pusztákon leginkább ökrök voltak. Sok minden szempontból jobb volt, mint a lovak, mert nem is voltak olyan kényesek, meg aztán olcsóbbra is kerültek. Például Felsőhetény pusztán 15 négyökrös béres volt. És csak 3 fogatos lovaskocsis. A hátsó ökrök idősebbek voltak, és jóval erősebbek is, mint a két első ökör. Annak idején már legtöbb helyen a pusztákon a szép szilajtinókat tanították be, de még azért sok helyen a régi szinestarka tinók is megvoltak. Bivaly csak esetleg egy-két pár ha volt a pusztán. Azokat meg takarmányozásra használták a puszta körül. Szántásra vagy vetésre nem használták a bivalyokat. Mindig kérni, könyörögni kellett, hogy megkaphassuk a szekeret, ökröket a termény szállításra. Csak munkaszünetben vasárnap lehetett a saját terményeiket hazaszállítani. Baj volt, mert a föld végébe kellett kihordani a terményt. Nem lehetett a keskeny kis földrészen a szekérrel és az ökrökkel megfordulni. Sokszor az is megtörtént, hogy tengeolyig süllyedő sárban kellett a terményt elszállítani. Nem volt kimélet, ha öreg fejszék is estek dolgozni kellett. Persze azt meg kell mondani, hogy az uraság az állatokat sajnálták, de a cselé-

det nem. Ha mégis annyira rossz volt az idő, hogy nem lehetett a földeken dolgozni, az állatok az istállóban voltak, és mi meg cselédek, a magtárban, pajtákban dolgoztunk.

Az is megtörtént, hogy eltörött a szekérnek a rudja, vagy a kereke, vagy valamilyen szekér alkatrésze. Nem futhattunk azonnal a kovácshoz, bognárhoz, faragóhoz, hanem saját magunk reparáltuk meg. Nem egyszer az is megtörtént, hogy elszakadt a rudazólánc, vagy a kötél, azt is ott helyben hidegen meg kellett csinálni. Éppen azért mindig volt nálunk fejsze balta, fogó, kalapács, kötél, drót. De ha más nem akadt, a kézbe akkor ott volt mindig a legjobb ütleg a járomszeg. A járom alfáján mindig ott lógott a kefe és a vakaró, és a másik alfán meg a kenyeres tarisznyánk.

Keményfából készült csobolyó is volt, abban tartottuk az ivóvizet. A csobolyót mindig a hetes béresnek kellett kivinni. Vagy éppen amelyik soros volt. Mindig csak úgy ittunk vizet, hogy neki hasaltunk, vagy feltettük az ülésdeszkára, és úgy folyt ki. A csobolyót árnyékos helyen tartottuk, ne hogy megmelegedjék. Soha más edényből nem ittunk. Nem is volt ivópohár a béreseknél. Azoknál a béreseknél már lehetett látni, hogynem ittak a csobolyóból, akik katonák voltak. Az is megtörtént, hogy tenyerünkől, vagy a kalapunkból ittunk!...

Szomorú évek

Édesanyám amikor a 4. osztályt végeztem félidőben kivett az iskolából. És elvitt a nagyszüleimtől, hogy kanász bajtár legyek. Így igaz, hogy nagyon elvoltam keseredve, hogy nem járhattam is-

kolába. Pedig Somogy megye Gölle községben Kosztolányi Irén tanító kisasszony igen szigorú volt, de jó tanító volt. Együtt voltunk az elsőtől a negyedik osztályig. Volt köztünk olyan gyerek is, aki már harmadikos korában a negyedik osztály tananyagát megtanulta. - Hát én is azok közé tartoztam.

Hiába vitt el édesanyám a nagyszüleimtől én onnan megszöktem. Így kerültem 12 éves koromban Somogy megye Felsőheténypusztára. Ott pedig napszámos voltam. Nyár volt. Masinásoknak hordtam a vizet. A sósóhetény pusztán találkoztam a pusztai tanítóval. Kétszer is köszöntem a tanító bácsinak. Szívesen fogadta. Hivatalos köszönés volt "dicsértessék". Majd így szólt hozzám.

- "Kinek a fia vagy?"
- Nem ismerlek!
- Hol laktok?
- Mennyi iskolát végeztél?

Nagyot sóhajtottam. Csak lehajtottam a fejemet. A kocsit meleg porában lábom ujjaival kapargáltam. És nem tudtam hirtelen mit is feleljek. Megsimogatta a fejemet.

Ugye kisfiam szeretsz tanulni!?

- Igen - tanító bácsi - mondtam.

Nem is kellett minden kérdésre felelni. Mindent megértett. Augusztus volt. Még több nap volt vissza, hogy megkezdődött az iskola. - Mondtam is otthon, hogy találkoztam a tanító bácsival.

Nagyanyám:

- Na és mit mondott?
- Csak azt kérdezte, hogy szeretek-e tanulni? És én azt mondtam, hogy igen.

Eljött a szeptember, de iskolába nem mentem, mert napszámba kellett jánom. Azért csak sikerült az iskola falai közé menni, mert minden héten egy félnapot ismétlőbe kellett járni. Bizony, hogy voltam a bajban, mert én az 5. és a 6. osztályt nem jártam ki. Tudta a tanító bácsi is. De azért hagyta, hogy ott legyek. Önként jelentkeztem olvasásra, írásra. Kimentem a táblához számoltam is. Nagyon jól esett amikor megdicsért.

Arra kértem a tanító bácsit, hogy a többi gyerek előtt ne mondja, hogy csak 3 és fél elemi iskolám van. Velem érzett, és nem is árulta el, hogy nincsen meg a 6. elemi iskolám. Tehát én az 5. és 6. osztályos könyveket tanulással ismételttem. Mindig vasárnap tanultam, mert akkor volt időm. Meg azt is megtettem, hogy amikor vízfordó voltam, hogy utközben olvastam a könyvet. Egy-egy könyv a kenyeres tarisznyámban volt. Még csak annyit, hogy Felsőheténypusztáról Halász József pusztai csósznek a fiával jártam ismétlőbe. Ő elvégezte a 6. elemi. Erős felépítésű gyerek volt. Legalább másfél fejjel volt magasabb, de 2 évvel idősebb is volt. Másik gyerekek nem jártak iskolába. Nem is tudtak olvasni, de írni sem. Fazekas Pista szépen tudott énekelni, jó barátom volt. Csak azért nem értettem meg vele magamat, mert hanyag volt, hogy tanuljon.

Elemi iskolában kézimunkázás

1929-33-ig Somogy megye Gölle községben jártam iskolába. Még most sem tudnám megmondani, hogy mért szorgalmazták annak idején a Magyar-Székely motivumokra a kézimunkázást. Annak idején Gölle község igencsak Istenhátamögötti község volt. A legközelebbi vasútállomása Csoma volt, amely 22 km földut vezetett a községbe. Emlékszem, hogy mindenegyves képviselő választáskor az ut kövezését

ígérték, de nem valósult meg. Az is megtörtént, hogy amikor az urak jöttek a községbe a személygépkocsi tengelyig lesüllyedt. A pusztai béresek 4-8 ökrrel mentek és huzatták a gépkocsit.

Ha nyomoruságos életünk is volt a cselédvilágban, azért 50 éves távlatból is szívesen visszaemlékszem. Az elemi iskolában előírt tantárgy volt a kézimunka, nekünk mint fiuknak a faragás, de még a varrás is, de az inkább a lányoknak volt kötelező, és a kötés, kézimunka, varrás. Mi az iskolában faragtunk csak párat sorolok fel: cserepes virágtartókat, diszes viráglétrát, bölcst, amilyen ^{ben} a jó édesanyánk és nagyszüleink ringattak. Asztalt, széket, szekrényt, a széket tulipán mintára faragtuk. A ruhásládákat szintén virágokkal diszítettük, azt is tulipánvirággal.

Készítettünk szerszámokat is, fűrészst, ásót, lapátot, fejszét, baltát, fűrészbakot, disznóvályut, kerekeskutát, azt is szépen kifaéragtuk, még teheneket, lovakat és kisebb háziállatokat is faragtunk. Kézimunka kiállítást is rendeztünk. Ezért is volt, hogy én minden áron tislér szerettem volna lenni, mert akkor az asztalosnak, mi úgy mondtuk. Persze a bognár és a faragó is igencsak szép mesterség volt. Bognár a pusztán kocsi, szekér alkatrészeit finomította, a faragó meg nagyfejszével, szekercével faragta ki a bognár keze alá a kocsi, szekér, vagy például a járomnak szükséges szerszám fákat. Mindig kíváncsian néztem amikor a bognár, vagy a faragó dolgozott, olyan szépen kiformalódott a munkája után a szerszám.

Figyelemre méltó említést kell tenni, hogy úgy a községben, mint a pusztán a bognár és a kovácműhely egymás mellett volt. Ugyancsak a kovács mesterség szép volt. Olyan ügyesen formálták ki a tárgyakat, hogy csak az ember csodálta, hogy lehet olyan szépen kiformalítani. Nem igen lehetett "vakarózni" mert gyorsan kellett cselekedni,

mert addig kellett ütni a vasat, amig tényleg izzott és meleg volt. Mikor bejött a nagy dologidő kora tavasszal és nyáron, de még ősszel is, bizony gyorsan kellett cselekedni. A leggyakoribb azonnalos munka volt a kovácsoknak, hogy élesíteni kellett az ekevasat, boronafogakat, kapálóekevasakat, gyakran eltörött a járom, lócs, kocsi, vagy a szekér förhenc, kocsi vagy a szekérrud, nem lehetett azonnal csak mesterembert keríteni, hanem úgy a kocsisnak, mint a szekérnek kellett rudat, vagy éppen lócsüt előkeríteni és kifaragni. Gölle község határában minden felé annak idején az utak mellett akácsorok voltak, meg olyan gödörég részben akácfák tarkították a mezőt, és ott lehetett vágni szerszámnak fát. Mindegyik kocsis, vagy béres, kocsi, vagy szekérrudat, lócsöt, förhencet, járomhoz alfát, vagy befát megcsinálta. Ha tanulatlan mesterember nyomait viselte az elkészített szerszám, azért jó volt.

Ide tartozik, amikor mentünk szegődni, hogy olyankor az uraság, vagy a botosispán megkérdezte, hogy tudunk-e lócsöt, jármat, förhencet, vagy karvákat faragni, mert ha nem akkor nem sok esélye volt a cselédembernek, hogy felfogadták. Több olyan cselédember volt, akiből mint kocsisból, vagy béresből faragó, vagy bognár lett, természetes, hogy a tehetség alapján.

Még egy dolgot megemlítek: úgy a férfiak, mint a nők viseletében székelly népre jellemző öltözködés volt. A férfiak félnagykabátot, jó meleg hosszú nadrágot, és bocskort viseltek. Volt egy ilyen szólásmondás, hogy Gölle ember bocskora atala felé. Mert jó idő volt, és a göllei ember a bocskort levetette, és vállára tette és az is megtörtént, hogy elvesztette, és az uton találták meg.

Szociálpolitika

Az 1920-as és a 30-as években Somogy megye Gölle, Csoma-Szabadi, Attala, Pula, Nagyberki, Mosdós, Baté községek, valamint ezekhez tartozó puszták, majorok és tanyák: igen sok mindenben megegyeztek, nem igen volt eltérés. A falukban a házak erdei léniához hasonló házsorok, két ember magasságban álltak némán egymás mellett, mert bizony, a házakban semmiféle gép még nem volt, esetleg lábbal hajtható varrógép. A parasztság így rétegződött, kisebb része, a jobbmodu polgárok, akiknek 15-15 hold földjük volt és több háziállatjuk. A falusi parasztoknak nagyobb hányada 5-10 holdas tulajdonos, igen sok 1 és 2 holdas is volt. A proletárnegyedben laknak azok a volt uradalmi cselédek, akik építettek házat és jóálló cselédekből szegény zsellérek lettek, akik a közeli uradalmakba mentek aratni, tizedéből, és harmados, negyedes földeken kukorica, krumpli és répa kapálást, valamint rét kaszá-
lást vállaltak.

A falukban, amit középületnek lehetett mondani: templom, iskola, posta hivatal, községháza, tűzoltószertár. A középületeket meg lehetett különböztetni, mert általában magasabbak voltak, tégl épület, és jobban karban tartották.

Itt említem meg, hogy amikor az iskolából mentünk haza délután, mindig kettes sorban kellett menni, és mindenkinek kellett köszönni. Mi iskolás gyerekek így köszöntünk, hogy "Dicsértessék a Jézus Krisztus", az idősebb emberek meg azt mondták, hogy mindörökké. A falu külső képe. Általában igazi patika csendet árult el. Tavasszal, nyáron és ősszel amikor kint voltunk a határban. A látó-

határ igencsak nagy volt, és egymáshoz az emberek is olyan távolságra voltak, hogy csak elvétve, ha a szél emberi hangot vitt a másikhoz. Mindig szép volt a falu külső képe, mert bármikor is jártuk a határt, mindig megtaláltuk a természet változásait. A mező sokszínű szőnyeghez hasonlított.

Hogyha már közelebb mentünk a faluhoz, mindjárt otthonosabban éreztük magunkat, azért is volt jó, mert minden oldalról meg lehetett közelíteni, nem volt "Kinai fal". Általában ha gyalog mentünk ki a határba dolgozni, akkor a kertek alatt mentünk, toronyiránt, hogy minél előbb érjünk oda, ahova éppen akartunk menni. Sok olyan gyalogut volt, mely szokásoknak megfelelően kitapostuk, és azon jártunk, hiába is szántották fel, utána ismét csak rendszeres gyaloglással utat tiportunk ki. Az is eszembe jutott, hogy az elosztott földnek a meggyéjét is így tiportuk ki. A falukban legtöbb háznak a teteje zsupból volt. Egybe volt építve az istállóval. A házakon igen kisméretű ablakok voltak elsősorban azért, hogy jobban tartsa a meleget. A régi öregek, ha bementek a lakásba, mindjárt nappal elsötétítették, legtöbb helyen azért, mert a rengeteg házilégy repült a lakásba. Hiába irtottuk a legyeket, azért mindig rengeteg volt. Emlékszem vissza, hogy a középületeknél plakátok hirdették, hogy milyen betegségeket idéznek elő a legyek. Hogy mért volt sok házilégy?

- Azért, mert a házkörül volt minden házi állat. Trágyadomb, árnyékszék, kint szabadon viritott, esetleg csutaszárral, vagy nádal, gallyal volt körül kerítve. A jobb módúaknál már lehetett látni deszkából készített klozetot.

Igy igaz, hogy sok is volt a fertőző betegség, amire csak én vissza tudok emlékezni, a hasmenés, sok lábfájós ember volt, vér-

mérgezést kaptak, közismert volt a torokgyík betegség, a nőknél akik már gyereket szültek a hátfájás és a derékfájások. Hónapokig nyomták az emberek az ágyat, nem igen mentek orvoshoz, mert csak a nagyközségekben volt egy orvos. Tüdőbaj elterjedt népbetegség. Éppen azért volt igen elterjedve a kuruzslás és. Mondták is az emberek, hogy "füben, fában az orvosság." Több olyan szegényes paraszt ház is volt, ahol egybe volt a konyha és a szoba, a sok korom és gőz lerakódása cifrázta a lakást. Például télen lehetett látni, hogy a felnőtt emberek, de a gyerekek is mentek az erdőre, én jó magam is a nagyapámmal. A szerszámokat: fejszét, fűrész, ásót, vermelőkapát egybekötöttük és úgy vittük, mintha ~~gy~~ fegyverrel harcba mentünk volna, hát mentünk a munka harcterére.

Ruházkodásunk: egy ing, kiskabát, nadrág, természetes, hogy közönséges gatyában jártunk. Igen hidegbe nagykabátot viseltünk. Mi szegényebb sorsuak, katonaköpenyekből átalakított nagykabátunk volt. Azt is megcsináltuk, hogy átfestettük. De azért az egyenruha alakját nem veszítette el. Abban az időben Budapestről egy férfi rendszeresen szállította a használt egyenruhákat, egy köpenyt 4-5 pengőért adta.

A ruházkodásunkban nem igen volt nagy választék, például nem volt átmeneti ruha, pulóver az már volt, de különböző felöltők már nem volt. A hétköznapiakat, meglehetősen különböztetni a vasárnaptól, vagy az ünnepnapoktól, mert a falun, pusztán, fiatalok, az idősek: köznapokon a kopottabb, vásottabb ruhában jártak. Szembetűnő volt, hogy rongyos piszkos ruhában az emberek nem jártak, (Szembetűnő volt, hogy rongyos piszkos ruhában az emberek nem jártak,) mert azt megfoltozták, és kimosták, ilyen te-

kintetbe már akkor is volt otthon is munkamegosztás, mert a férfiak is kimosták a ruhájukat. Én is azt láttam a nagyszüleimtől, és az belém is nevelődött, nem várom, és nem igénylem minden alkalommal, hogy mossák ki a ruhámat. Ezért is lehetett többször hallani, hogy "nem szégyen a szegénység, csak kellemetlen." Még ilyen szóbeszéd is járta, hogy "szegények vagyunk, de becsületesek." Még azt is mondtuk, hogy a "szegény embert még az ég is huzza." ha egymás után elhullottak az állatok, mert bizony, előfordult...

A ruháinknak anyaga: cérna, vagy szövet volt, akinek ha jobban telet, több pénze volt a bukszában, az gyapjuruhát is már tudott venni. Vasárnap és ünnepnapokon jó idő esetén kiültünk a ház elé a kispadra. Ott aztán elbeszélgettünk. Általában az felől beszéltünk, hogy az elmúlt napokban milyen idő volt. Ki halt meg, kinek született gyereke. Melyik leánynak ki udvarol. Mikor tartják meg az esküvőt. Találgattuk, hogy vajon meghivnak-e bennünket a lakodalomba? Az is gyakori beszéd volt, inkább az idősebb embereknél, hogy ki ~~volt~~ hol volt katona az első világháboruban. Milyen betegsége van.

Táplálkozás: buza, rozslisztből készítettek kenyeret, napi étkezés általában reggel, délbe és este volt. Legtöbbször a falusi családok együtt étkeztek, állva az emberek nem igen ettek, még a háziasszony is, ha máshova nem, de az asztaltól távolabb kisszékre leült, és úgy evett. Egy ami a sok közül megragadta a figyelmet, hogy falusi embereknél szinte ősi szokássá vélt, hogy ha csak a család van otthon, nincsen idegen, vagy rokon, akkor az asztalra azt az edényt tették, amelyben főzték, ezért van az, hogy már gyerekkorban megszokták a meleg, vagy éppen a forró ételt. Igaz, hogy nem jó, főleg ha hideg vizet iszunk utána. Fog-

Rögzömlést idéz elő. A leggyakrabban alkalmazott főzési technika sütés, párolás. A húst, tésztafélét például a mi falunkban és pusztákon az emberek, úgy a hideg ételmet, mint a főtt ételeket egyaránt fogyasztották. A legjobban elterjedt étkezés a leves, kifőtt tészták, melyre mákot, buzadarát, turót, diót, káposztát, krumplit tettek. Igencsak szokás volt a nagypogácsa, az ugynevezett sós pogácsa, sok esetben még kenyér helyett is fogyasztottuk. A tejtermékből igen csak keveset fogyasztott a falusi és a pusztai ember, mert ha pár litert is tudott fejni azt eladta a csarnokba, mert kellett a pénz, és másból pedig nem igen lehetett pénzt előteremteni. A tejpénzt minden hónapban egy alkalommal fizették, a következő hónap első napjaiban. Említésre érdemes, hogy amikor a csarnokból mentek haza, nem mentek üres kézzel, hanem soványtejet vittek 8-10 literes kannával, meg savót is, a savót az állatok etetésénél használtuk fel. De a sovány tejből turót csináltunk, igaz, hogy sovány volt, de azért jó volt. A turós zacskó az asztal alatt lógott és a vavó csepegett az edénybe.

Elterjedt volt a parasztnál és cselédeknél, hogy vöröshagymát felszeletelték és turóval összekeverték, kenyérral fogyasztották. Az ételeket habarással is készítették. Saláta-féleségeknél megemlítem a savanyukáposztát, paprikát, uborkát, céglarépát, de még a takarmányrépából is készítették savanyúságokat. Volt olyan család is, hogy vetett görögdinnyét és ha nem fejlődött ki, azt savanyították le. Én is ettem, bizony, hogy jó volt.

A szegényember igazi főzelékjéhez tartozott a tök. Igaz, hogy erős munkát végző ember igencsak hamar megéhezett utána, de azért jó volt. A fiatal kerti tökökből, volt olyan család is, akik már ki is rántották. A tökmagot igencsak sok mindenre felhasználtuk, ét-

olajkészítésre, kalácsok izesítésre. Gyakori volt, hogy egy-egy félmarék napraforgó magot a zsebünkbe tettünk dió helyett és ropogtattuk, meg a tökmagot is. Azt mondták, hogyné együnk olyan gyakran a tökmagnak a belét, mert korpás lesz a fejünk. Tudományosan erre bizonyítékom nincsen. A gyümölcsök közül: almát, körtét, szilvát, szöllőt, noha és otellót, később rendelet tiltotta a termesztését, metilalkohol tartalma miatt a két szőlőfajtának. Irtották is.

A kenyérsütéshez igen gyakran használták a rozslisztet. Mondta is a nagyanyám, hogy jobb mint a buزالisztből készített kenyér, mert nem szárad ki és nem morzsálódik úgy. Még azt is hallottam, hogy a férfi ambíciót is elősegíti a rozslisztben lévő anyag. Szintén nem néztem utána. Lehetséges, mert ha azt akarták, hogy valamilyik állat előbb párosodjon, akkor rozsszemet adtak az állatnak. Bizonyá-ra valamilyen alapjának kellett lennie.

1936-ban 13 éves voltam. Annak ellenére, hogy csak szűken volt meg a 4 elemim, azért minden érdekelt, és még azt is hozzá kell tennem, hogy korán kezdtem felnőtté válni, mert inkább a felnőttek között voltam többet, és az állatokat igen csak pártoltam, és óvtam a természet adta minden élő és élettelen tárgyakat. Annak ellenére, hogy a mi elődeink, főleg a nagyszüleink mindent aprólékosan megfigyeltek, mert arra rá is voltak szorulva, sok esetben saját magukra voltak hagyva és cselekedni kellett. Az pedig nem volt mindegy, hogy jó, vagy rossz eredmény születik. Érdekes itt most egy kicsit elidőzni, mert a táplálkozásról van szó.

A cselédvilágban minden negyedévben mentünk a malomba őrleni. Gölle községben volt a malom. A piarista papoknak a tulajdonában volt a malom. Pontosan be voltunk ütemezve, hogy mikor is ke-

rül ránk a gabonának az őrlése. Ugy sikerült, hogy a nagyanyámmal egyik köznapon délelőtt 8-12 óráig lehetett ott lenni, ugyanis akkor kerültünk sorra. A nagyanyámat a molnárok igen jól ismerték. Mondotta a főmolnár:

- Őrzse néni, milyen legyen a liszt?

- Hát főmolnár ur! Kérem minél több legyen a liszt inkább kevesebb korpa legyen! Kell a kenyér! mondta a nagyanyám.

- Jó, rendbe van, úgy lesz é mondotta a főmolnár.

Éppen ott volt a malomban az Kozári József Gölle pusztai főintéző, hallottam amikor is mondta a főmolnárnak, hogy

- Végh Jánosné nem is olyan buta asszony, mert a növényirost fogyasztása egészséges, nem hizlal, segíti az emésztést.

Falun és pusztán, ha az urak és a szegényemberek közti erkölcsöt veszem, akkor azt kell mondani, hogy rossz volt. Csak azért becsülték a cselédembert, amit megdolgozott, ha nem tudott dolgozni, már nem is vették ember számításba. Elfordítottam a fejemet amikor azt láttam, hogy idős emberek földig lehajoltak és úgy köszöntek az uraságnak, vagy a kormányzónak, mert egyházi papi birtok volt és j ószágfelügyelő is gyakran kint járt az uradalmakban, még az idős emberek is úgy köszöntek neki, hogy kezeit csókolom. Mikor láttam az emberi megalázkodást: indulat fogott el.

Azt, hogy kezdődött az életem, és milyen szakaszai vannak?

Három fő fejezetre osztom. Az első: 21 éves koromig Somogy megye pusztáin gazdasági cseléd voltam. A második meg az, hogy demokratikus rendőr lettem, segédrendőr, próbarendőr, tizedes, szakaszvezető, őrmester, nyomozó, alhadnagy, hadnagy, főhadnagy, százados és őrnagy. Az életemnek az értelmét akkor éreztem meg amikor

beléptem a kommunista pártba, 1947. február 18. napján. Előtte is pártban voltam, a Nemzeti Parasztpártnak voltam tagja. Így igaz, hogy igen csak keveset tudtam én még akkor a politikáról. A folyamat elindult. Hiányos volt az ismeretem minden tekintetben.

A 4 elemi, esetleg később az 5. igen alacsony általános műveltséget nyújtott egyrészt azért is, mert pusztán voltam előtte, és ott nem volt lehetőség arra, hogy szellemileg fejlődjek. Ugy érzem, hogy a fejlődésem még a mai nap is töretlen, mert a közérdekű ügyekkel foglalkozom. Mint már nős, kettő kisgyerek, feleségem jó megértő, segítette azt, hogy tanuljak. A 7. 8. általános iskolákat már 30 éves fejjel végeztem el, kemény bünyői munka és pártmunka közepette végeztem, esti és levelező úton a 4. osztályos, általános gimnáziumot, majd abból tettem 36 évesen érettségit. Több emberen keresztül tudom igazolni és bizonyítani, hogy minden évben az összes szabadságomat, szabad időmet a tanulásra fordítottam. Azért, hogy a lemaradást be tudjam pótolni. Sok mindenben nem sikerült. Ezt őszintén meg kell mondani. Mikor mások mentek országot járni, sportolni, én még akkor is tanultam. Már felnőtt ember voltam, egymás után ismertem meg olyan embereket, akiket még mai nap is példaképemnek tekintek, van több ember is. De a kiválókat írom le. Először is amikor 7. és 8. általános iskolába jártam Pécsen a Mátyás király utcai általános iskolába, ott Tantó István magyar irodalom és történelem tanártól kaptam meg az első lépéseket a tanuláshoz és hogy gyarapítsam a szellemi képességeimet. Este és vasárnap mentem hozzá, a gyakorló iskolába az Alkotmány utcába, sajátítottam el gyakorolni a helyesírást, igyekeztem megismerni a magyar nép történetét, irodalmát. Boldog voltam, mikor költőkről, írókról tudtam meg, hogy mi-

lyen küzdelmeken mentek át. Tanulni, és ismét csak tanulni, mert az ismétlés a tudás anyja, ezt Tantó Pista bácsitól hallottam először, meg azt is, hogy minden leéghet, de amit megtanulunk, azt senki nem tudja elvenni. Tantó István pécsi gyakorló iskola magyar tanárára, aki már sajnos nem él, szívesen emlékszem vissza, az emberi közelségére és humanista magatartására, melyet velem és másokkal tett. Nyugodjon békében, kiváló pedagógus...

A középiskoláimat Pécsen a Janus Pannonius általános iskolában végeztem. Minden nevelőmet szerettem, de itt is inkább a magyar irodalom és történelem felé hajlottam, éppen azért T ü s k é s Tibor tanár urral kerültem szorosabb, meghittebb kapcsolatba. Talán azért, mert ő is Somogy megyei születésű? Nem hiszem. Nem is tudtam akkor még. Őt is példaképemnek tekintettem, és még most is ~~is~~ az, büszke vagyok, hogy kapcsolatom van vele, mert írásaimnak egyrészét ő még most is szívesen átnézi. Hogy a jelenlegi irodalmi és általános ismereteim gyarapodnak őneki köszönhetem. Persze magamra is vagyok utalva. Mert olyanokat írok meg, amit én magam és embertársaimmal átéltem. Kell segítség, mert anélkül nem tudnék eredményes munkát végezni. A fejlődésem rugóját továbbra is abban láttam, hogy töretlenül kövessem pártunk politikáját, népünk multját, jelenét és józanul ítéljem meg a jövőbe vetett minden munkánkat. A fejlődésnek az omegája a feleségem segítő szándéka, cselekedete és jószívúsége. Ő nem azt kérdezte mikor megismerkedtem vele, hogy mennyi iskolám van. Mondhatom, hogy nennem párját találta meg.

Ezt most már közel 35 éves házasság után mondhatom. Feleségem volt az, aki korán reggel és késő este velem együtt tanult. Ő jobb helyzetben volt, mert 4 polgárija megvolt. Mikor fáradt voltam és kellett menni vizsgázni, olvasta a tananyagot, hogy sikerül-

jön az osztályvizsgám. Boldog voltam ha jól, vagy ha talán gyengébben is szerepeltem egy-egy tantárgyból. Matematikából nem igen jeleskedtem. De azért annyit mindig el tudtam sajátítani, hogy nem kellett pótvizsgát tenni. Mozgalmi munkámat sem hanyagoltam el. Ott voltam amikor a pártunk elindította az osztályharcot, jártam a falukat, tudtam beszélni az emberekkel. Ha kint jártam szolgálatban, soha nem felejtettem el azt, hogy onnan jöttem, mindig a becsületes emberek oldalán álltam és állok.

Bizony, hogy a párt és a mozgalmi munkámban sok esetben nem mindig voltam én sem jártas, és az miatt több energiámat is emésztett fel. De soha nem panaszként emlitem ezt. Elköteleztem magamat és amíg csak élek teljesítem a pártom iránti kötelezettségemet. Itt most a rendőri munkáról részletesen nem írok. Már kis töredékét leirtam, de ha lesz rá időm, akkor majd még sok mindent szeretnék megírni, hogy az utókornak is legyen mit elolvasni. Van mit megírni, mert 1945-ben lettem rendőr, és én nincstelen családgyerekeknek csak két lexikális adatom volt, hogy születtem és éltem. A többi már azóta gyarapodott, nem véletlen, hanem igen csak sok-sok küzdelem és tanulás árán értem el. Még most is úgy érzem, hogy sok mindent még kellene tanulni. Talán erre lehet azt mondani, hogy tanulni még idősebb korban sem szégyen, ha az olyan, hogy előrébb viszi az egyéni, a csoport, vagy az egész társadalmunk fejlődését. Így igaz, hogy szeretem a könyveket is olvasni, mozit, színházat nézni, rádiót hallgatni és értelmes dolgokat meghallgatni, legyen az bárki, sok esetben nagyszerű munkásemberektől igen sokat lehet elsajátítani. Nem minden az iskola. De jó, ha van. Az emberi értéknek igen sokféle fokmérője van. Az emberiség, az emberi jó kapcsolat, mindig is legértékesebb volt, és an-

nak is kell lenni. A kölcsönös bizalomnak, őszinte talajon álljon. Uj hazában, jobb jövő reményében! Cselekvéssel előrébb jutni.

Disznóölés

Nagy élmény volt, a gyermekkoromban a disznóölés. Már két, három hónappal előbb is tudtuk azt, hogy mikor is szurjuk le a hizót. Augusztusban már befogtuk a hizónakvalót. Az volt az egészséges jószág, amely a régi szórét a nyár folyamán ledobta. Ha lehetett ártányt hizlaltunk, de az is megtörtént, hogy göbét fogtunk behizlalásra. Augusztus hónapban uj krumplit és később meg tököt adtunk az állatnak, igen sokat kellett cipekedni, mert a kert, és a konvenciós kukorica föld távol volt a pusztától. Azért az állatoknak meg vittük az eleséget. Inkább mi nélkülöztünk, de azt nem szerettük, hogy a jószág éhezzen.

Mikor már kezdett a kukorica tejesezni, azt is adtuk a disznónak, persze, hogy azzal vigyázni kellett, mert a főzni való kukorica ha azt az állat megette, gázos volt. Nem vittük a kukoricát a malomba darálni, hanem szemesen etettük. Másfajta disznó a pusztákon nem is volt az 1930-as években, mint a fehérszőrű, gyapjas mangalica "szegény" ember disznaja, mert ha megérett a szálonnája folyt is a zsír.

A hizót karácsony előtt szoktuk levágni, hogylegyen hus az ünnepek alatt. A disznóvágást vasárnap végeztük el, mert akkor volt szabad idő. Mielőtt a disznóvágást teljesítettük volna, előtte mindent, ami csak kellett a vágáshoz előkészítettük. Fateknőket, üstöt rendbe tettük, késeket megélesítettük, saját készítményü köszörükövn. Az persze előfordult, hogy nem volt husdaráló, azt meg kértünk a közeli szomszédától. A hurkában kukoricakását főz-

tünk, ha nem volt másik, akkor a sárga lófogú kukoricából töltöt-
tünk hurkát. Az szokás volt, hogy a szomszédoknak egy-egy tá-
nyérral még az nap délután vagy este vittünk át, de jól meg is
raktuk sült hussal. A kásán uszott az illatos, gőzölgő zsír. A-
kásán uszott az illatos, gőzölgő zsír. Akinek mi adtunk kóstolót,
amikor ők is öltek disznót szintén hoztak vissza jó nagy tányér
kását, volt aki azt mondotta, hogy rizskása. Disznóölés előtti
napokon nálunk nagy szomorúság volt. Mert igen sajnáltuk a hizót
megölni. Előtte, és utána is nagyanyámmal olyan lelkibetegesek vol-
tunk, hogy alig tudtak bennünket megvigasztalni. A nagyapám több-
ször is mondott, hogy azért neveljük, tartjuk és hizlaljuk a
disznót, hogy levágjuk és van mit enni a családnak. Persze azért
ő sem volt olyan kőszivü, csak minket vigasztalt.

Mielőtt a disznót megöltük volna. Már előtte való napon fát
kellett vágni, egész rakás aprófát raktunk stészba. Sok kellett.
Nem volt olcsó disznóvágás.

Mindenki nem igen bírja a disznóvágáskor azt a sok féle sza-
got, hát ilyen volt a nagyapám is, hogy inkább minden mást csinált,
csak a lakásban ne kellett lennie. Ő és én hordtuk a vizet ki-be,
érdekesen beszélt a nagyapám: többször hallottam mikor beszélt már
megen rángati, kapkodi, huszi-fonyi, illen, olan, főnek, lenek,
ripityára törte.

Mi pusztai gyerekek igencsak nagyon örültünk a disznóölés-
nek, mert ha meghallottuk, hogy kojékolt az állat, azonnal a tett
helyére mentünk. Abban az időben minden egyes disznót szalmával
perzseltünk meg, oldalt fektettük, a lábai közé több szalmát tet-
tünk, sőt, a körmei közé tekertünk szalmacsóvát, hogy onnan is jól

kiégjen a szőr, meg a köröm jól süljön át, hogy le lehessen húzni.

Nagy volt az öröm, amikor a böllér a körmöt lehuzta, ezt mi suttyé gyerekek az ujjunkra dugtuk. Vártuk azt, hogy a felnőttek minél előbb fejezzék be a perzselést, hogy mi utána folytathassuk a disznóvágási "pörkölést", mert így is mondtuk. Kis tüzet raktunk, az mellett játszottunk, de milyen jóízűen, bármilyen kemény hideg is volt, ha mezitlábos cipőbe is voltunk, azért csak ott tartózkodtunk. Az előfordult, hogy kiégett a hizó bőre, sárral kenték le, hogy ne süljön ki a zsír.

Disznóöléshez tartozott, hogy mikor már sötét volt, este nyársat jöttek dugni. Olyan ágasbogas fát kihegyeztek, hogy arra tűz- zék a jobbnál-jobb falatokat. És a nyársdugó fán volt egy köszöntő levél. Hát aztán az meg volt írva. Ilyeneket szoktak írni.

"Disznóölő valagán kinyilott a tulipán."

Gazda asszonyt és az embert érje el a vékony fosás"

Cérnametélt levestészta gazdaurnak forduljon a gyomrába körösztbe.

A nyárs-dugó tiszteli a ház urát, asszonyát!

Bocsássanak meg az illetlen szavak miatt.

Mert mi nem születünk iródijáknak.

Meg aztán kint az istállóban, a fejőszéken irtuk,

Pislákoló pipicsnél!

Nem is az a fontos, hogy szépen, vagy mit is firkáltunk,

hanem az, hogy a nyársbokorra mit raknak.

Ha feldiszitették a nyársdugófát tegyék ki az ajtóba, vagy az ab- lakba! Ne lessenek bennünket, mert azt nem szeretnénk ha megtudnák és csufságunk temének ki bennünket. A jó disznótoros vacsorához farkasétvágyat kívánunk

Aláírás:

Gölle, 1936. december 19. Messziről Jött: Talált Pali és

Kiskertes Ödön barátok

Disznóölés alkalmával este disznótoros vacsora volt. Együtt volt a család a közeli rokonság. Szinte ünnep volt. Mindenki ünneplősen felöltözött és úgy ült az asztalhoz.

Mi falusiak és pusztaiak vasárnap az ünneplős ruhánkat vettük fel. Amikor az állatokat etettük, akkor is a jobbik ruhánk volt rajtunk. A mai 70 és 80 éves emberekben annyira bele nevelődött, hogy vasárnap a jobbik ruhájukat veszik fel. Ezzel különböztetik meg a köznapot a vasárnaptól.

A nagyszüleim református vallásúak voltak. A legnagyobb ünnepük a nagypéntek volt. Azon a napon nem dolgoztak. Míg a nap nem kelt fel, a nagyanyám nem is rakott tüzet. Azért, hogy a lakásban nehogy csótány legyen. Nagypénteken meggyóntak, ostya helyett kenyérrel áldoztak és egy-két deci bort ittak.

Böjtöt nem tartottunk, a zsirosat bármikor is megettük. Megemlítem, hogy az volt a szokás húsvétkor, hogy a főtt sonkát, egy pár kolbászt, himestojást és kalácsot elvittük a reggeli misére, és azt a pap megszentelte. A templomban egysorba álltunk és előttünk volt a kosár. Arra is emlékszem, hogy ha nem vittük el a templomba a húsvéti szentelnivalókat. Olyankor meg a favagitorára a rakásfára tettük ki, és mondtuk, hogy a pápa megszenteli. Abban a tudatban voltunk, hogy a pápa megszentelte.

Húsvét másnapján szokás volt a locsolás. En mint gyerek, akihez elmentem locsolni, kaptam pénzt, de volt olyan család ahol kalácsot adtak. Legtöbb helyen húsvét másnapján tartották az esküvőt. Oda meg a közeli és a távoli rokonokat hívták meg. Mindenki vitt lisztet, cukrot, baromfit, zsirt, tejfelt, turót, tojást, annyi mindent össze vittek az emberek, hogy az örömszülőknek nem is kellett élelmet

nagyon venni, mint disznót, vagy egy borjut kellett levágni, meghát a zenét és a bort kellett előállítani.

Ha közel is volt a menyasszony, és a vőlegény azért a parádét megtartották, mert kocsiival mentek el esküdni, és végig mentek a faluban. Szép is volt, mert a násznép dalolt. Nagy pereceket dobáltak a nézőknek, míg be nem sötétedett, addig a hivatlan emberek is ott voltak a lakodalmasháznál. Azok is táncoltak és ittak, sőt kálacsot is kaptak. Mikor már kezdett beesteledni akkor a trottyoszenekar, mert úgy hívták őket, fújták, hogy hithaza, vithaza, és utána már csak a meghívottak maradtak ott.

Kezdődött a vőfélyek szerepe, mondták a verseket, minden ételre egy-egy strófát mondtak el. Az volt a szokás, hogy a zenészek előbb megvacsoráztak és amikor a lakodalmás nép vacsorázott a zenészek már muzsikáltak. Mindenki vacsora alatt a saját nótáját elhuzatta, az volt a szokás, hogy egy tányért tartott a kezében az első vőfély, és egy poharat, abba öntött bort, az üveg rozmaringgal volt kidiszitve. Aki tust rendelt, mert annak mondták, az a tányérba pénzt tett. Az így összegyűlt pénzt a zenészek kapták meg. Ahogy véget ért a vacsora gyorsan kirakták az asztalokat, padokat és kezdődött a tánc. Azért egy kis sarkot, vagy ha volt másik helyiség, akkor ott mulattak az idősebbek, ittak, ettek, egész reggelig.

Éjfélkor volt a menyasszonyi tánc. Akkor adták az ajándékokat, aki adta az ajándékot az táncolt a vőlegénnyel, vagy éppen a menyasszomnyal. Mikor már mindenki odaadta az ajándékot, a vőfélytől a vőlegény átvette a tányért és a gyertyát és azt a földhöz vágta, és mondtotta, hogy nem eladó a menyasszony: és már is mentek külön helyiségbe és megállapították, hogy mennyi pénzt is kaptak. Az ajándék pénz az új házasoké volt. Szokás volt, hogy kis időre eltűntek, és utána visszamentek a lakodalmás néphez.

Még a szokáshoz az is hozzá tartozott, hogy a falusi papot és a tanítót, ahol volt orvos, vagy jegyző azt is meghívták, de sok helyre a csendőrőrs parancsnokát is. De ezeket a személyeket inkább a jobbmódu polgárság hívta meg. Mi cselédek inkább a pusztai vezetőket, mint például a puszta gazdát, öregbérest, csószot, az is előfordult, hogy az intéző is ott volt.

Tudok olyat is, hogy 5-6 napig is eltartott egy falusi lakodalom. Például ha Göllében lakott a vőlegény és a menyasszony meg Nak községben csak egy nap telt el míg a násznép visszament a vőlegény házhoz. Még ide tartozik, habár előbb kellett volna írnom, hogy lakodalom előtt való napokban a vőfélyek személyesen mentek el minden házhoz és hívták a vendégeket és már az volt a szokás, hogy olyankor a vőfélyeket megkinálták borral. A vőfélyek szépen ki voltak öltözve, virágos bokrétát tűztek ki a ruhájukra. A kalapjuk is ki volt diszítve, szép színes szalaggal volt bevonva. Botjuk is volt az is szépen ki volt diszítve, szalaggal és rozmaringgal, de a kalapjuk körül volt fonva szintén rozmaringgal.

A násznép a kocsikat és a lovakat is szépen kidiszították, színesebb színesebb szalagokkal voltak felpántlikázva.

Meg kell említeni, hogy esküvő előtt tartották a csigalakodalmat úgy a leánynál, mint a legényháznál, amelyet úgy is ismernek, hogy legény, vagy leánybucsu, sok esetben olyan nagy volt a mulatság, hogy felért egy igen színvonalas lakodalommal. Olyan esküvőre is emlékszem, hogy kettő menyasszony és vőlegény volt, mert vagy két leány, vagy a két fiutestvér egyszerre kötöttek házasságot.

Pénzünk nem volt, vásárolni kellett

A pusztai embereknek pénzünk nem volt. Tejfelt, turót, az is előfordult, hogy küpültünk ki vaját, ezt így mondtuk. Tojást, baromfia-

kat, nyulakat, szemesbabot, kukoricát vittünk Dombovára a piacra szerdán és szombaton. 15-16 km földutat gyalog tettük meg, akármilyen rossz idő is volt. Egy hétre való közszükségleti cikkeket megvásároltuk.

Igencsak becsúszással kellett élni, akik dohányoztak ha cigarettára gyujtottak rá, egymástól kértek tüzet. Bizony, hogy meg kellett gondolni, hogy egy-egy szál gyufát elhasználjanak. Ilyen rossz világ volt akkor. Jöttek Dombováról és Kaposvárról a kereskedők hoztak ki a pusztára edényeket, égetett agyagedényeket, zománcozottat, szemesbabot és csöveskukoricát adtunk az edényekért, át lett számítva pénzbe, akkor a pengő volt a pénz fizető eszközünk. Megbecsült jószág a pengő. Nem felejttem el, mert a zsebkendőnknek az egyik sarkába kötöttük. A zsebkendőt meg a nadrágtartójára erősítettük fel. A nőknek meg egy zseb volt a szoknyájuknak a belső részében. Nem volt annyi pénz, hogy a fejünk alá tettük volna.

Egy újabb puszta

Somogy megye Eszterházi hercegi birtokokhoz tartozott Inámpuszta. Még olyan kamaszkodó legényke voltam. A háziállatokat mióta az eszem tudom, mindig is szerettem. A cselédek a háznál kutyát nem tarthattak. Az uradalmi pásztoroknak lehetett tartani kutyát, az pedig az akolnál volt.

Én mint uradalmi kanász, a ranglétrán nem jutottam tovább az első foknál, mert mindvégig csak bujtár maradtam, még akkor is, ha fiatalabb volt a társam. Én csak azért bosszankodtam, mert a másik gyerekek csufoltak, hogy én vagyok a bojtár. Így igaz, hogy bántott, de azért tultettem magamat.

Több mint hat hónapon át fillérenként összeszedtem 3 pengőt. Nálunk a cselédsorsban igen nagy pénz volt, mert egy napra 50 fillér

napszám pénzt kaptam. Tudtam azt, hogy egy pásztor kutyát mennyiért is lehet megvásárolni. Nagyon egyedül éreztem magamat, és azért is határoztam el, hogy ha török ha szakad, szerzek egy kutyát. Nem is beszéltem senkinek sem, hogy milyen szándékom van, teljesen titokban tartottam.

Egyik este, mikor lejárt a napi munkám, egyedül elfutottam olyan 9-10 km-re lévő Megszikó-pusztára és ott Jáger Pista bácsinak volt több nyájőrző kutyája.

Mikor a pusztára érkeztem már besötétedett. Jól kifutottam magamat igen szerettem futni, arra is gondoltam, hogy hátha még a járási versenyen a leventéknél én is bilétát nyerhetek. De arra nem került sor, épp úgy, mint igen sok másra. Olyan ábrándjaim voltak, hogy növendék kiskutyát vásárolok. A szándékom nem sikerült. Hanem egy 7 éveset sikerült megvenni, már öreg kutya volt. Sok mindent tudott, nem kellett tanítani. Csak azt kellett neki mondani, hogy Bízok erigy csak arra előre, és fordítsd meg őket, már mint a disznókat. Már futott is, mint a nyul. És a nyáját megterelte. Mindegy volt, hogy disznókat, vagy birkákat, ezekhez volt szokva. A nagyobb jószágokat már nem terelte meg, mint például a szarvasmarhákat. A pásztor kutyák is olyanok, hogy amire kiskorában be lett idomítva, azt csinálja.

Bármilyen kistermetű is volt a kutya azért a nagyobb állatokat is megterelte, mert bizony, hogy az állatnak a lábát harapta meg, úgy mondtuk, hogy a fükörminél. - Az bizony, hogy nagyon fájt az állatnak, ha a fükörmét harapta meg a kutya. Volt olyan kutya is, hogy a szarvasmarhának az orrába is harapott, amikor legelt. Hát nekem szerencsém volt a kutyához, mert többet ért, mint egy tanulatlan bojtár.

Nagyon izgultam amikor Jáger Pista bácsiéknak a lakására mentem. Csak az járt az eszemben, hogy mennyiért is sikerül megvásárolni a kutyát. Együtt volt a család. Pista bácsi éppen vacsorázott, mert előtte pár percé ment haza. A gyerekek és a felesége Marisnéni a sporhelt-nél gubbasztottak volt amelyik gyerek ott állt. Mindenki kíváncsian nézett rám, hogy mi járatba is lehetek. Ahogy beállítottam, nem sokat teketóriáztam, mondtam, hogy azért jöttem, hogy egy kutyát szeretnék vásárolni.

- Hát az van fiam - mondtotta Pista bácsi. De mindjárt hozzá is tette, hogy van-e pénzem?

- Van - mondtam.

- Hát mennyi?

- Nem sok, csak 3 pengőm.

- Hát az édes fiam nem sok! - mondta Pista bácsi.

- Na nem baj.

Láttam azt, hogy igen csak szereth ted a kutyákat. És azt mondd csak meg, hogy minek kell?

- Hirtelen nem is tudtam, mit is mondjak, csak úgy rávágtam, hogy lehetséges, hogy nemsokára a választási malacokat kell őriznem, Kiss Pál Pistával, és lehetséges, hogy én leszek a számadó. Igaz, hogy arra semmiféle jel nem volt, de hát kellett valamit, hogy mondjak.

- Na jó van öcsém!

Én a Bizsókot odaadom. Már nem fiatal. Az is lehet, hogy nem marad meg, visszajön. Ilyen állatot 5-6 pengőért is megvesznek. De mivel látom, hogy te jó gazdája leszel, nem nézek 1-2 pengőre. Egye fene, odaadom a Bizsókot!

- De hát akkor nekünk nem lesz! mondták a gyerekek. Dehogynem lesz, már van is. A Bojtár tegnap ellett meg, és hagytam alatta 4 kölyköt.

- De csak 3 pengőm van.
- Tudom, mondotta a Pista bácsi. A zsebemből kivettem a pénzt és Pista bácsinak a feleségének a kezébe adtam.
- Mégcsak annyit fiam, hogy kinek a kenyerese vagy?
- Végh Jánosnak az unokája vagyok.
- Tudom már, ő gyalogbéres.
- Igen, az - mondtam.

Állatszeretet

Kamaszkoromban azt is megcsináltam, hogy felültem a gémeskutnak az egyensúlyozott tuskó végére. Ahogy huzzák a sudárfát le, én meg annál magasabban voltam. Jó érzés volt magasan lenni. Mind szerettem a fákra is felmászni, de minél magasabb fára. Nyárfákra, mert azok voltak a legmagasabb fák. A fán lehetett sok fészket találni, de legtöbbet veréb fészket. Nem volt szívem arra, hogy valamelyiket is lepiszkáljam. Pedig olyan madarak is voltak, melyek kártevők voltak. De én azért hagytam őket, ha egyszer már a természet úgy rendelkezett, hadd éljenek. Ugy is pusztultak a viharban. Most pedig már az emberek is pusztítják, mert mindenféle vegyszerrel permeteznek és szegény állatok bizony pusztulnak! Zöldövezetben lakom, de sajnós az éneklőmadarak igen kis számban vannak már. Jó volna, ha egyszer már erre is felfigyelnének az állatvilág megvédésére!

Idő becslés

A gyermek és a kamaszkoromra emlékezve. A cselédvilágban csak a csósznek, gazdának vagy a pallérnak volt zsebórája. Ha azt mondták, hogy hujja! Akkor lehetett reggelizni, vagy ebédelni. Nekünk cselédeknek csak otthon a lakásban volt vekkeróra. Éppen azért a véresek, lovaskocsisok, de főleg a pásztorok a nap állásáról megtudtuk állapítani, hogy mennyi idő is volt. Különösen mindig a délelőtt volt a fontos.

Például, ha a nappal szemben álltunk, pontosan akkor volt 12 óra, amikor az árnyékunk ~~xxxi~~ a legrövidebb volt. Az én idő becslésem is már kisgyerekkoromban kialakult. Szinte annyira, hogy pár perc eltéréssel meg tudtam mondani, hogy hány óra. De ez még most is megvan. A minap is próbáltam és valóban így van. Ezt is a nagyszüleimtől láttam, és őtőlük sajátítottam el. A kamaszkoromhoz tartozik, hogy szerettem én is virtuskodni. Sport lehetőség nem volt. Pusztai Kovács műhelyhez mentem, és ott mindig volt egy-két Kovács üllő. Olyan 70-80 kg súlyú. Volt fiatal erő, és felemeltem. Nyáron pedig a gabona cséplésnél súlyokra zsebkendőmet kötöttem és fogammal felemeltem. Volt mikor talán még 2 db 20 kg súlyt is felemeltem. Szerintem jó volt, mert szerencsére még most is jók a fogaim, pedig közel vagyok a 60 évhez. A kamaszkori virtuskodáshoz az is még hozzá tartozik, hogy amikor a masinálás volt a pusztán, és a gabonát szállítottuk a magtárba a II. emeletre 2 zsák búzát is felvittem.

A virtuskodás mellett bátorságot is párosítottunk, mikor elmentünk fogadásból a temetőbe és onnan valamelyik sirról a koszorút, de az is megtörtént, hogy a sirkeresztet, vagy fejfát hoztuk el. Azért írom, hogy fejfa, mert az evangélikusok, vagy a reformátusok úgy nevezték. Fejfa református halottnak van, tehát nem kereszt, mint a katolikusoknak.

Kamaszkoromban amikor vasárnap volt, mert olyankor a pusztai vezetők sem figyeltek annyira a dolgokra, mint máskor. Olyan csikó, vagy lónak a hátára bizony, hogy felültem, amelyek még nem voltak betörve. Ugy ledobt ak csak úgy nyekkentem, terültem el a földön, mint a béka.

Az 1930-40-es évekre emlékezve:

Somogy megye Gölle községben éltem. November elsején leesett a

hó, de olyan pontosab mintha csak rendelték volna, és utána már meg is maradt. Mi cselédgyerekek is igen örültünk a télnek, pedig a ruházatunk igen csak hiányos volt. Nem sokat törődtünk azzal, hogy milyen van, csak az volt a jó, hogy kint lehetünk a szabadban. Én is felhuztam a nagyapám csizmáját, persze, hogy olyankor amikor is ő bent pipázott és el volt foglalva, mert úgy este felé szokott kukoricát zsurmolni a hizónak.

Kint a puszta udvarában, amely igencsak tágas volt. Csináltunk csuszkapályát. De jóízűen játszottunk. Tartotta magát a tél egész március derekáig. Pontosán vissza tudok arra is emlékezni, hogy a cselédház végében volt a szérüskert, és attól talán 50 méterre a mező. Kint a mezőn már dolgoztak a cselédek, az ökrökkel és a lovakkal. A szép napsütésben énekeltek, ki-ki a maga nótáját. Az énekkel vegyült az állathoz való beszéd is. Például ilyes féle: Hajsz Betyár, tüled Gyopár, hozzád Betyár. A hozzád azt jelentette, hogy közelebb menjen az állat a barázdához, a tüled meg azt jelentette, hogy távozzon.

A faluban és a pusztán is március 15-én délelőtt ünnep volt. Szépen felöltöztünk ünneplős ruhába. Olyan gyönyörű idő volt, hogy ingbe és meztlábos cipőbe mentünk el az ünnepségre. Nemzeti színű szallagot tüztünk ki, de kokárdát is készítettünk. A sapkánkba pedig ludtollat tüztünk ki. A Nemzeti Dalt, a Talpra magyart aki szavalta, annak a derekán kard volt. De olyan gyerekeknek is volt kardjuk, mint például a vitézrenddel kitüntetett szülők gyerekeinek. Olyan csak egy volt Göllében a Közári József főintézőnek a gyerekeinek. Bizony, hogy mi pusztai gyerekek igen csak irigykedve néztük az uri gyerekeket.

Én is meg sok pajtásom is készítettünk kardot, és azzal játszottunk katonásdit, és utánoztuk az ünnepeket. Március 15-én délután

kint a határban a cselédség, már mint a konvenciósok, a napszámosok meg a magtárban, a szérüskertben a krumplikazalt körül ülve válogatták a javát, mert közelgett a vetés ideje. Igaz, hogy akkor is előfordult, hogy az április kicsit szeszélyes volt, de csak ideig-óráig tartott. Volt amikor sütött a nap, és esett az eső, mondtuk is, hogy "veri az ördög a feleségét." Az április elseje az mindig igen nagy gond volt, mert akkor vált a költözködés egyik pusztáról a másikra. Vagy éppen valamelyik cseléd beköltözött a faluba zsellérnek. De a pusztától utána sem vált meg, mert napszámba és aratómunkásnak oda járt. Több olyan család is volt, hogy a faluban mint zsellér jobban nyomorgott, mint a pusztán amikor cseléd volt.

Mindig a május hónapot vártuk. A természet nem csapott be bennünket, mert kibontakozott. Az erdők, mezők, rétek szemet gyönyörködtető sok színű virágjai, levelei a végleges tavaszt hirdette. Nem is emlékszem arra, hogy valaki is az idősebb cselédek közül is mondta volna, hogy rossz idő van, sőt azt hallottam, hogy "ez kell nekünk", nem a tél. Szegény embernek való idő ez, mert egy szál ingben, nadrágban lehet mint dolgozni.

Mifelénk Somogy megyében Göllében és környékén régi szép szokás volt, hogy május elsejére lányosházak udvarában májusfákat állítottak a legények. Bizony, hogy pár kilométerre is elmentünk, hogy szép sűrű egyenes fát tudjunk vinni. Nem tagadom, hogy úgy szereztük, úgy is lehet mondani, hogy loptuk. Népszokás volt. Öten-hatan béreslegények, és kocsisok elmentünk az erdőbe, és ott kivágtuk a legszebb fát. Arra azért ügyeltünk, hogy onnan vágtuk ki, ahol sűrűbb volt. A fákra sok színű papírtaggattunk. Egy üvegbe színes vizet tettünk. Az ültetéssel járó munkát csúszban, szinte észrevétlenül végeztük. A leányok persze mindig tudták az, hogy melyik legény állította, jelen-

tette üzenet a folyamatos őszinte szerelemhez.

Azt nem tudom, hogy máshol, hogy volt, de Somogy megye Gölle községben és a környékbeli pusztákon ez volt a szokás. Minden esetre a természetvarázslással, vagy a megújulással voltak kapcsolatosak. Pünkösddőlés: Az is egy ilyen szép szokásos népi megmozdulás volt, amikor is a fehérruhás leányok _ fejükön virágkoszorúval - végigvonultak a falu utcáin. Magukkal vittek egy kisebb lánykát, akit az első pár vezetett. A hosszú menet, melyet a falu apraja-nagyja kísért. A menet megállt a házaknál és hosszú strófákkal köszöntötték a ház népeit. Ilyenre emlékszem vissza "Szálljon e házra a béke áldása mint pünkösdi harmat, mint a piros rózsára. Szöllő, buza és gyümölcs legyen a földeinken. Mint a fáradt testünk megvigasztalója. Legyen szerencséje e ház népének jószágok nevelésében. Sok csibe, kismalac, kisborju nőjön a gazda kedvére. A köszöntők általában, a falunak a legényei és olyan nős emberek voltak, akik a falunak a krónikáját, hírnevét szerették ápolni. A köszöntő elmondása után magasra emelték a kislányt, és ezt mondták: Ekkora legyen a kendtek kendere, kukoricája"... Ha pedig a ház lakói nem fogadták a jókívánságot szívesen, akkor... hirtelen leengedték a kislányt és azt kiabálták: Ekkora legyen csak a kendtek kendere, vagy a kukoricája"...

Pünkösöd hetében, már olyan szép volt a kukorica, hogy lehetett kapálni. Mindig hallottam a nagyszüleimtől, hogy siessünk megforgatni a szénát, délelőtt úgy 11 és 12 óra között, hogy még a délutáni órában amíg meg nem jön a pünkösdi zápor hogy be lehessen gyűjteni. De még most is emlékezetes, hogy milyen illatos is volt a széna minden közeli más virág vagy növény illatán is túl tett. Ha 5 percre is, de a friss, illatos szénára ráhevertünk, és ha úgy tartotta a kedvünk,

még bukfencet is csináltunk. Mikor már olyan kamaszkorban voltam, bizony, hogy a süldőcske lányokat elkaptuk és odavágtuk a szénára. De jókat is nevettünk.

A szénagyűjtést mindig igen komolyan vettük, épp úgy, mint más mezei munkát. Ha jött a vihar, gyorsan kellett sietni, hogy minél előbb Petrencébe, boglyába legyen a termés, a szálatakarmány. Először a szénát egy hosszú hengeralakba összegyűjtöttük. A széna összerakása már kicsit nagyobb szakértelmet igényelt, mert nem lehetett ám csak úgy oda hajítani, hanem annak is meg van a maga fortélya, amikor a vellára böktük a szénát, akkor azt úgy föl kell fordítani és úgy kell oda helyezni, hogy jól feküdjön. Mikor már megraktuk a petrencét, vagy a boglyát, bizony volt vele mit tenni, mert többször is körül kell vellával, gerebélyével fésülni. Ezt a munkát igen szerettem csinálni, mert olyan szép volt a petrence, vagy a boglya, mint amikor valaki elmegy a fodrászhoz és szépen megnyirják, mert akkor úgy mondtuk. Jó magasan is raktunk boglyákat. Már azért is, mert több szálás takarmány volt együtt, és nem is ázott úgy át. Azt mindig az uradalomban megmondották, hogy mit, hogyan kell csinálni, hogy petrencébe gyűjtsük, ugyanis az azt jelentette, hogy pár napig vagy éppen még az nap a petrencében összegyűjtött takarmányt elszállították.

A boglyába összerakott szálatakarmányt tovább kint tartottuk a határban. Ha nem is a miénk volt, a takarmány azért rendesen meg kellett csinálni, mert munkát csak úgy tessék-lássékra végezni nem igen érdemes, mert annak sok, sőt semmi értelme nincsen. Ezért is jó volt, hova elrejtőzni. A boglya oldalába a vellánkat beleböktük és úgy csináltunk sátort, hogy ne árhunk.

Nem tagadom, mert amikor már olyan piheszakállas legényke voltam, hogy én is meg-megnéztem a leányokat, és úgy alkalmazkodtam, hogy

valamelyikkel el tudjak bujni a boglya közé. Szénaillat a szerelem morzsájával együtt. Dörgött, villámhott. Olyan szóbeszéd járta, hogy vigyázzunk, a kaszát, vagy villát ne tegyük közel hozzánk, mert az "Isten ostora lecsap." Olyan szokás is volt a falukban, és a pusztákon, hogy amikor erős viharral jött az eső, hogy kitettük a nagyfejszét az ajtó elé, de nem, hogy csak kitettük, hanem a földbe vágtuk, hogy a ~~jég~~ jeget elüzze. Azt a nagyanyám és mások is a régi öregek így csinálták. Ha jéggel esett az eső, amikor elállt az eső megjelent a szivárvány, akkor meg láttam azt, hogy az idősebb és a fiatalasszonyok mezitláb elmentek a közeli patakhoz, vagy határárokhoz, és onnan hoztak egy-egy kanna vizet, és azzal a vízzel öntözték fel a szobának a földjét. Mondták, hogy azt azért kell, hogy a gonosz szellemet elüzzék a lakásból.

Kaszálás a pusztán

Somogy megyében Felsőhetény puszta is a piarista papoknak a birtoka volt. 1935-ben 12 éves vagyok. Még egy hozzám hasonló korú gyerek Fazekas Pista volt. Ő írni és olvasni nem tudott. De nem is törekedett arra, hogy megtanuljon. A szülei sem tudtak írni és olvasni. Annak ellenére, hogy ő nem tudott olvasni és írni azért köztünk a baráti kapcsolat jó volt. A pusztán apja uradalmi süduskanász volt, Pista meg bojtárja. Még volt egy nekem való munkakör gulya őrzése, de még a bojtár nem öregedett ki. Így más lehetőség számomra nem volt, mint a pusztán napszámba járás, tavasszal kapálás, takarmány gyűjtés, ürgeöntés, vízfordás.

A nagyobb pusztai gyerekeknek már sokkal jobb volt, mert azok kisbéresek voltak és már az is megtörtént, hogy egy lóval ősszel a cukorrépat laptikában hordták ki a földről. Még a lucernaföldön,

vagy a réten egy lóval gereblyéztek. Vártam, hogy a következő évben talán számomra is lesz állandó pusztai munka. De nem így történt, mert csak egy évig voltunk itt a pusztán. Mint a suttyógyerek egész nyáron hordtam lo literes bádoggannában a vizet a béreseknek, masinásoknak.

A vízfordásról talán egy kicsit többet írok: Májusban amikor megkezdődött a lucerna, vagy a rét kaszálása, már is biztosítva volt a vízfordás. A pusztán lo négyökrös béres volt, és egy kettőökrös. Az elsőbéres Csonka Ferenc bácsi volt. Maga módján nem volt éppen rossz ember. Az ő órája után történt minden a béreseknél. Emlékszem, hogy milyen órája is volt. Sospogácsanagyságu zsebórája volt. Doxa gyártmányu. Római számlapokkal. Szijra volt az óra rácsatolva. Mindig a mellényének a zsebében ketyegett. Bármilyen meleg is volt Feri bácsi nem tette le a mellényét. Igaz, hogy ő nem kaszált, hanem a többi béresnek a kaszáját egész nap csak kalapálta. Néha-néha el-elkáromkodta magát, hogyha éppen az üllőre ütött, nem a kaszára. Persze, hogy olyankor "tükös lett a kaszának az éle." Mindig volt egy tartalék kasza, amíg valmelyik béresnek a kaszáját kalapálta a Feri bácsi azt adta oda. Olyan szépen csengett a kasza az egyenletes kopácsolástól, mintha csak motor kattogott volna. Irigyeltem Csonka Feri bácsit, hogy ilyen ügyesen ki tudta a kaszákat kalapálni. Nem számított, hogy hol, mindig talált magának alkalmas helyet. Volt egy hegyes félméteres cölöphöz hasonló 15 centiméter átmérőjű keményfa és annak a vége abronccsal volt bepántolva. Annak a mértani közepére volt beütve a vasüllő. Azt a földbe verte és melléje ült, és máris kész volt a műhely, ahol tudta a kaszákat kalapálni, élesíteni...

Kilenc béres kaszált egymás után. Olyan szép volt az utánuk a

rend, hogy még a legképzettebb festő sem tudta volna azt úgy megfesteni, mint ahogy az kinézett. A kaszások egy ritmusra vágták a kaszájukat a fűbe, ha távolról néztem őket, mindig azt gondoltam, hogy vadludak egyik szárnyához hasonlóak. Én is együtt mentem ki a határba a kaszásokkal. Mindjárt vittem is a vizet a 10 literes bádoggkannámban. Egy félliteres zománcozott poharam volt, és abból ittak az emberek. Az egyszer sem fordult elő, hogy ne friss vizet vittem volna a kaszásoknak. Az volt a rend, hogy először az első kaszást kínáltam vízzel; és utána meg a többit. Ha nem is igen voltak még reggel szomjasak, azért csak kértek vizet, mert kiszáradt a szájuk, és azt meg-megnedvesítették.

Én voltam az idő közvetítője is, mert pontosan megmondtam, hogy mennyi idő van. Habár mindegyik béreseMBER a saját árnyékából ki tudta következtetni, hogy mennyi idő is lehet. Esetleg ha egy 5 percet ha tévedett. A béresek között bevált gyakorlat volt, hogy minden héten más volt a hetes, akinek feladata volt, hogy éjszaka az istállóban tartózkodjon. Vasárnap is ott kellett, hogy tartózkodjon az állatok között. Amikor a béresek gyalogmunkát végeztek olyankor meg az istálló közelében dolgozott. Vitte a bognárhoz, kovácshoz a szekerek kerekeit, lőcsöt, jármot, faragta a karfákat, hogy ha kell a szénát, gabonát szállítani meglegyen. Ő etette meg az összes állatot.

A kaszálás ideje alatt a hetesnek annyiból volt jobb, hogy egész nap nem kellett kint a forró napon kaszálni. De a felelőssége... nagy volt.

Mire végeztek a kaszálással, amit már előtte lekaszáltak lehetett forgatni, illatos fonyadt volt a fű... A fű között, a lucer-

nában igen sok fogoly, fácán, kisnyul is volt. Éppen május első napjaiban a foglyok, fácánok, fürjek ültek a fészükön. Bizony, hogy sok esetben a kasza vette el az életüket, mert nem hagyta ott a fészket. Olyan aranyosak voltak az egy-két napos kis foglyok, fácánok, fürjek, mint újszülött kisgyerekek, csak nem olyan tehetetlenek. Botorkálva csetlettek-botlottak a lekaszált rend között. Egy-egy fácán, vagy fogolyfészkekben 15-20 tojás is volt. Meg lehetett azt állapítani, hogy a tojásokon az anyja mióta ült. Mert ha már kettő hetes volt, ~~káx~~ vagy közeledett a kikelés napja, a tojás erősen el volt szineződve, fényes volt. Olyan fészket is találtunk ahol már csak a kikelt csibéknek a tojáshéja volt ott. Annak mindig igen tudtam örülni, ha olyan fészket láttam, hogy már a kicsinyek elhagyták a fészket a kikelési helyüket... nem kerültek veszélybe...

A kaszások is meghagyták a fészket. Én meg a fészkek mellé a lekaszált zöldet helyeztem, de olyan feltűnően, hogy azt bárki meg is látta. Azt is megcsináltam, hogy fáknak az ágait letörtem, és a fészkekhez szurtam le, hogy meglehessen látni, úgy nézett ki, mint egy sátor. Én arra is gondoltam, hogy az anyjuk jobban oda tudjon találni a fészkekhez. Nagyon sok fészkekről tudtam, hogy hol van. Meg is jegyeztem, hogy mikor is várható a kikelésük. Azt is megcsináltam, hogy a következő vasárnap elmentem a határba és több fészket megnéztem. Volt amikor örültem, hogy megtaláltam. De sajnos olyant is tapasztaltam, hogy a gyűjtők, vagy éppen a gereblyélést végzők eltékozták a fészket...

Ezt én annak idején nem is titkoltam. Tudta a pusztá gazda is, meg a csósz is. Halász József volt a csósz, igen nagy derék ember volt. Ő tudta, hogy én jártam a határt. Mondotta is

- gyerek, ha ember leszel, ha nem leszel olyan mint öregapád, meg a bátyád elégedetlen, akkor még vadór is lehetsz. Én csak annyit mondtam, hogy majd meglátjuk, az még messze van. Azt én gondoltam, hogy ugy sem leszünk mi már ott, azon a pusztán. Azt is meg-megcsinálták a cselédek, hogy már olyan nagyobb fácánt, fogolyt, vagy fürjet, kishyulát haza vitték, de nem marad meg, nem lehetett felnevelni, mert megszökött, az igazi természet törvényét nem lehetett megváltoztatni.

Az iskoláimmal kapcsolatosan visszaemlékszem

Egy évvel előbb mentem elemi iskolába, mert a nagyanyám úgy irattott be, hogy szeptember elsején születtem, holott október 2-án születtem. Valószínű, hogy nem kérték a születési anyakönyvi kivonatot. Somogy megye Gölle községben jártam 3 és fél elemi, mert édesanyám kivett az iskolából. Persze atánító kisasszonynak azt mondotta édesanyám, hogy Cseberkiben majd folytatom, de arra sajnos nem került sor. Mert a Cseberkipusztáról elköltöztünk április 24-én Szentgyörgy napján Somogy megye Jákó községbe, mert oda szegődött el édesapám falusi kanásznak. Én voltam a legidősebb gyerekük, és nekem kellett kanászbojtárnak lenni.

Én szerettem iskolába járni. Tanítókisasszony Kosztolányi Irén volt. Már férjes asszony volt. A férje villanyszerelő volt Dombóváron, őneki volt a községben egyedül ~~az~~ oldalkocsis motorkerékpárja. A tanítókisasszony családjában ő, férje, kisgyereke és édesanyja volt. Az elemi iskolában 1-4-ig tanított a kisasszony. Nem volt osztott osztály. Egyik órában az elsősöket, a másik órában meg a másodikosokat és ugy tovább a 4. osztályig foglalkozott.

Igen nehezen tudott köztünk fegyelmet tartani, a tanteremben ~~70-80~~ 70-80 gyerek volt. Az osztályoknak a létszámát mi pusztai gyere-

kek emeltük meg. Gölle pusztáról több mint 30, Szentiványpusztáról kb. 30 és a többi környékbeli pusztákról is jártak. A községben három iskola volt, kettő alsótagozatos, 1-4-ig, és egy felsőtagozatos 5-6-ig. Az ötödik és a hatodik osztályosokat a tanítómester oktatta és nevelte. Rácz Ferencnek hívták. Igen szigorú tanító volt. Ő volt a templomban a kántor, igen szépen tudott énekelni. Mikor temetésen a halotti beszédet mondotta, vagy mikor énekelt mindenki sirt, mint egy kis pólyásgyerek. Az emberek mondták, hogy elmennek a temetésre, legalább ott kisírják magukat...

Az iskola az életemben igen sokat jelentett, mert láttam és tudtam azt, hogy sem a nagyszüleim, sem a szüleim, és nagybátyáim nem jártak iskolába, és az megmutatkozott az akkori életvitelükben. Én olvastam mindent, ami csak a kezembe került. Mondotta is mindig a nagyapám. Gyerek tanulj, legalább mester ember legyél. Menj el asztalosnak, vagy bognárnak. Hallgattam is a nagyapámra. Tanultam is, nem kellett sokat tanulni, nem is volt olyan sok tanulni való, első és a második osztályban csak egy könyvem volt. Elsőtől kezdve /2/ osztályzatot kaptam, az jeles eredménynek számított. Volt olyan pógárgyerek, aki alig tudott írni és olvasni, és az meg /1/ osztályzatot, dicséretet kapott.

Én csak a 6 osztályt szerettem volna elvégezni, hogy inasnak felvegyenek. Arra nem is gondoltam, hogy középiskolába járjak. Hát, hogy is mehettem volna, mint családgyerek. Mivel édesanyám kivett az iskolából megtörött a kezdetleges életpályám, a tanulás. Igen nagyon bántott, hogy kivett az iskolából. Az volt az életemben az első, amikor édesanyám előttem elvesztette a szülői tekintélyét. Annak idején semmi másért nem akartam tanulni, mint hogy legalább anyyi iskolám legyen, hogy ne kelljen a pusztán béresnek lenni. Szerettem furni-

faragni, minden kézimunkát gyorsan megcsináltam, sőt a többi gyerekeknek is. A pógár gyerekeknek pénzért, vagy élelemért készítettem el a kötelező kézimunkát. Tudták az osztályban, sőt a tanító kiasszony is. De nem kifogásolta.

Én minden reggel előbb elmentem a lakásunkról, ^{mert} ~~már~~ a pusztáról 5-6 liter tejet vittem a tejszarnokba úgy, hogy már 7 órakor az iskolában voltam. Azt látta a tanítókisasszony, és kérdezte, hogy mért megyek olyan korán? Azt válaszoltam, mert tejet kell vinni a csarnokba. Annak ellenére, hogy én is azok közé a gyerekek közé tartoztam, akik igen sok bosszúságot okoztak a tanítómnak, de azért úgy vettem észre, hogy szeretett. Legtöbbet kint voltam a kertben, amikor már lehetett ott dolgozni. Télen meg a házkörül dolgoztam. Azért a leckét mindig megtanultam már az iskolában, meg hát gyakran találkoztam a kisasszonnyal és ha esetleg valamit nem tudtam, mindjárt ott helyben megkérdeztem. Legtöbbször csak a tanító azt mondta, hogy jó van Jóska. Józan paraszti eszed van. Nem féltelek, meg fogod állni a helyedet az életben.

Annak idején a házuknál volt a kalendárium és azt többször is elolvastam, saját magamnak és a nagyszüleimnek. Sok olyan rész volt, amelyet kívülről is tudtam már. Kezdem olvasni a pengős regényeket, de megmondom őszintén, hogy nem igen kötötték le a figyelmemet. Akkor még komolyabb könyveket nem olvastam, nem is került a kezembe.

Jeli József vagyok /született 1923. okt. 2-án, Somogy megye, Bárdudvarnok, édesanyám leánykori neve Végh Mária . Jelenlegi állandó bejelentett lakásom Pécs III. ker. Magyarürögi ut 118. Legtöbbet az életből sajátítottam el. Petőfi Sándor, Ady Endre, József Attila költők versei hatottak rám.

A kamaszkoromról említésre érdemes.

Ezt 14-18 éves koromra értelmezem. Napszámos vagyok, 12 éves koromban egész nyáron munkásoknak vizet hordtam, a pusztán béreseknek, amikor kaszáltak. Nyáron a cséplőgépnél a masinázóknak. A 10 literes csöves bádoggammát fejemen és a kezemben vittem a vizet, nagyon kellett sietni, nehogy megmelegedjék a víz, éppen azért három-négy vizes konyharuhával is betakartam, hogy friss maradjon az ivóviz.

Ezek voltak a legnyugtalanabb éveim. Mert teljes szellemi sötétségben éltem a pusztákon. Hozzám hasonló gyerekek legtöbbször nem tudott írni és olvasni. Szinte úgy tűnt, hogy az volt a jó. Azt láttam, hogy azok a gyerekek a "menők" akik jól tudnak énekelni, táncolni és nagyokat káromkodni és lányoknak udvarolni. Hát ez nekem egyik sem ment.

Mikor 14 éves voltam, akkor Somogy megye Felsőhetényben laktunk. Ott még valahogyan kezdett a szellemi sötétség kivilradni, de nem sokáig tartott. Egy héten egyszer elmentem ismétlőbe, vagyis azok jártak oda, akiknek 6 elemije megvolt. Nekem nem volt, de azért oda jártam. Irtunk, olvastunk, számoltunk. Ugy vettem észre, hogy nem nagyon vagyok elmaradva, sőt volt egy-két tantárgy, hogy jobban tudtam mint akiknek 6 elemije volt. Nagyon szerettem ismétlőbe járni, az 5. és a 6. osztályos ~~anyx~~ tananyagot kellett tanulni.

Bántott, hogy még a 4. osztályból sem vizsgáztam le. Kisebbségben éreztem magamat. Mikor 15 éves voltam, akkor meg elmentünk lakni Somogy megye Inámpusztára. Ott is napszámos voltam. Jártam a mezőre kapálni, lovat vezetni, takarmányt gyűjteni, a cselédek kanásza is voltam. Cselédeknek cselédje. Az volt még csak a rossz. Sok volt a gazda. Nem is soká maradtak ott, én sem, talán 3 hónapig. De az is

olyan volt, mintha legalább egy évet teljesítettem volna.

- A kanászszámadó egy igen agresszív ember volt. Tompa Mihály nevezetű. Inámpusztán is jártam isnétlőbe. Persze hogy leventébe is. Mezőn a földeken mindig szerettem dolgozni. Főleg ott ahol sok ember volt. Azt nem szerettem, amikor egyik nap gyűjteni kellett menni, a másik nap meg kanásznak. Egy fajta munkát sze ettem volna végezni. Irigyeltem azokat a nagyobb gyerekeket, akik már a pusztán, mint állandó kanászok, béresek, kocsisok, csikósok, juhászok voltak. Én azt Inámpusztán nem tudtam elérni. Mert ott is csak kettő évig laktunk. Mindig és mindenhol az urakkal nem tudtunk kijönni. Sem a nagyapám, sem a bátyáim, csak úgy mindenre fejet bólintani. Megmondták, hogy mi a nem jó. És abból mindig csak baj származott. Jobban is szereték az urak, ha elköltöztünk máshova. Ha ilyenek is voltunk, azért én ahol voltam a pusztán kezdtem udvarolni a kislányoknak, mely sétálásból állt, és táncból. Nem igen szerettem táncolni. Csak éppen a muszájból.

Babonák

Az 1930-as években de még utána is. Somogy megyében: Osztopán, Mernye, Gamási, Andocs, Felső és Alsómocsolád, Kisasszond, Jókó, Nagyabajom, Gige, Kiskorpád, Nagykorpád és Gölle falukban, s pusztákon, tanyákon igen el volt terjedve a különféle babonáskodások:

Ha valaki valamitől, vagy valakitől megijedt, mert ilyen az életbe volt, meg van is, de még a jövőben is előfordul. Alig van olyan ember, aki már nem ijedt volna meg, csak vannak egyesek, akik nem ismerik el.

A nagyanyám is babonás volt, de igen sok falusi és pusztai asszony, nem is kellett, hogy idősebb legyen, a fiatalok között is volt, aki a babonát szinte keresetszerűleg folytatta, terményt, pénzt foga-

dott el. Volt olyan is, aki ki is kötötte, hogy mennyit kell fizetni, az ilyenek azok voltak, akik a környékben hiresek voltak.

A nagyanyám is ha megtudta, hogy fáj a fejünk, vagy megijedtünk azonnal hidegvizbe és egy pohárba 3-4 darab parazsat tett, és amíg a parázs sustergett imádkozott, többször keresztet vetett a pohár felett. Amikor a parázs lesüllyedt a pohár fenekére, akkor azt mondta, hogy nagy betegség van a házban és ki kell füstölni. Ha a parázs nem süllyedt le, fent maradt a víz tetején, akkor meg azt mondta, hogy meggyógyulunk, a betegséget elűzte. A vízzel a homlokomat megmost és imádkozott. Az elszenesedett parazsat pontosan aznap, vagy másnap, naplementekor, a kiskert ajtója alá ásta. De azt nagy titokban tartotta. A vizet pedig kiöntötte az udvarra, nem hogy mégcsak véletlenül és az állatoknak az eledelébe kerüljön.

Ezt talán nem is babona: amikor fájt a gyomrunk, akkor meg a nagyanyám meggyújtott egy 5-6 centiméteres, vékony gyertyát, azt pedig a köldök tájára helyezte, hanyat kellett feküdni. Egy porcelán pohárral az égő gyertyát leborította. A meleg pohár beszívódott a bőrbe, de annyira, hogy egy jó óra múlva, vagy ameddig csak égett a gyertya, szivta a gyomornak a tájékát. Akikkel az ilyen eljárást végezték mondták, hogy megszűnt a fájdalmuk. A nagyanyám a családkunk tagjainál, de másoknál is alkalmazta ezt a szokást. Nem mentünk mindjárt orvoshoz. Meg hát nem is volt a faluban orvos.

Ha valaki beteg volt, és az orvos nem tudta azonnal meggyógyítani. Ilyen babonáskodást is láttam és tudok, hogy viaszt felolvasztották. Olyan tenyér nagyságú a meleg állapotában vízbe tették, ha a viasz mindegyik oldala sima volt, akkor azt mondták, hogy nem komoly a betegség, és ha a viasznak mindkét oldala érdes, görcsös volt, akkor meg azt mondták, hogy súlyos a betegség.

El kell menni javasasszonyhoz. A viaszt el kellett vinni a javasasszonyhoz, de csak egyedül. ha tudott járni a beteg, de ha ágyban fekvő beteg volt, akkor pedig a legközelebbi hozzátartozó ment el. Az is babona volt, hogy nem nézhetett vissza, és bárkivel is találkozott utközben. Mégcsak nem is volt szabad köszönni, mert akkor az eljárás nem fog sikerülni. A viaszt a javasasszony a betegnek rendszeresen használt ruhájának egyrészét vagy az egészet egy edénybe elégette, de az is szokás volt, hogy kemencében kellett az égetést elvégezni. Az is kikötés volt, hogy az égetést napkeltekor, vagy napnyugtakor kellett végezni. De akkor ott más nem lehetett mint csak az eljárást végző. Ha véletlen oda mégis valaki belépett, akár háziálliat is, a babonáskodást meg kellett másnap ismételni. Ezért volt az, hogy ha valaki elment 3-4 faluba a javasasszonyhoz, 2-3 nap múlta tért csak vissza.

Míg haza nem tért, az otthoniak, szomszédok türelmetlenek voltak és találgatták, hogy milyen eredménnyel is tér vissza. A javasasszony odaadta az elégetett ruhának a hamuját, és a viaszdarabot és azokat egy zsebkendőbe, vagy fejkendőbe kellett kötni és a betegnek az ágyában a szalmazsák alá kellett tenni, és hat hétig ott tartották, még akkor is, ha közben a beteg már fölgyógyult. Amennyiben a 6 hét lejárt, ha napja péntekre esett, akkor utána következő vasárnap reggel vették ki a szalmazsákból a babona tárgyát, és forróvizbe tették és kismise alatt a legközelebbi keresztutához vitték és ott öntötték ki, ha nem volt éppen keresztut, akkor meg a harangláb alá öntötték. Az nem okozott különösebben gondot, mert mindenhol harangláb volt, még a legkisebb tanyán is.

Az 1930-as években, de még utána is például Somogy megye Gölle községből az emberek elmentek javasasszonyhoz, egy ilyen híres javas-

asszony volt Mernyén, Pogányban, Osztopánban. Volt olyan babonáskodás is, hogy puha lábbelibe kellett menni, posztó tutyi, de volt olyan ember, aki rongyokkal kötözte be a lábát és vékony kötéllel fűzte át, tekerte körül. Mondták, hogy azt azért kell úgy csinálni, mert igazi tudós emberek úgy jártak, és valamikor "Krisztus Urunk is."

Például Andocson a községben volt egy javasasszony, aki ugyancsak igen híres volt a babonáskodása miatt. Már akkor is igen gyakori volt, hogy minden évben jártak oda bucsura, mert szűz Mária ott járt és amerre elment az ut mentén a fák meghajoltak kelet felé, tartotta a monda. A javasasszonyhoz kellett vinni a betegnek a fésűjét, hajcsatját, vagy fejkendőjét, de még jobban szerette, hogy jegykendő, vagy éppen a jeggyűrűt vitték el. Ezeket a tárgyakat is a javasasszony megégette és a maradványt pólyás gyerek pelenka anyagába kötötte. A javasasszonynak az volt az utasítása, hogy amikor a kérelmező elhagyja a falut anélkül, hogy visszanézne a babona tárgyát dobja el, és nyomban háromszor vessen keresztet és imádkozzon.

Emlékszem, hogy szinte Göllében a községben nagy híre volt, hogy egyik nagylánynak megromlott az egészsége, hogy se enni, se inni nem tudott, szép lány volt. A falunak a legszebb lánya. Azt beszélték, hogy megrontották! És azért olyan beteg, hiába is mennek orvoshoz az úgy sem tud rajta segíteni, hanem menjenek el Mernyére, és ott van egy híres javasasszony, az meg fogja gyógyítani. A leánynak az édesanyja gyalog el is ment. A leánynak legszebb új ruháját vitte el és azt a javasasszony a falu legidősebb férfiával megcsókolattatta. A ruhát a javasasszonynál kellett hagyni. Csak akkor lehetett elmenni a ruháért, ha véletlenül a leány nem gyógyult meg, ha meghalt. Olyan pedig nem igen fordult elő. Ez a javasasszony azt is alkalmazta, hogy

a 6 évesnél nem idősebb jószágoknak a passzusát is magánál tartotta, szintén csak akkor adta vissza, ha a beteg meghalt, azért pedig pénzt kért.

Mindent hallottam a nagyszüleimtől, hogy új lakásba nem szabad, hogy macskát bevigyünk, esetleg 8 nap után. Azt is mondták, hogy az új lakásban a gerendákat számoljuk meg, és amit az első éjszaka álmodunk, az beteljesül. Minden évben május elsején, mikor először engedték ki az istállóból a szarvasmarhákat, az ajtóküszöb-re tettünk tyuktojást, ha arra a jószág rálépett, azt mondták, hogy az állatot el kell adni, mert ahhoz már nem lesz szerencséje a gazdának. Amennyiben az állat a tojásra nem lépett, annak csak a gulyás örült, mert a tojást ő kapta meg.

Gyermekkorom ismerősei

Gyermekkoromban kedves ismerősöm volt: Kapoli Antal, kispusztai bognármester, aki Nagyberkiben lakott, saját szegényes kis házában, a proletárnegyedben. Csodálatos szép munka került ki a keze alól. Szébbnél szebb négykerekű hintókat készített a Somogy megyében az uraságoknak. Szerettem, mert családias volt. Nem nézte le az embereket. Higgadt, nyugodt természetű volt. Mindenkihez volt kedves, emberi szava, egyszerű szerény ember volt. Szorgalmasan dolgozott. Csunya, ocsmány beszédet nem lehetett tőle hallani. Igazságos volt. Azt többször tapasztaltam, hogy ha igaza volt szembe szállt a pusztá vezetőembereivel is. Mondta is, hogy a pusztán mindenki cseléd, akár iparos, akár földműves, vagy állattenyésztő is legyen.

Mintha csak most is látnám. Nagyberkiből minden hétköznapi reggel mikor a nap kelt, már gyalog ment a munkahelyére, és kezébe

vitte kukoricacsumából folyt kis cekkerjét, amelyben a napi ételme volt. A méltóságteljes lépései még a pusztai rugós hintóknál is simább volt a járása. Nem lehetett soha sem a köszönésben mege-
lőzni, úgy a fiatalnak, mint az idősebbeknek már előre köszönt. Nem dohányzott. A 2-3 deci tőkén termett szőlőbort ő is megitta. Azt nem lehetett látni, hogy részeg lett volna.

Igen magas életkort ért meg, közel volt a 90 évhez, amikor ~~abe-~~
következett az utolsó életjelenség, a halál. Megtudtam azt, hogy a Népi Demokratikus rendszerünkben mint bognármester népművészet mes-
tere címmel tüntették ki. Még most is szívesen emlékszem vissza Kapoli Antal idős munkásemberre. Bár csak inasa lehettem volna.

Az állami szolgálatba szegődő embereket mindig is szerettem. Én is már az szerettem volna lenni gyermekkoromban. Mint pusztai gyerekek nem sok állami munkakörben dolgozó embert ismertem, mert legtöbbet csak a pusztán voltam. Közelebről a postást, vasutast, utkaparót ismertem. A szegény gyerekekből lett tovább szolgáló kato-
na, vagy csendőrök nem szerettem, mert saját napjuk ellen is for-
dultak.

Az idős embereket mindig megfigyeltem és órákig elhallgattam őket, amikor a régi időkről meséltek. Egyik alkalommal vasárnap délelőtt
kint ültünk a favágítón, és Jáger Jóska bácsi, aki írni és olvasni tudott, mondta, hogy tudjuk-e, hogy kinek legjobb? Persze, hogy nem tudtunk a kérdésére jól felelni.

- Hát egyszerű, legjobb a római pápának, mert annak egy főnöke van, azzal meg életben úgy sem találkozik, mert az a mennybe van, igazat hagyunk Jáger Jóska bácsinak.

Jáger Jóska bácsi azt is elmondotta, hogy csunya dolgok vannak

a katonaságnál. Mert az őrvezető és a tizedes urak, igen kitolnak a bakákkal, "bokorugrókkal", a somogyi rosseb bakákkal, mert úgy is mondotta. A honvédségnél egy őrvezetőnek nagyobb hatalma volt, mint egy főbirónak civilben. Egy honvéd-őrmester nagyobb ur volt, mint egy megyei főispán - mondotta az idős ember

A multban igen kevés cselédlegényt vittek el katonának a béke időben. Amelyik legényt berukoltatták katonának az tényleg olyan jó kiállásu legény volt, hogy bizony a leányok megfordultak utána. Akkor még huszárok is voltak, igen szép egyenruhájuk volt, mentéjük, kardjuk, csizmájukon fénylő sarkantyú. Ha hazajöttek szabadságra, karácsonykor, vagy husvétkor, bizony, hogy a népek körül fogták, csodálták, hogy katona. Leginkább a kocsmában és a templomtéren találkoztak az emberek egymással.

Olyan ember is volt, ha valamilyen oknál fogva a kocsmát lezárták, akkor olyankor nem ment a misére sem, nem volt ok a templomba menésre. A vasárnapokat, és az ünnepeket mindig meg lehetett különböztetni a másik napoktól, mert a falusi és a pusztai emberek ünneplősen felöltöztek, elmentek a templomba, vagy a kocsmába és ott hirül adták a történeteket. Ugyszólván az emberek majdcsak nem mindent tudtak egymásról. Mindent kipletykáltak, azt is tudták, hogy melyik gazdának ellett meg a lova, vagy a tehene és azt is tudták, hogy a fiatalok kint aludtak az istállóban.

A postás örömben-bánatban osztozik.

Nem feledhetjük a multat. A postás dolgozók iránti szimpátiám tiszteletben tartásuk, megbecsülésük, az 1935-40-es régi világra vezethető vissza, melyet saját magam éltem át több pusztai falusi "suttyó" gyerekekkel. Kint a tágas uradalom udvarában össze-vissza fut-

károztunk, mint a "telivérü angolnövendék csikó". Ha megláttuk, hogy jött a postás, mint a napos kiscsibék az anyjukat úgy körülfogtuk. Mindig illedelmesen köszöntünk a postás bácsinak, mint azt a jónevelt kisgyerekek teszik az idősebb emberekkel, amikor találkoznak vele. Ugy éreztük, hogy a postás közel állt hozzánk, kérdeztük is, hogy postás bácsi kérem, mit hozott? Mindig vártunk valamit, hátha hoz. De csak azt mondta legtöbbször, hogy gyerekek nektek most nem, majd máskor.

Persze, mi tudtuk azt, hogy holnap sem hoz. De azért másnap is vártuk és kísértük, mint a hűséges kutya a gazdáját, még akkor is, ha nem hozott semmit.

A postás legtöbbször cselédcsaládhoz bekukkantott és egy-két barátságos emberi szót mondott. A kapcsolatunk rendszeres volt, mert megkértük, hogy gyógyszer, zseblámpát és elemet, két-háromdeci petróleumot, lámpa cilindert és rafiát hozzon, mert bizony ezekre minden nap szükség volt. Szívesen teljesítette a kérésünket. Erre azért is volt szükség, mert a Somogy megyei Inám pusztán bolt nem volt, Dombóvárra, vagy Kaposvárra kellett menni, 22-25 km távolságra esett. Semmiféle jármű nem volt, gyalog kellett az utat megtenni.

Mihálykó József alacsony ember, fürge mozgású, kedves ember volt a pusztai postása. Mihálykó Józsi bácsi volt a postás. Utólag is köszönet érte, amit velünk cselédekkel tett.

Büszkék lehetnek az utódok Mihálykó Józsefre és több postásra még most is, akik dolgoznak azokra is.

Mert többet tesznek, mint amennyit a hivatásuk előír. Az őszinte emberi kapcsolatot szinte szavakban nem is lehet kifejezni.

A pusztára a cselédeknek igen ritkán érkezett postai küldemény,

mert a legtöbb ember nem tudott írni és olvasni. Éppen ezért se újságot, se folyóiratot nem járattak. Egy évben esetleg karácsonykor, vagy húsvétkor, ha véletlenül küldtek üdvözlőlapot közeli rokonoknak, de azt is a postás, kisbíró, vagy atánító írta meg.

Sok szegénysorsu gyermek arra törekedett, hogy legalább a hat elemi elvégezze, hogy a postára, vagy a vasutra el tudjon menni dolgozni.

A sorsforduló előtt, de még utána is, amíg a gépjárműparkunk alacsony színvonalon állt, vidéki postások egylovas kocsival, lóháton közlekedtek, tengelyig süllyedősáros utakon, szakadó esőben, viharos szélben. hófúvásban. Bármilyen rossz idő volt a postás nem állhatott de még most sem az aresz alá, hogy megvárja míg jobbra fordul az időjárás. Menni és menni kell. Erre mondjuk "ha mindjárt öreg fejsze is esik", postásnak kötelessége, hogy a munkáját végezze.

Mi pusztaiak azt is megfigyeltük, hogy a postás az urak házánál többször megfordult, mint nálunk cselédeknel.

1939-től, míg át nem léptük a felszabadulás földes küszöbét, már a mi lakásunkban is többször megfordult a postás Hozta a rossz hirt, mert a családfőt, gyermeket sas behívóval bevonultatták katonának. Bizony akkor már sokszor a postás, akit ugy ismertünk, hogy kedves ember, szomorú hirt is hozott, sebesülésről és halálról adott hirt... Megfordult a világ. Csak az ablakunkban már nem volt régóta kinyitott muskátli virág. Ha kérdeztük, hogy van-e levél, bizony legtöbbször volt. Legtöbbször megnyugtatót bennünket. Amit mondott azt őneki elhittük, biztunk benne. A postásban a bölcsesség emberét láttuk, még ha rossz hirt hozott akkor is. Postás bácsi volt az, aki bánatban és örömben osztozott velünk.

Ha közelgett a karácsony a postást még közelibbnek éreztük. Vártuk az ajándékot, de mindig elmaradt, csak egyedüli ami mindig megmaradt a muskátli és a rozmaring bokor és azt diszítettük fel.

Gondoljunk az idős emberekre is, akik nemigen tudnak kimozdulni a házból, betegekre, várják a postai küldeményeket, szép köszöntő szavakat. Bánatosak, szomorúak azok az emberek, akik nem élnek családban, ha nem kapnak pár napig hirt, akikkel évtizedekig együtt éltek, szinte lelki betegek. A mai postásokról sem feledkezünk meg.

Csak gondoljunk arra is, ha gyerekeink elmennek pár napra a szülői háztól, epedve várjuk értesítésüket. Kiskatonák levelüket. Megannyi minden postai küldeményeket.

Megfigyeltem azt, ha az emberek a posta épületében tartózkodnak ott példásan viselkednek. Így kellene más hol is viselkedni. A posta berendezései évről évre korszerűsödnek. A leveleket egy "okos" japán gép irányítószámok szerint osztályozza. Évente több millió táviratot is eljuttatnak a címzettekhez. Sokat fejlődött a távbeszélő hálózat is. Bizony, hogy van mit tenni.

Dicséretet érdemelnek hazánkban dolgozó postások. Az évnek minden napján... ünnepek előtt még fokozódik a munkájuk.

Régi karácsonyi emlék

Nagyapám az első világháboruban a fronton erősen megfázott, tüdő és szívtágulást kapott. 1937. december 20-án este felé elment a Felső hetényi puszta erdőbe hogy fenyőágot hozzon karácsonyra.

Találkozott az erdei jágerral, aki a fenyőfákra vigyázott.

- Jó estét, Jáger ur! - köszönt nagyapám.

- Jó estét, János bácsi. Csak nem maga is fenyőfáért jött? - kérdezte a jáger.

- De azért jöttem, mert megígértam az unokámnak, hogy viszek fenyőágot -

- mondta nagyapám.

- Ott van a fécánetető előtt csak vegyen két ágat - mondotta a jáger. Míg nagyapám elment fenyőágért, mi otthoniak nyugtalanok voltunk hátha baja esik.

A síkság hirtelen ködbe burkolózott. Sűrű nagy pelyhekben hullott a hó. A mezei sövény bokrok fehér tuhát öltöttek. Hirtelen kölyökszél támadt fel. Mi otthoniak többször kinéztünk a kisablakon és lestük, hogy mikor látjuk meg az udvarban a közelgő nagyapámat.

Nagyapám a katonaköpenyéből átalakított nagykabát alá rejtett fenyőágakat kibujtatta a kabátja alól, és a kellemes fenyőillat töltötte meg a szobát. Most már megvolt a fenyőág karácsonyfának. Nagy volt a családukban az öröm, mert még azon éjjel a "kurta" gyapjasszőrű mangolica anyadisznó hat szép csikos, sujtásos kismalacnak adott életet. Kétszeres öröm és boldogság ért bennünket. A ritkán előforduló szerencsétől csak késő éjszaka tudtunk nyugovóra térni. A hideg éjszakában többször kimentünk megnézni az apróságokat...

Karácsony este együtt volt a családuk. A jószágokat ~~m~~előbb elláttuk, mint más napokon. Az ünnepnapokra előre bekészítettük a tűzifát. Az illatos fenyőágakat szembefordítottuk egymással, és az asztalra helyeztük egy cserepes edénybe, amelyet előzőleg földdel töltöttünk meg. Szegényes volt a karácsonyfánk, mert csak négyfelé tört kockacukrot akasztottunk fel a karácsonyfára! A frissen pattogatott kukoricát cérnára fűztük, és azzal diszitettük a fát.

A karácsonyfa alatt füge, alma, dió volt. Az asztal alatt pedig széna-szalma porcióba volt kötve, és az addig ott volt amíg a karácsonyfa állt. Mi pusztai gyerekek karácsony napján ünneplő

ruhába öltöztünk, és dióval játszottunk. Becsukott kezünkbe rejtettük a diót, és kérdeztük egymástól, páros-e vagy páratlan-e? Csucs-e, berta-e, oldal-e, vagy csontja? Ha játszótársunk kitálta megnyerte a diót. Persze, hogy a szokásos karácsonyi köszöntő sem maradt el. Így ünnepeltük a karácsonyt a pusztán. Az is megtörtént, hogy nem volt karácsonyfa, és olyankor a cserepes rozmarinbokrot, vagy a muskátlit diszítettük fel.

Summászlány beleugrott a kutba

Mintha csak tegnap történt volna. Ezerkilencszáznegyvenegyben június derekán volt, hogy a Somogy megye Nagyberki a pusztától egy széles földes ut vezetett a gulya és a disznók legelőjére. Ugy 5-6 öreg, repedezett fatuskó törzsű fűzfák álltak egy csoportban és középen egy gémeskut. Igencsak bővizű forrás volt, mert egy-két méterig kellett csak a vedret leereszteni és már is lehetett meríteni a vizet!

Gyorsan is ment a víz hozása, az állatoknak. Egyik napon úgy délelőtt a kut közelében a kukoricatáblában kapáltak a summások. Arra figyeltem föl, ahogy a gulyát tereltem, hogy többen a kut körül tartózkodtak. Mondták, hogy Juhász Juliska azzal ment el tőlük, hogy félremegy elvégezni a dolgát. És jó ideig nem ment vissza.

- Ott közelben Papp József cseléd csordás mondotta, hogy ő látott egy fehérnépet, amikor a kuthoz ment és mintha oda leült volna. De nem látta, hogy elment.

Egy fejkendő a víz tetején lebegett. Az elárulta, hogy gazdája a vízben lehet. A népek kezdték is huzni a vizet, hogy valakit leengednek. Mély volt a kut, jó 4 méter vízszint. Amíg az emberek a vizet huzták ki és csodálkoztak, hogy mi is történt! Odaérkezett

a tisztartó. És azt mondotta, hogy nem kell a vizet pocskolni. Mert kell az állatoknak. Hanem hozzanak vasmacskát és azzal huzzák ki. Még azt is mondotta, hogy ne vesződjenek vele, majd a viz fel-dobja...

Ott a jelenlévők csak hallgattak és bólogattak, tehetetlenségükben. Nem volt senki sem, aki mert volna mondani, hogy nem szabad, hanem úgy kell kezelni mint egy embert. Egy férfi olyan 26 éves körüli lehetett, aki csak háttérből megjegyezte, - Hogy nem állat, vagy veder, hogy vasmacskával fogjuk ki!

- Azt meghallotta a tisztartó és lázitónak nevezte. Kiállította a munkából. Az meg elment a hodályba és várta, hogy mi történik. Bekövetkezett úgy délután 3 óra felé, hogy a csendőrjárőr kereste.

Ugy emlékszem, hogy Sulyok Pistának hívták. Azt is utána megtudtam, hogy katonaviselt ember volt. Katonaságnál tizedesig vitte. Azért nem maradt a katonaságnál, mint továbbszolgáló, mert egyik alkalommal a zupás őrmestert állati embernek nevezte. Az miatt lefokozták és a katonai büntetését is megkapta. Igen erős ember volt. Azt is beszéltők felőle, hogy járási versenyen, mint ökölvívó, bokszoló mindenkit kiütött, de első helyezést mégsem kapta meg.

De azért mindenki bajnok urnak szólította. Ő saját maga is tudta, hogy milyen ereje van. Nem is félt senkitől sem.

Történt az eset:

A csendőrök a hodályból kikisérték. Közölték vele, hogy Kaposvárra fogják átadni a törzsparancsnokságnak. Azt mondotta Sulyok István hogy kérem rendben van. Ha ez bűn, akkor csak kísérjenek az urak!

A hodály közelébe volt egy kukoricás már jó vállig felül ért.

Oda futott. A csendőrök meg utána. Szégyen fejükre mindegyik csendőrtől elvette a puskát. Egyik csendőr odáig bátorkodott, hogy Sulyoknak ugrott, mint a hörcsög, de nem sok sikerrel, mert Sulyok egyből leterítette, és elterpeszkedett a földön, mint a zöld levelibéka. A másik meg már nem mert semmit sem csinálni. Könyörögtek a csendőrök Sulyoknak, hogy ne tegye velük... ezt, mert hadbírótság elé állítják őket.

- Mindegy uraim. Megyünk együtt! Csak azzal a különbséggel, hogy önök elbucsuztak az uniformisuktól. Ha kiszabadulnak akkor meg mehetnek béresnek, ahonnan jöttek.

Sulyok tudta, hogy mi a teendője. A legközelebbi csendőrőrsre a két lőfegyvert bevitte. Igencsak nagy hire ment a környékben. Mert utána Gölléből jöttek csendőrök és Sulyok Pistát 4-en ~~ne~~ kísérték bilincsbe verve a vasutállomásra, és adták át Kaposváron a törzsparancsnokságnak. Utána, ha valami baj volt a summások között, mindig két csendőrpár ment ki. A summások tekintélyét pedig nőtt az emberek között.

Iagyakos cselédsorsomhoz tartozik még az is, hogy minden évben április elsején már várták a Zala megyéből, Vas megyéből a summásokat, akik 6 hónapig dolgoztak az uradalomban.

Somogy megyei Inámpusztáról az ipari kisvágányu mozdony után több pánvándlit csatoltak és a csomai vasutállomásra ment. Ott pedig a hónapszámos summások a kofferjüket felrakták és szerszámaikat. Szálláshelyük a tinó, vagy az ököristálló volt. Az istállóban végig volt szalma terítve, és azon feküdtek az emberek. A nyomoruságos élet azért nem kedvetlenítette el az embereket. Énekeltek, amikor este mentek a munkából a szálláshelyükre.

Aki a summásokat szerződtette: azt a személyt summásgazdának hívták, volt aki azt mondotta, hogy bandagazda. Kialakult szokás volt, hogy a summásoknak a bandagazda, vagy közülük kiválasztott pallér parancsolt.

Igy emlékszem vissza, hogy Gyopár Imre bácsi és fia volt a summásoknak a gazdájuk és pallérjuk. Gyopár Imre bácsi nem tudott írni és olvasni. A pénzt ismerte, meg azt is tudta, hogy mennyi summás van. Ismerte az órát. A summások hallgattak rá. Minden héten szerdán és szombaton kétszer kellett írásban a summásoknak kérni az élelmet. Mivel nem tudott írni és olvasni. Ha szalonnát kellett kérni disznót rajzolt le. Ha pedig babot kért, akkor meg pontokat rajzolt. Az is előfordult, hogy valakinek azonnal pénzt kellett előlegezni, akkor meg papír alá helyezte a pénzt és ceruzának ki nem hegyezett végével dörzsölte, és kialakult a pénz, és már az uradalomban a számtartó tudta, hogy a summásgazda pénzt kér.

Gyopár Imre bácsinak a felesége volt a konyhavezető. Az tudott írni és olvasni. Legtöbbször az intézte az anyagi dolgokat.

Bármilyen jó idő is volt a summások bőr lábbelibe jártak. Kötelező volt, mert a végzett munka állandóan veszélynek tette ki őket. Csak párat említsek meg a kapálás szénagyűjtés, aratás, répaszedés. Meg a jószág is ráléphetett a lábára.

Udvarlás

Mindig olyan lányok tetszettek, akik szerettek dolgozni és nem voltak csapodárok. Az udvarlás, és a barátkozás abból állt, hogy este kint az utcán találkoztunk, ott beszélgettünk, hogy előtte való nap milyen munkát végeztünk. Ki hol járt már, a falujából vagy a pusztáján kívül. Arról is szó esett, hogy ki-kinek udvarol, nem

volt titok, tudtunk mindent egymásról.

Somogy megyében, Szabadi kis faluban és Kisgátpusztán az 1940-es évben, mint pusztai és falusi fiatalok összementünk, és csak egyet gondoltunk és rendeztünk bált. Kisberkihez tartozó Szalacska szőlőhegyben laktak a zenész cigányok, azokat megfogadtuk és igen jól szórakoztunk. Legtöbbször nem ittunk egy korty bort sem, azért jó kedvünk volt.

Minden évben a hagyományos bucsukor is táncos bált rendeztünk. Mi legények fogadtuk meg a zenészeket. Az volt a "fej" a legény, aki megfogadta a cigányzenészeket. Az volt a szokás, hogy előre a zenészeknek foglalót kellett adni. Még volt olyan kötelezettség is, hogy a cimbalmot is el kellett szállítani és vissza is kellett vinni. A szállítást mindig valamelyik paraszt legény teljesítette.

Téli estéként együtt voltunk, valamelyik barátunknak a szülői házánál, és ott társas játékot játszottunk, olyképen, hogy egy gyűrűt, vagy éppen pénzt valakinek a kezébe kellett helyezni. Mindenki előre tartotta, az összefordított kezét. És egy személy ment mindenkihez. Mondotta, hogy cincin, gyűrű, itt van az aranygyűrű, itt cse-neg, itt peneg, most adják elő." Ha kitalálta, hogy kinél volt a gyűrű, akkor ő beállt a sorba. Ha nem akkor pedig zálogot kellett, hogy adjon. A zálogot csak úgy kapta vissza utána, ha ki tudta váltani. Általában a zálog kiváltása olyan volt, hogy lehetett teljesíteni. Ősók kérés, ölelés. Vagy többször kellett mondani, hogy Pl. "Én vagyok egy nagy számár!" Volt a nagy nevetés! Vagy csak akkor kapta vissza a zálogot, ha olyan kivánságot is teljesített, hogy körül futotta a házat, vagy az istállót. Olyat is meg kellett csinálni, hogy irni kellett vizet, ha nem is volt szomjas.

Például ilyen fogadásokat is csináltunk, hogy ha valaki el mert

menni a temetőbe, és a hullaházból el merte hozni a sirba leeresztőkötelet, vagy a Szent Mihály lováról a fát, derék legénynek tartottuk. A Szent Mihály lovára tették a koporsót, mikor a temetési szertartás volt. Általában 3, vagy 6 liter borban szoktunk fogadni. Inámpusztán volt Megyeri József legény, abban fogadott fel, hogy ő elmegy a temetőbe és pont éjfélkor az egyik sirkeresztet elhozza. El is ment. De már előre valamelyik legény ott elrejtőzött a temetőbe és megijesztették, fehér lepedővel voltak letakarva. Amikor a fogadást vállaló oda ért és huzta ki a sirból a keresztet, az elrejtőzött legények meg odaszóltak. Csak vidd! Majd jövök érted! Az volt a félelmetes, hogy az elrejtőzöttek magukra terítették a fehér lepedőt. Ha a fogadást a vállaló teljesítette, bátornak tartották. Sőt, másnap, de még utána is igen sokáig arról beszéltek, hogy milyen bátor legény. Nem fél az árnyékától. Még a lányok is jobban szóba álltak az olyan legénnyel.

Olyan esetre is emlékszem, amikor kukoricafosztáson voltam, hogy abban fogadtuk fel, hogy Májer József barátunk elmegy a község temetőjébe, és ott a hullaházban eléget egy szál gyertyát. Abban is volt rafinéria, mert elmentünk utána, és ott megijesztettük, mert megdobáltuk a hullaháznak az oldalát. Májer Jóska bátor volt, azt mondotta, hogy "Jótéltélek, ha nyugodtan akarsz lenni, menj vissza a sírodba, mert a szellemedtől nem félek."

Szerenád adás

Május hónapban este kint voltunk legények az utcán, és a kispadon szinte éjszakában nyuló, későig ott elbeszélgettünk. Egyszer csak jött az ötlet, és elmentünk valamelyik lánynak a házának az ablaka alá és ott szerenádokat adtunk. Azt énekeltük, hogy

Csak egy kislány van a világon,
az is az én drága virágom,
a jó Isten jaj de nagyon szeretett,
hogy tégedet nékem teremtett

Ha kigyújtották legalább háromszor a villanyt, vagy éppen gyufát, akkor elfogadták a szerenádot. Az is megtörtént, hogy nem fogadták el. Utána bizony, hogy nem sok keresni valója volt ott a legénynek a lánynál.

Én Vicze Gizellának, aki Fonópusztán lakott a szüleivel, őneki udvaroltam, Én is adtam neki éjszaka szerenádot. Elfogadták. Persze, hogy nem járt csak úgy zaj nélkül, mert a cimbalmot oda kellett vinni. A ház lakói közben kinéztek, hogy mi is készül? Én Vicze Gizellának több mint egy évig udvaroltam. Arról nem is igen beszéltem, hogy feleségül szeretném venni. Sok mindenről beszélgettünk. Volt amikor egész délelőtt.

Mielőtt a katonai szolgálatról kezdenék írni, meg kell említenem, hogy 1943-ban rendelet szabályozta és szokássá is vált, hogy a katona szolgálatra kötelezetteket a bevonulás előtt sorozásra kellett vinni. Somogy megye Szabadi községhez tartoztunk mi kispusztai cseléd legények is. Együtt mentem sorozásra a falusi regruta jelöltekkel.

Hogy milyen szokások is voltak akkor?

Többek között a község birája intézkedett, hogy minden ősszel a sorköteles katonai szolgálatra, Igalba, az akkori járási székhelyre elmenjenek. Korán reggel lovaskocsival indultunk. Szabadi és Igal közötti távolság kb. 40 km. Mikor mentünk akkor is énekeltünk, meg amikor jöttünk vissza akkor is. Nem igen válogatták akkor már a népet. Ha nem volt sánta, vagy vak, alkalmas volt. Ha nem fegy-

veres szolgálatra, de munkaszolgálatra azért besorozták. Meg volt egy másik igen fontos ok. Ha nem volt megbízható. Akkor már a fajgyűlölet, a zsidóüldözés ~~na~~ kezdődött. Enkét ok miatt sem voltam alkalmas arra, hogy kőfegyveres szolgálatot teljesítsek. Egyik az, hogy állandóan azért bántottak bennünket a pusztákon, mert szót mertünk emelni azért, hogy mért van így. És az miatt "bűdös kommunistának" neveztek bennünket. Nagyberkiben élt, de már azóta meghalt Szarka Mihály pusztagazda, aki azt mondotta, hogy jobb ha ezek eltűnnek a pusztáról, mert csak bajt kevernek. Hiába jó dolgosak, ha nem megbízhatók. Még hozzá tartozik a sorozáshoz, hogy a kalapunkra széles nemzeti szalagot kellett tenni, arra adtak egy pengőt.

Énekelni kellett, hogy

Horthy Miklós katonája vagyok

Legszebb katonája.

Egész uton, ahogy a lovaskocsi rázott bennünket, kellett énekelni.

"Rám sorozták a 20 évet

itt kell hagyni a régi szeretőmet.

El kell menni messze a harctérre,

Oroszország gyászos temetőbe."

Vissza kell, hogy még kanyarodjak Nagyberki községhez, pusztán volt a Biró István uraság, aki több száz hold földet bérelt. Ott csak egy évig teljesítettünk a bátyámmal szolgálatot. Minden rosszat összehordott a pusztagazda ellenünk, hogy a pusztáról minél előbb el kelljen költöznünk. Sikerült is a terve. Mert engem lopással gyanúsított. Később kiderült, hogy a pusztagazda rossz indulata volt, mert a munkásoknak a napszámosoknak a pénzüket a puszta kocsis gazdája lopta el. Lendvai Ferenc nevezetű. Meg is kapta érte a büntetést. Egy másik esetet is említett. Koholt alapján a szénapajtábe tetetett egy

zsák kukoricát. És oda kísértetett a csendőrökkel, hogy én rejtettem oda. Csendőrkaplás mutatta meg, hogy hol van a zsák kukorica. Két községi előljáró is ott volt, azok csak hümmögtek. Nem merték megmondani az igazat. Elbocsátottak a pusztáról. Akkor félkonvenciós kiskocsis voltam, amely azt jelentette, hogy a pusztán minden állatnak a napi abrakját nekem kellett kiszállítani. Legalább egy nap 50-60 mázsát, mert göbölök, fejőstehenek, növendékbikák, tinók, borjuk, disznók, lovak és ökrök voltak. De ez mellett még a csarnokba is a tejet kellett szállítani korán reggel és késő este, amikor a csirások végeztek.

Mikor a pusztáról elmentem utána hamarosan kiderült, hogy a takarmányos kocsis lopta a kukoricát és az rejtette oda. De engemet erkölcsileg nem rehabilitáltak. Azért felemelt fővel mentem, az ismerősök előtt, mert azok még előtte is tudták, hogy nem én voltam a tettes. Mikor napvilágot látott az ellenem kiagyalt rosszindulat mindenki tudta, hogy már korábban is nekem volt igazam.

A pusztagazdának az sem tetszett, hogy mért tudtam szépen felírni a borjuknak a nevét a táblájukra. Egy alkalommal megjegyezte, hogy jó lesz erre a gyerekre jobban odafigyelni. Nem jó ha a cseléd egyit tud. Pedig akkor foglalkoztam azzal a gondolattal, hogy folytatom a 4. elemi iskolát, mert hát csak annak fele volt meg. Míg ezen a pusztán voltam arra nem került sor. Csak arra, hogy állandóan bántott a pusztagazda. Ezt nem panaszként irtam, hanem ez megtörtént és csak így egész a történet.

Most pedig rátérek arra, hogy mielőtt bevonultan volna katonának mi is történt.

Kisgátpusztáról elköltöztünk Somogy megye Fonó pusztára. Község és a puszta egymás mellett van. Én akkor regruta voltam. Minden

nap lehetett várni, hogy be kell vonulni katonának. Sporer Ferenc volt a puszta főintéző. Napszámos voltam. De még előzőleg, míg nem költöztünk Fonóba, Kisgátpusztáról este és vasárnap, mikor egy kis szabad időm volt, mert ez igen ritkán volt, eljártam Nagyberki községbe az egyik nyugdíjas tanítónénihez, és az készítette fel, hogy a 4. elemi osztályból le tudjak vizsgálni. Így igaz, hogy titokban tartottam azt, hogy tanultam. Nem lehetett azt csak úgy hiresztelni, mert mindjárt az urak kirugtak volna a pusztáról.

Még volt már előre beszélve, hogy egyik hétfői napon délelőtt úgy 8 és 9 óra között el kell menni Somogy megye Mosdós községbe vizsgázni. Persze azt a tanító néni intézte el. Még utólag is köszönet érte.

Azon a napon igen csak ideges voltam. Azért is, hogy milyen munkát fogok kapni. Én úgy terveztem ki, hogy amikor a pusztagazda jön reggel, akkor beteget jelentek be, és elmegyek Nagyberkibe a körzeti orvoshoz. Figyeltem minden mozdulatát a pusztagazdának, ahogy az istállóban gyűtt-ment fel alá. Egyszer csak úgy félvállról odaszólt a gazda. Csak nincs valami bajod Jóska? Pont ma amikor Kaposvárra kell menni, gabonát szállítani, az urnak a fiainak a tanárainak. Mert a gyerekek ott jártak gimnáziumba. Mindjárt jobb kedvem lett amikor ezt mondotta a pusztagazda. Gyorsan megszületett bennem az, hogy utolsónak megyek a kocsival, és amikor Mosdós községhez vezető földúthoz érkezünk szólok a kocsis társaimnak, hogy csak menjenek, én megigazítom az istrángot, mert igen hosszú. Majd utólérem őket. Ők tovább mentek. Befordultam a földutra. És attól olyan egy kilométerre volt a templom mellett az elemi iskola.

Már elég magasan sütött a nap. De jó meleg is volt. Augusztus vége felé járt, mert a természet is pihent. Csendes volt a környék,

csak egy-két lengyel tiszt sétált az utcán, mert ott a Palavicsi gróf kastélyában voltak elszállásolva. Ott is voltak egész háboru végéig. Így igaz, hogy izgultam, hogy sikerül-e a vizsga. Lovakkal az egyik fának az árnyékában álltam. Az istrángot levetettem. Dobtan elénk fonnyadt zöldlucernát. Ették szegény pára jószágok. Bizony, hogy már közel voltak a 20 évhez, mint a 15-höz. Rogyott volt a lábuk. A sok-sok teher megviselte őket. Mondtam nekik, hogy nyugodtan legyenek nemsokára jövök. Nem kellett volna mondani, de mi cselédekinkább az állatokkal szoktunk beszélni, mint az emberekkel, mert azokkal volt nap-mint nap dolgunk. Olyanok voltunk, mint a jó barátok.

Nem vittem magammal semmit. Ott volt minden, csak felelni kellett. Én az iskola udvaron keresztül mentem a terem folyosójába. Ott volt már a tanítónéni. Mondotta - jó van Jóska! Minden el van intézve. Mindjárt jönnek a bizottság tagjai, és megkezdjük a vizsgát. Másik ajtón mentek be. Csak amikor beléptem a terembe akkor láttam, hogy a katedránál ült középen a plébános ur, iskolaigazgató, akkor úgy mondták, hogy mester, és a tanítónéni.

Először kimentem a táblához. Számoltam. Mondatot kellett felírni, és azt elemezni. Olvastam. Földrajzi térképhez mentem ki. Ott is feleltem. Verset is mondtam. Petőfi Sándortól, Hunyadi Jánostól. Én magam is úgy éreztem, hogy jól ment, mert azt az ember megsejti, ha ideges is. Kimentem a folyosóra, a bizottság még táncskozott. Minden tantárgyból csak /2/ osztályzatot kaptam. Az annak idején jeles rendűnek felelt meg. Nagyon boldog voltam. Nem is vártam meg, hogy átadják a bizonyítványt, hanem csak gyorsan onnan eljöttem, mert hát sietnem kellett, hogy utól érjem a társaimat. Másnap mentem el a tanítónénihez, és akkor adta át a bizonyít-

ványomat.

Mikor kimentem a lovakhoz. Az volt az első szavam hozzájuk, hogy sikerült. Rám néztek és fejükkel gratuláltak. Én meg megsimogattam a pofájukat. Nagyon kellett volna sietni, de a nagy örömtől nem tudtam volna rájuk vágni az ostorral. Hát az nekem akkor ünnep volt. A bátyám tudta, hogy miért is maradtam el. De a másik kocsis az nem is sejtette, hogy hol is voltam. Jó érzés volt, hogy sikerült a 4. osztálynak a második félévéből is levizsgáznom.

Katonai szolgálatról:

Sajnos, Fonóban, a pusztán, a dohos, nedves, földes lakásban meghültem. És az egészségem igen csak megromlott. Minden nap nem is tudtam menni napszámba. Bátyámmal úgy beszéltem meg, hogy beiratkozom az 5. elemi iskolába. Helyeselte, jártam is iskolába. De más nem vállalt, mint Somogy megyében Büssü községben Varga Gyula tanító. Minden másnap mentem iskolába. Szerettem tanulni. Pedig az egészségem nem volt jó. Még fiatal az ember sok mindent legyőz és elvisel. Egyik nap hogy mengem iskolába és szomoruan vettem tudomásul, hogy a tanítómnak be kellett volna lenni katonának. De mielőtt elment volna a községből, a szomszéd község Kazsok-i tanítókisasszonyt kérte meg, hogy készítsen fel. Szívesen vállalta, sikerült is a vizsgám. Minden tantárgyból ott is/2/ jeles osztályzatot adtak. Igaz, hogy jobbat vártam, de az is jó volt. Azt megjegyezte a vizsga bizottság egyik tagja, úgy tudom, hogy mester volt, hogy ne hagyjam abba a tanulást, iratkozzak be polgáriba. Hallgattam rá, beiratkoztam és egész nyáron tanultam, de sajnos a betegsége közbeszólt és nem sikerült a vizsga.

1944. nyarán sok eső hullott le a Somogy megyei földekre. Én akkor napszámba jártam Taszárra, többször megáztam, hátamon cipeltem a kerékpáromat. Ha fiatal az ember akkor is érneti betegség. Belázasodtam. Orvoshoz mentem. Az építkezés Szentbalázshoz tartozott orvosilag. A távolság 30 kilométer. Azt biciklivel tettem meg. Orvos azonnal azt állapította meg, hogy tüdőgyulladásom van. Telefonon értesítette a kaposvári mentőket. Állandó légiriadó volt, nem tudtak jönni. Elindultam a biciklivel, de csak a sántosi utkereszteződésig jutottam el. Ott lefeküdtem az árokban. Onnan lovaskocsival szállítottak be a kaposvári kórházba. A belgyógyászati osztályon 10 napig voltam. Később átmentem a tüdőgyógyászatra. Ott megtöltöttek levegővel. Nem gyógyultam. Mert a baloldali tüdőlevél kavernás volt. Lepakcsolták a tüdőmet. Latinul ferikuszt kaptam. Bizony, hogy igen megviselt a betegség. Kegyetlen betegségem kinzott. Nyugtalan nappalok és éjszakák voltak. Jöttek az amerikai és az angol repülőgépek. Riadó és riadó, minden nap. Óvóhelyre kellett menni. Az volt a borzasztó, hogy igen súlyos betegeket láttam, akik közben meg is haltak, amíg én ott voltam.

Hozták a katonai behívómat. Berki főorvos ur visszaküldte a behívómat, hogy beteg vagyok, nem tudok bevonulni. Sok volt a beteg. Nem lehetett sokáig a kórházban lenni. Kimentem a kórházból. Fonó pusztán voltam a nagybátyáméknál. Továbbra is az egészségtelen lakás, rossz étkezés miatt nem javultam. Sőt, még rosszabb volt, mint előtte. Gyenge voltam, alig tudtam a lábamon állni. A korosztálybelieket már munkaszolgálatra elvitték Szentestre. Ott tankcsapdákat ástak. Közben ismét kaptam a katonai

behívómat, az meg szeptember 10-ra szól. Az első meg aug. 18-ra, a műtétem meg aug. 6-án volt.

Amit az ember soha nem tud elfelejteni. Jelentkeztem Kaposváron a Baras laktanyában, a mostani katonai ügyészség épületében. Azóta már igen nagy átalakítás történt. A betegségem miatt alig éltem.

Egy jó hétig a laktanyának egyik nagyszobájában helyezkedtem el. Ott már csak a nagy fejetlenség uralkodott. Még egy-két zupásórmester, továbbszolgálók kiabálását lehetett hallani. Anyyira gyenge lábon álltam, hogy még ebédelni sem tudtam sorban állni. Katonák adtak a csajkájukból ételt, erőltetve ettem. Pár napig még a kutya sem nézett felém. Egyik nap reggel hivattak az irodába. Rám ordított egy háromcsillagos, hogy nem tudok jelentkezni!? Nem szóltam csak néztem, hogy milyen állati ember. Civilben voltam. Egy öltöny ruhám volt, és azt is ott kellett használnom. Később egy katonasapkát, és egy pár igen rossz állapotban lévő bőrbakancsot dobtak elém. Kénytelen voltam azt használni.

Míg a Baras laktanyában voltam egyik reggel kerestek, hogy azonnal menjek az orvoshoz. Ahogy az egészségem engedte, mentem is. Egy katona őrnagy rám kiabált, hogy "te bűdös disznó, ugye nem akarod szolgálni a hazát!"

Akkor is kimész a gyakorlótérre, ha meg is döglöl!

Még azt sem kérdezte meg, hogy mi a bajom, miért vagyok ott. Még a cseléd világban sem beszéltek velem úgy, mint az állati katona orvos. Ott senkitől egy emberi jó szót nem kaptam. Nagyon meglepett, hallottam már, hogy milyen durvák a katona orvosok, de hogy ennyire azt nem gondoltam volna. Igyekeztem magamat túl tenni, már amennyire lehetett. Még talán úgy 5-6 napig ott voltam a lak-

tanyában. Egyik nap délelőtt kezembe adtak egy negyedives géppel írott szöveget. Melyben az volt olvasható, hogy továbbra is gyógykezelésre van szükségem. Kaposváron, az akkori Süket-néma Intézet Épületébe mentem, amely hadikórháznak volt berendezve. Ott sokféle beteg volt. Én is ott kaptam gyógyszeres kezelést. Az ottani orvosok már emberségesen bántak velem. Hallottam amikor is egy fiatal orvos azt mondta, hogy "barátunk" igen rossz bőrben van. Bizony... hogy legalább pár hónap kellene, hogy helyre jöjjenek. Szanatóriumi kezelést javasoltak. De hát akkor, amikor mindenki a saját életét védte. Ez már 1944. október 15. utáni napokban volt. Amikor a Szálasi Ferenc át vette át a Magyarország kormányzását.

A hadikórházban október végéig voltam. Nem voltam egészséges. Közben a munkászászlóalj Szentese-ről visszajött. Kaposvár mellett Szentjakab községben szállásoltak el bennünket. Én a községben a Főtéren, mert annak nevezték, más ~~vlt~~ volt ott, mint egy Tűzoltószertár és a harangláb. A téren pedig terebélyes eperfák, sárguló őszi falevelekkel. A téren Horváth József borbélymesternél kaptam szállást. Ott a földön szalmán feküdtem. A községben más katonai alakulatok is voltak elszállásolva. Megkezdődött az alaki kiképzés. Nem sokat ért az egész. A község kocsmá udvarában volt a tábori konyha felállítva. Etkezni azonban nem lehetett, mert nem főztek. Eltűnk mint a Toldi Miklós lova. Itt-ott a községben valamit csak felcsiptünk, koldultunk, mint a régi világban a cigányok.

Még az volt a jó, hogy két-három hétig szép őszi idő volt. Még ökörnyálat is lehetett látni, ahogy befonta a szederfáknak az ágait. Jött a parancs. És mentünk a városba. A honvédlaktanyá-

ba és ott kezdődött november végéig a kiképzés. Egy szobában 60-an voltunk elhelyezve, szalmán feküdtünk, egymás mellett mint a hasábfák. Tudtuk, hogy hol van a fekhelyünk, mert mindenkinek volt katonaládája vagy egy zsákja és az volt a lábésznel. A legénységi szobában egy vaságy volt, az pedig a szobaparancsnoké volt.

Századparancsnokom Huszár Zoltán honvéd főhadnagy volt. Még volt egy-két továbbszolgáló őrmester szakaszvezető is. Nem jegyeztem meg a nevüket. Falubeliekkel együtt voltam: Fonai Gyula, Bá-lizs Ernő, Pintér Ferenc, és Vajdics Ernő bajtársaimmal. Szomszéd falubeliek is voltak a szobában: Major Károly szabadi lakós és Kapinya József. A kiképzés erősen indult. Gyalogsági kiképzés volt, úgy voltunk ismerősek, mint bakák. Zsargon nyelven úgy is mondták, hogy "bokorugrók".

A betegségem csak nem hagyott el. Orvoshoz kellett többször menni. Csak akkor maradhattam a gyengélkedőn, ha 39 fok felett volt a lázam, reggel még annyi nem volt, de már délfelé, igen csak lázas voltam. A bajtársaim segítettek, mert még a felszere-lésemet is vitték. Századparancsnok látta, hogy milyen beteg va-gyok, orvoshoz küldött.

A katona orvos egy főhadnagy volt. Nem tudom, nem is jegyeztem meg a nevét, az is olyan állati ember volt. Mert azt mondot-ta, hogy nem kell kényeskedni. Nem volt megértő. Ha emberségből kellett volna vizsgáznia biztos, hogy megbukott volna.

Az élet azért folyt tovább, hogy én úgy is voltam. Míg ka-tona voltam, egy alkalommal mentem csak haza, eltávozásra. Az pedig akkor volt amikor is Imre bátyámnak a feleségének született a kislánya. Mivel november 19-én született Erzsébet névre anyaköny-

vezték. Visszamentem a laktanyába talán ha egy jó hét ha eltelt, kaptuk a parancsot, hogy el kell hagyni a várost, mert jönnek a szovjet katonák. Minden rosszat mondtak felőlük, hogy megölik az embereket. A nőket megerőszakolják. Ahogy kiléptünk a laktanya kapuján zárt katonás sorban kellett menetelni. Nem lehetett megszökni, mert minden oldalról táboricsendőrök kísérték bennünket. Még ha kis, vagy a nagydolgunkat ~~xé~~ is végeztük akkor is ott állt a csendőrök, ne hogy lemaradjunk és megszökjünk.

Ilyen körülmények között kellett tovább menni. Egy-egy nap 40-50 km-t is kellett gyalogolni. Nem is tudom, hogy is tudtam azt kibírni?! Olyan betegem. Az igaz, hogy a bajtársak segítettek vinni a felszereléseimet. Más nem volt, mint egy puska és hátizsák. Az áldatlan állapot tartott december derekáig. Végig mentünk Zala megyén, Vas megyén. Végül is a századunk Vendeknél szállásra lásolt el. Igen mostoha körülmények között éltünk. Közben kiválogatás történt. Én azok között maradtam, akik továbbra is munkaszolgálatosok. Itt volt köztünk idősebb, fiatalabb, beteg, megbízhatatlan.

Századparancsnok Dobos Lajos honvéd tartalékos hadnagy. Mele volt a felesége és két kiskorú gyermeke. Később megtudtam, hogy szegediek. Finom lelkű ember volt. Annak idején úgy mondtuk, hogy "uriember". Századparancsnok helyettes egy hadapródörmester. Nem jegyeztem meg a nevét. Nem volt rosszindulata ember, pénze az sok volt.

Mint munkaszolgálatos katonának szomorú emlékeim vannak. Mikor kényszerből elmentünk Kaposvárról, a honvédlaktanyából Zala, majd utána meg Vas megyébe, Egy nap gyalog 40-50 km utat tettünk

meg. Sajnos, a tiszt urak pedig lóháton mentek, és olyan "vadál-
lat" is volt amelyik szijostorral közibénk vágott, és ordította,
hogy gyerünk! gyerünk! Sokat ki kellett birni. Bármelyik faluba
is érkeztünk, már mindegyik helyen katonaság volt beszállásolva.
Nekünk már nem jutott máshol hely mint csak az istállókban, paj-
tákban, üres disznóólakban. Ilyen is megtörtént Zala megyében
Batyk faluban, hogy az egyik paraszt háznál, a szobában a lete-
ritett szalmán feküdtünk. És jöttek a németek, és azoknak kellett
átadni a lakást, mi pedig kiszorultunk az istállóba.

Igy igaz, hogy én akkor még nem is tudtam, hogy mit jelent
politizálni. De sok mindent az megértetett velem. És gondolkodóba
is ejtett. Semmit nem tehattünk, mert csatlósok voltunk. A saját
házunkban sem voltunk itthon.

Rossz volt a napi étkezésünk, reggel zupa, rántott leves vagy
üres feketekávé, egymás után ismétlődött mint nappal után az éj-
szaka, a szárított káposztából leves és főzelék, hus nem. Ugy is
mondták Somogyi rosseb bakák, de nem csak az illett ránk, hanem
koldus, rongyos katonák. Se ruhánk, se kenyérünk nem volt. Házról
házra mentünk, a szó szoros értelmében koldulni. Tíz napra 2 pen-
gő zsoldot osztottak. Azon meg jószerivel nem lehetett semmit sem
kapni. Mást nem is kerestünk a falukban, mint tojást és bort, ha
már az ember egy-két tojást vett azért fent tudta magát tartani.

Nem szép emlék, de így volt. Tele voltunk ruhatetűvel. Hiába
mostuk a ruhánkat, a sörkéket nem tudtuk kiirtani. Amikor sorban
álltunk és ha kisütött a nap, a ~~rag~~ férgesek kimásztak a ruha alól.
És egymástól szedtük le a tetüket. Hónapokon át egyik faluból ki,
és mentünk a másikba. Teljesen kilátástalan helyzetben voltunk.
Mint ez 1944 december hónapban volt. Karácsonyi ünnepekben is

Batykon voltunk. Az volt a legszomorubb karácsonyom az életben, még a cseléd világban is szebb volt. Erre mondjuk, hogy ami tény az tény, azt nem lehet letagadni.

Katona élet

Nem vagyok Vend vidéki születésű, de még nem is laktam ott. De azt, amit 1944. december elejétől 1945-ig a sorsfordulóig vend vidéken Nagydolány, Kisdolány, Kerkafalu, Szentgotthárd környékén, mint munkaszolgálatos katona átéltem az egy életre emlékezetes maradt. Az akkor ott élő kis vend népcsoportnál a középkori feudális elmaradottságra emlékeztetett.

Kemény hideg tél volt. Térdigérő hó borította a steier alpok lábánál elterülő szegény földhözragadt vend vidék lakóit. Még a természet is sujtotta az itt élő embereket.

A hegyes, dombos, kopár vidéket szebbnél szebb fenyőfák koszorúzták. Az egész földrajzi tájegységet az örökzöld fenyőfák tülevelei nap mint nap susogó hangon több nyelven tudtára adták a kis népcsoportnak, hogy nincsenek egyedül, mert az élő természet mindenkor velük van, és segíti őket a nyomoruságos, kilátástalan nyomasztó életformájukban.

A katonai munkaszolgálatos századunk a második világháború vége felé vend családokhoz lettünk beszállásolva. A vidék és az itt élő nép elmaradottsága miatt más katonai alakulatok nem tartózkodtak. A mi századunk feladata volt az erdei fakiirtás. Szinte az embernek a szive fájt, hogy 15-20 éves szép fejlődésben lévő fákat kellett kiirtani. Az állandó élelmezésünk oly gyenge volt, hogy éphogy csak tengődtünk. Reggel rántott leves, délben és este pedig szárított káposztából készítették levest, vagy főzeléket et-

tük. A szegény sorsban tengődő emberek az utolsó falatjukat is megosztották velünk. Utólag is köszönet érte. A kis népcsoportnak az étkezése szintén silány volt, mert kukoricalisztből főztek gárnicát, dödölét, prószát és kenyeret is abból sütötték meg. Ha pár óráig az elkészített étel állt olyan kemény volt, mint a kaszakő. De azért megettük, mert más nem volt.

Nagydolányban és Kisdolányban élő emberek között magyar, német és szerb nyelvet beszélő emberek éltek. A hiszékeny becsületes emberek igen vallásosak voltak. Vasárnap szinte a falu apraja nagyja elment misére. Mikor kijöttek a templomból, kint az utcán csoportokban beszélgettek, mind addig míg a déli harangszó el nem hangzott és csak utána mentek haza ebédelni.

A sors úgy hozta, hogy Juhász József munkaszolgálatos bajtársammal Jancsik János ⁸⁵ éves kisdolányi lakos kérésünkre adott szállást a szegényes hajlékában, a földre terített szalmán pihentünk három hónapon keresztül. Nem szégyellem még most sem, hogy a szalma alatt bizony megteremték a balhák is. Csak úgy pattogtak, amikor besütött a nap. Az idős ember feleségével élt csak együtt, az pedig csak szerb nyelven tudott beszélni. De ellenben János bácsi a magyar, német és szerb nyelvet jól beszélte. Tolnácsnak is alkalmazták.

A földhözragadt szegénysége mellett János bácsinak életutja igen gazdag volt. Elmondásából megtudtam, hogy az első világháborúban közös hadseregben teljesített szolgálatot Doberdó és Dalmáciában. Közben fogságba került és kikerült Oroszországba és onnan pedig 1918-ban tért csak haza. Azt is elmondta, hogy az ő kis népük osztrákokhoz, szerbekhez, majd magyarokhoz tartoztak. Azért is van az, hogy a kis népcsoportjuk háromféle nyelven is beszélt. Mindig alkalmazkodni kellett a fennálló uralkodó osztályhoz. A vidék föld-

rajzi adottsága sem volt kedvező, sem földművelésre, sem állattenyésztésre nem volt alkalmas. A fakitermelés esetenként még némi megélhetőséget biztosított, de az is kevés volt ahhoz, hogy esetleg félévig abból tudtak volna élni. A fiatal munkaképes nők, férfiak elmentek Szentgotthárdra, Szombathelyre, Körmendre és Vasvárra szolgálni, cselédeknek. Több ember elszegődött hathónapos sumásnak a Dunántultra. Három falunak volt csak egy elemi iskolája, mindig azt a nyelvet kellett nekik az iskolába tanulni, amelyik államhoz tartoztak. Azért is nincsen egy kialakult hagyományokon alapuló kulturájuk. Mikor ezeket mondta, szomorú volt és sirt.

En három hónapig verdek között éltem. Sok vonatkozásban életformájukat megismertem. Az itt élő emberek írni, olvasni nem tudtak. Zárkóztan éltek. Esetleg, ha közvetlen szomszédjukba mentek át. Bizalmatlanok voltak egymással szemben. Ha például a közvetlen szomszédja más nemzetiségű volt, már nem tekintette úgy mint jó szomszédot.

Rossz szociális körülményekből megemlítem, hogy faházakban vályoggal és polyvás sárral épített házakban laktak. Együtt a konyha és a szoba. Szoba földes, mennyezete koromfekete a sok füsttől és gőztől, mert összekeveredett és a szurokhoz hasonló anyag cifrázta a hajlékukat.

Szociális helyzetük: az itt élő embereknek házhoz közel még ásott kutjuk sem volt. A napi vízszükségletüket 5-600 méter távolságról vitték. Égetett cserépkorsókban, ha véletlenül valamilyik családnak állata volt, akkor pedig 1 méter 20 cm hosszú okyan csaptatófa vastagságának beillő fára drótot tekertek, majd kampószerűen megcsinálták és arra akasztották a vedret és vitték a vizet! A szennyezett víz és a hiányos táplálkozás következtében az emberek hamar megbetegedtek, nem volt ellenállás a szerveze-

tükbe a betegségek ellen. Az árnyékszék szintén közel volt a háznál. Szabadon viritott, az oldala galyakkal kitüzdelve, tető nélkül. Villany, petróleum nincsen. Frissen kivágott fenyőfát elhasították, vastag papírszelet formájában és azt meggyújtották. Égett is mint a zsír és azzal világítottak. Ha volt egy-két családnál tehén az istállóban az is már öreg volt, tejet nem adott, elapasztott. A fiatal jószállományt a németek elhurcolták. Itt ott lehetett látni szegény ember tehenét a kecskét. Azt pedig a tejhaszna miatt tartották, igénytelen jószág. Tél volt, az öregebb kecskéket és juhokat levágták, mert nem volt mit enni. Télen az asszonyok, lányok rokkán fonták a birkagyapjút. 1979-ben a Népfőnt havi folyóiratában érdeklődéssel olvastam, hogy a vend földön, ahol a munkaszolgálatos századunkat érte a felszabadulás a Szentgotthárd melletti kis faluban azt elfelejteni nem lehet. És most azt olvastam, hogy több területen megindult a demokratikus fejlődés már az 1950-es években.

Tavaszi hazatérés

1945. május 9-én szintén szépen sütött a nap, mint még sohasem. Most már tudom, hogy életben maradtam, csak az volt a kérdés, hogy kerülök haza, mint volt munkaszolgálatos katona.

Egy szovjet tiszt, aki lóháton ült tolmács útján mondta, hogy 50 kocsira, 100 lóra és hajtóra van szükség. Erdőre kell menni fáért. Aki szereti és ért az állatokhoz és vállalja a munkát fogjon be és álljon sorba.

A közelben láttam két fiatal csikót, egymás mellett álltak. A földből csipegették ki a fünek a gyökerét. Beszéltem hozzájuk

és figyeltek rám. Abból következtettem, hogy magyar származásuk. Tűző napsütésben indultunk el az ismeretlen helyről. Csak azt tudtam, hogy közel volt Szentgotthárd. Erdőre nem kellett menni, csak a lovakat kellett legeltetni s ápolni.

Három pár ló kivételével egy helyen átadtuk a lovakat, csak a hajtójuk maradtak meg. Nálam meghagyták a lovakat.

A szovjet tiszt, aki 40 éves lehetett, szép szőke, magas, nyílt tekintetű, annyit mondott, hogy otthon van felesége és három gyermeke. "Én is otthon szeretnék már lenni. - folytatta - pár napos együttlétünk alatt tudom, hogy önök kezéhez nem tapad vér. Munkaszolgálatosok voltak. Én önöket átkisérem a határon, hogy haza tudjanak menni."

Szentgotthárdon átléptük hazánk határát, amelyet csak pár napja hagytunk el. Nagy volt a boldogság, hogy ismét magyar földön vagyunk. A szovjet főhadnagy ígéretét teljesítette. Egy ismeretlen falu határában a hagyoldalba vezetett bennünket, délután három óra felé járt az idő. Ez Vas megye vend vidék kis népcsoport. Kisdolány szétszért falu. Ötvenen szabadon körbeálltuk a főhadnagyot és a tolmácsot. Én megjegyeztem azt, hogy a szovjet tiszt mit mondott.

"Biztos, hogy önöknek is van otthon családjuk, rokonuk, jóbarátjuk, ismerősük. Szeretnének velük ismét együtt élni és dolgozni. Én mint a szovjet vörös hadsereg tisztje, és a kommunista párt-nak tagja lehetőséget adok önöknek, hogy menjenek haza. Dolgozzanak, termeljenek, most már békében. Igazolást nem tudok adni. Éppen ezért azt tanácsolom, hogy mindenki saját leleményességét most különösen jól használja ki, hogy minél előbb hazaérhessen. A fő közlekedési

utakat kerüljék, mert a rendfenntartó alakulatok a csellengő katonákat összeszedik. Minél előbb öltözzenek át civilbe." Befejezésül mindnyájunkkal kezét fogott és szerencsés utat kívánt.

A főhadnagy és a tolmács eltávozott, mi ötvenen mint szabad emberek tétován csak álltunk és egymásra néztünk. Még mindig nem akartuk elhinni, hogy ez igaz lehet. Megöleltük, megcsókoltuk egymást, könnyek csurogtak a szemünkből és így indultak el 47-en napkelet felé. Hárman maradtunk vissza a lovakkal. Nehez volt a lovaktól megválni. Én ismerkedtem meg velük és most minden nélkül csak itthagynom őket. Nevet is én adtam nekik.

A kedves jószágok rozsdá deres ruhájuk csillogott a májusi napfényben, felejthetetlen a kedves lomha járásuk. Lehajtották a fejüket és csak nézték a földet. Nehéz pillanatok voltak azok. Hogy az ember csak így minden nélkül megváljon az állatoktól.

Döntöttem, mert a közeli kis falu egyik házának nyitott kapuján behajtottam és ott megálltam. A lakásból egy idős bácsi jött ki. Lovakat átadtam és annak ellenében egy öltöny használt munkásruhát kaptam. Magamra vettem és már civil vagyok. Hálálkodott az idős ember, hogy ilyen jót tettem vele, mert a németek minden állatot elhajtottak, és most majd tud szántani és vetni a lovakkal. Vas megye Dolány faluból Nagykanizsáig négy napon át utaztam. Egy nap 40 km hosszú utat gyalogoltam. Éjszakánként paraszt házakhoz tartozó istállókban és szénáspajtákban huzódtam meg.

Hogyha faluba érkeztem kérdeztem, hogy Nagykanizsa hány kilométer. Persze, hogy mondták, hogy utazzam vonaton. Mindenkinek nem magyarázkodhattam, hogy nincsen iratom.

Főközlekedési uttól félreeső községből talán ha 15 km-t gyalogoltam, nem is éreztem meg a gyaloglásnak a távolságát. Közben a-

hogy haladtam arra lettem figyelmes, hogy előttem ponyvás teherautó áll az uttest szélén. Odamentem, láttam, hogy szovjet gépjármű. A két szovjet katona motortérben szorgoskodott. Köszönésemet elfogadták a saját nyelvükön.

Nem értettem az autószereléshez, de azért érdeklődve figyeltem a két ember munkáját. Közben amíg ott figyeltem amelyik katona a motorban turkált véletlenül a kezéből kiesett egy kulcs. Hogy én is valamit csináljak a kulcsot felvettem és a kezébe nyújtottam. Mutattam, hogy ott van a motortérben a lemezen egy cső. A gépkocsi-vezető a gumicsövet a kiálló csőre ráhuzta, utána a motor indult. A szovjet autóval Nagykanizsára utaztam utána.

Vasutállomásra mentem. Pénzem nem volt, hogy menetjegyet tudtam volna váltani. Kaposvár felé induló tehervonat egyik kocsijában a ládák között rejtőztem. A vagon kocsikban robbanóanyagot szállítottak. De akkor én ezt nem tudtam. Közvetlen a háboru után ilyen helyen nyakig bent voltam a pácban. Emésztettem magamat, hogy tudtam ilyen megtenni. A szomszédos vagon fékező fülkéjében szovjet katona a szerelvényt kísérte. A vonat szerelvény három helyen is megállt. A harmadik megállónál, amely kint a nyílt pályán volt a ládák közül kidugtam a fejemet, ismerős volt a táj. A szovjet katonák együtt társalogtak a vasut töltés oldalában. Jókat nevettek. Megtehették, mert győztek. Elhatároztam, hogy a vagonból kiugrok. Az ugrásom sikerült. Csak a füves réten egy fatuskó kongatta meg a mellemet, ahogy ráestem. Beljebb másztam, hogy még csak véletlenül se lássanak meg. A nap már lemenőben, én meg saját megyémben és városában. Nagyot sóhajtottam, de jó is, hogy már itthon vagyok.

x x x

Első utam az volt, hogy elmentem Kaposvár Kölcsei Ferenc u.15.

szám alatti lakós nagyanyám testvéréhez, akit özv. Csontos Gyuláné. Már 60 éven felül volt. Mindent elmondott, hogy az ősz óta mi történt. Azt is elmondotta, hogy a nagyanyám még akkor éltek a nagybátyáim is és a közeli rokonok is, hogy szerencsésen megérték a háborúnak a végét. A rövid tájékoztató megnyugtató.

Nem volt türelmem, hogy ott tovább maradjak. Még az nap akkor már félnaponként indultak a vonatok. Utaztam Batéba és onnan meg gyalog mentem Fonó pusztára, a régi otthonomba. Még akkor katonai alakulatok voltak a környéken. Szovjet és bulgár katonák. Az emberek még nem voltak nyugodtak. Közvetlen mikor hazaértek a nagybátyám is az ólpadlásról jött elő. Mert ismeretlen katona garázdálkodott a faluban. Még nem volt teljesen kialakult rend. Közvetlen a II. világháború után még az emberek fejében is zürzavaratok vannak. Nem tudták, hogy hova is tartoznak.

Hát én is ilyen körülmények között tértem haza. A katonai munkaszolgálatból. Fogságban nem voltam csak pár napig csellengtünk. Szovjet főhadnagy segítségével sikerült haza jutnom. És a többi bajtársammal is.

A pusztán a földosztás már megtörtént. Nőtlen voltam. Jó egészségem nem volt. Vajdics Ernő falubeli és katona barátommal jelentkezünk a Kaposvári Rendőrkapitányságon és úgy lettem demokratikus rendőr, melyet soha nem bántam meg.

Tiszta erkölcsivel rendőrségen teljesítetek szolgálatot

Igy emlékszem vissza 1945. május hónapra. Olyan szépen a nap mint akkor még talán soha nem sütött mint akkor. Somogy megye Fonó régi pusztán lakom idős özvegy nagyanyámmal, és nagybátyámmal s családjával.

- Elmegyek Kaposvárra, jelentkezem a rendőrség szolgálatába - mondtam ahogy együtt vacsoráztunk a régi kecskelábu asztalunknál. A nagyanyám azt szerette volna, ha otthon maradok. Bátyám azt mondta - rendbe van öcsém! Menj! Ott a helyed! Hétfőn reggel batéi vasútállomásról személyvonattal Kaposvárra utaztam. Az állomásról a rendőrkapitányságra mentem. A kaupban álló rendőr azt kérdezte, hogy mi járatban vagyok?" A rendőrség testületébe... jöttem jelentkezni." A szemével tetőtől talpig végigpásztázott rajtam. Emelt hangon mondta, hogy "tessék az első emeleti őrszobához menni." Nyugtáztam, hogy ezen is túl vagyok. Az őrszoba ajtaja előtt megálltam, nem tudom, hogy hányszor, de többször sóhajtottam és kopogtam az ajtón. Kétszer is megismételtem, mire valaki kiszólt katonás hangon, hogy szabad! Beléptem, az íróasztal előtt megállva köszöntem, Jó napot kívánok!

- Tisztelettel jelentem, hogy a rendőrség testületében szeretnék szolgálatot teljesíteni, és jelentkezni jöttem felvételre.

Elöttem ismeretlen rendőrtiszt, aki őrszoba-parancsnok.

- Rendbe van fiam, komoly elhatározás, megbecsülendő dolog, aki ilyen elhatározással van, és adja a fejét. Nyujtotta felém a kezét és abban volt egy iv papír. Tessék fogja meg, és a legénységi pihenő szobába menjen, ott az íróasztalon a tiszta, tollszár, írja meg az önéletrajzát, - mondta Kelemen rendőr alhadnagy. Az volt az első hivatalos írásom az életben.

Katonás hátraarcot csináltam, és a legénységi szobába mentem. A köszönésemet viszonzották a bent lévők. Nem volt rossz benyomásom a látottakról, sőt az ellenkezője. Gyorsan végignéztem, láttam, hogy a helyiségben vaságyak, szekrények helyezkedtek el, a vaságyon rendő-

rök pihennek. A lábrésznél védőanyag. Tetszett nekem a rend és a patikacsend. Az önéletrajzom írásba közbe jött az őrszobaparancsnok. Közeledett hozzám. Felálltam és jelentkeztem. Kezével intett, hogy csak maradjak, majd szóban is közölte velem, hogy pihenőszobában nem kell felállni, nem vagyunk katonák.

- Mit látott az őrszobában? - kérdezte. Meglepett, nem is tudtam, hogy mire is véljem a kérdést, de azért gyorsan feltámasztam magamat és kezdtem sorolni: két darab páncélszekrényt, acélszinűt, tetején csomagok, egy íróasztalt, azon asztali lámpát, kisasztalon táskairógépet, a fal mellett vaságyat, a sarokban egy kézbéli kosarat, és mellette egy pár csizmát kapcaronggal letakarva.

- Jó, jó azt nem kell már mondani. Kérem az önéletrajzot, ne folytassa, adja ide!

- De kérem még nem kész.

- Nem baj, elég lesz, csak írja alá - parancsolta

Átnyújtottam az önéletrajzot, amelyet nem fejeztem be. Végigfutott a sorokon az alhadnagy, és csak hümmögött, de hogy mire, azt én nem tudtam.

Délelőtt 10 óra, még civil vagyok. Tizenegyóra 30 perckor szolgálatvezető karszalagot adott át, hogy 13 órakor eligazításra jelentkezsek. A karszalag alapszine kék, nyomtatott nagybetűvel "MILICIA, és alatta ugyancsak nagybetűvel piros színben "Rendőrség". A karszalagot minden alkalommal, amikor szolgálatba mentem, a jobb felsőkaron viselt ruhánkra kellett feltenni. Gondoltam, hogy jelentenem kellene, hogy nem úgy jöttem el otthonról, hogy mindjárt szolgálatba is álljak. De mégis úgy döntöttem, hogy teljesítem az első parancsot. Hogy is nézett volna ki, ha már először is magyarázkodom...

Még egy fél óram volt a szabad mozgáshoz. Elmentem a vasutállomásra, és ott kerestem egy falubeli ismerőst. Tancsik Józsi

bácsit megkértem, hogy mondja meg a bátyáméknak, hogy felvettek segédrendőrnek. Ha megengedi a szolgálat, és ha kapok eltávozást, jövök. Még azt sem tudtam, hogy mennyi is lesz a havi fizetésem. Semmit sem, csak azt, hogy felvettek és szolgálatba is állhatok. Örültem is de szomorú is voltam. Egy öltöny ruhám van és egy pár eléggé elhasznált félcipőm. Abban kellett teljesíteni a szolgálatot. Köznap és vasárnap, ünnepnapokban csak az a ruhám volt. Nem szégyen a szegénység, csak kellemetlen - gondoltam.

A vasutállomástól a rendőrkapitányság épülete gyalogosan jó 10 perces út. Amíg mentem az idő alatt sok minden összekuszálódott a fejemben. Eszembe jutottak a cselédgyermekévek, velem elkövetett embertelenségek. Föltettem magamban, hogy bírom-e a szolgálatot. Hol lakom, mi lesz az étkezéssel, egy öltönyruhám van, ha elhasználódik, miből veszek?

Egy kérdésben azonnal döntöttem: hogy nem élek vissza a beosztásommal, a személyemet ért sérelem, hogy én azt orvosoljam, nem rám tartozik, pedig még a pusztákon éltek a pusztagazdák, és a községi előljárók. Ugy gondoltam, hogy a rendőrség tekintélyét az csak csorbítaná ha bosszút állok. 1945-ben Kaposváron a Rendőrkapitányság épülete Széchenyi tér 1. sz. sarok épület. Korona szállóval szemben a mai Kapos szálló, étterem.

Délután 13 óra. Az őrszobaparancsnok helyettes utasítására az eligazításon megjelentem. Az őrszobában két sorban, arccal az őrszobaparancsnok felé az első sorban hivatásos egyenruhás biztos urak, a második sorban, a "durrantós végén" polgári ruhás segédrendőrök, oroszul "milicisták" álltunk. Az első szolgálati őrhelyem Kaposváron Cseri lőszerraktárnál volt. Én mint 45-ös demokratikus

rendőr így emlékszem vissza az első napomra amikor is rendőr lettem. Ez egy kis töredéke a kezdet-kezdetéről.

Vajdics Ernő bajtársam, és falubeli barátom meghalt 4 éves rendőri szolgálat után. A halálát súlyos tüdőbetegség okozta. Szürke hétköznapi hősként halt meg. Máshol nem is kerül szoba, esetleg a családban. Még nőtlen volt. Ugy vélem, hogy ennyivel tartozom, amit leirtam.

Ezt a címet adtam Válaszut előtt

Vajdics Ernő 21 éves, Somogy megye Fonó Kisfaluban szüleivel és Erzsébet hugával élt együtt. Olyan 8 hold földön gazdálkodtak. Jó eszes parasztgyerek volt. Magánuton elvégezte a 4 polgárit. Más volt mint a hozzá hasonló parasztfiatalok. Érdekelte az irodalom, szeretett olvasni, verseket is irt. De csak az ismerősök és barátok olvasták, nem jutott el nagyobb nyilvánosság elé. Hegedűvel is játszott. Sok dunántuli vidékről keletkező népdalt. Dankó Pista nótákat ismert. De nem csak, hogy ismerte, hanem azokat szépen énekelte is.

Nyugtalan természetű. Minden ami csak körülötte lejátszódik azt fiatalosan átéli, azon változtatni szeretne. A faluban olvasókört szervezett, a jobbmodu pógár gyerekeket nem érdekelte könyv, és az olvasás helyett a kocsmába mentek, és ott szórakoztak. Az olvasottságának híre ment az egész faluba.

A történelmünk sorsforduló évében Vajdics Ernő 22 éves. Őelőtte is megnyílott a lehetőség, hogy az Istenháta mögötti faluból elkerülhessen. Nem is sokáig tépelődött, az elhatározását valóra is váltotta, mert elment Kaposvárná és jelentkezett rendőrnek.

Őrszoba parancsnok mondotta. Itt az iv papir röviden, olvas-

hatóan írja le, hogy hol, mikor született, kik a szülei, volt-e büntetve, milyen pártnak tagja, miért akar rendőr lenni? Ha megírta adja be!

Vajdics Ernő őszintén mindent leírt, azt is megírta, hogy hoga rendőrhöz ment egy éve feleségül. Hogy miért akar rendőr lenni, arra azt írta, hogy szereti az egyenruhát és városba képzelel el a jövőjét. Szeret írni, és olvasni. Szép olvashatóan írta meg az önéletrajzát.

Kelemen József rendőr alhadnagy szobaparancsnok, aki már közel járt a 60 évben. Mondotta mikor elolvasta az önéletrajzot. Ez aztán a szép irás! Jól van fiam. Téged már nem kell betüvetésre tanítani.

Most pedig menj a legénységi szobába! Ott ismerkedjél a többi bajtárssal. Délután egy órakor tartok eligazítást, és megkapod a szolgálati beosztást. Mondotta Kelemen alhadnagy.

Vajdics Ernőt még aznap segédrendőrnek kinevezték. Boldog volt, hogy rendőr lehetett. Fegyelmezetten teljesítette a szolgálatot. Bajtársai szerették. Nem tudott betelni az örömtől, hogy rendőr.

Kettő hónapig csak a saját ruhájában teljesített szolgálatot, az éjjeli és a nappali szolgálat, amely nem éppen könnyű helyen volt, mert esőben, sárban, pókhálós padlásokon poros füstös helyeken is meg kellett fordulni és a ruha, lábbeli teljesen elhasználódott.

Infláció volt, a millpengőért ugyszólván semmit sem lehetett vásárolni. A szülői háztól kapott élelmet és úgy tudta csak a szolgálatot teljesíteni.

Teltek multak a napok, hetek és Vajdics Ernő segédrendőrt 3

napos alapfoku tanfolyamra osztották be. Szorgalmasan tanult. Ha a tanfolyam hallgatóit megkérdezték volna órá esett volna a választás, hogy tanfolyamelső. De eredményki hirdetéskor 4.-nek olvasták fel. Mondták is a végzett hallgatók, hogy ez nem igazság.

Vajdics Ernő tanfolyam után kaposvári városi és járási Rendőrkapitányság állományában teljesít járőr és őrszem szolgálatot. Megyei székhelyü városi szolgálat a fiatalembernek több oldalú élményt nyújtott. Raktározta is magába a városi kulturát, A misére beharangoztak. Vajdics Ernő uniformisában ment. A templomban közel az ajtónál állt meg. Több ember is hátranézett, hogy ki érkezett későbbben. Ismerősöknek fejbólintással köszönt. Itt nem sokáig tartózkodott, felment a csigalépcsőn a kórusra. Ott volt a falu fiatalága. Sugtogo hangon lehetett beszélni. A vele egyidős parasztlegények kémlelő irigy szemekkel nézték a csinos egyenruhás demokratikus rendőrszakaszvezetőt. Ruházata sötétkék nadrág, fehér zubbony, sötétkék kobak-sapka, jobboldalán kimenő kard, ezüstrojt diszítéssel. A fehér kesztyű még csak emelte a tekintélyét. A zubbony paroliján kék mezőben három aranycsillag törvénytiszteletet parancsolt. Többben az ismerősök századosnak szólították.

A nagymise délelőtt 11 óra 30 perckor ért véget. A női népesség hazament. Már megfőzött ételeket megmelegítették a vasárnapi ebédhez. A férfiak pedig a templomból egyenesen a kocsmába mentek. Bizony egyik-másik férfi jól belenézett a pohár fenekére. Vajdics Ernő rendőrszakaszvezető is megitta a részét, de mindig tudta mindig van a határ, csak most nem.

A kocsmával szemben laktak Vajdics Ernőék. Az asztalon volt már a vasárnapi ebéd. Édesanyja ment át a kocsmába hívta a fiát

ebédelni. Mondta édesanyja: Gyere fiam ebédelni, mert elázik a levestésza.

- Jó, jó, megyek mindjárt, csak még beszélek a cimborákkal, már ugyanis régen találkoztam velük. Az még nem is lett volna baj, hogy beszélgetett a gyerekkori bajtársakkal. Hanem bort, pálinkát, sört összevittek vele és a kocsmába esett össze, úgy vitték haza. A jó módu pógár legények meg hir-harangként ujságolták, hogy Vajdics Ernő rendőr annyira berugott, hogy saját lábán nem tudott megállni... és úgy kellett hazavinni. Mindig szép csinosan öltözött. Született adottsága, hogy könnyen barátkozott, a gazdag szokásokhoz még párosult az is, hogy idegen nyelveket könnyedén elsajátította. Jól beszélt a német és az orosz nyelvet. Mivel az orosz nyelvet magasabb fokon is elsajátította a rendőri munkában sok esetben tolmácsként is alkalmazták. Később a kaposvári internálótáborban teljesített szolgálatot.

Egyik szombaton reggel befejezte a 24 órás közbiztonsági szolgálatát. Közvetlen előljáróhoz ment és így kéretőzött.

- Alhadnagy bajtárs! Kérek egy 24 órás eltávozást Fonó községben ott lakó szüleimhez.

Engedélyezem - mondotta Kelemen alhadnagy.

Vajdics Ernő... rendőr, amilyen gyorsan csak tudott sietett a legénységi szobából ki az utcára, és onnan meg a vasutállomásra. Szilajcsikó kedve volt. Utjába esett a Fekete ökörszemű vendégfogadó. Oda éppen csak, hogy... bekukkantott. Előtte való napon kapott kettőhetes fizetést és azért csak egy doboz gyufát 10 db cigarettát kapott.

Sietett a vasutállomásra, nehogy a reggel 8 órakor Dombóvár felé induló személyvonatot lekésse. A vonatjegyet megváltotta. Fonó

falunak vasutállomása nincs. A közeli vasuti megálló Kaposhomok, vasutállomása pedig Baté.

Batéi vasutállomáson szállt le a vonatról. Fonó faluig 6 kilométer hosszú kövesutat egyedül gyalog tette meg. Utközben a pisztolyából a határba egy-egy lövéssel a levegőt kifurta. Utközben találkozott ismeretlen emberekkel, akik hátizsákot és bőröndöket cipeltek. Csere világ volt, amelyet így is mondták az emberek, hogy feketézés. Jöttek mentek az emberek. Az emberek jövése-menése olyan volt, mintha hetipiac, vagy havi vásárra mennének...

A felszabadulás első év szeptember hónapját mutatta a nap-tár. Annak is a második vasárnapját. Csendes az egész táj. A kövesut mindkét szegélyén rezgőlevelű nyárfák szomszéd ágai ölelkezve kapaszkodnak egymásba. A délelőtti kölyökszél a sárguló faleveleket gyengén táncoltatja. Szép őszi napsütésben érkezett a falutól olyan ötszáz méterre egyedülálló idős, özvegy Kati néni fehérre meszelt házához.

A faluba egy kis emelkedőn kellett felmenni. Minden a régi, az utca mindkét oldalán vadgesztenyefák, még fiatalok, nem teremnek. A falun végighuzódó gondozott kövesut. A házak földes udvarán friss seprés nyomok láthatók. A rendet szerető parasztemberek szorgos munkáját dicséri.

Vasárnap délelőtt van. Az emberek a tizórai nagymisére készülődnek.

Vajdics Ernő... rendőr nagy léptekkel suhant el a házak utcai gyalogjárdáján, arra figyelt fel csak, ahogy egyik-másik ház ajtajából öntötték ki a mosdóvizet az udvarra. De csak úgy porzott a föld a szappanos víztől. Amennyire csak tudta, nyujtotta a lépteit, hogy minél előbb hazaérkezzen.

Érkezésekor özvegy édesanyja, és anyai nagyanja éppen ünneplősen felöltözve menetkészen álltak, hogy indulnak a templomba.

Édesanyám! - mondotta Ernő.

Tessék édes fiam!

Én is elmegyek a templomba. Ugyis már olyan régen nem voltam mi-sén. Kicsit összekapom magamat. Maguk csak menjenek! Én utolérem magukat, mondotta Ernő.

- Jó-jó, édesfiam. Zárd be az ajtót. A kulcsot meg tedd a megszokott helyére. Dugjad a lábtörlő alá.

- Igen, igen, tudom, odateszem.

Kialudta magát. Délután még mindig szépen sütött a nap. Fiatal rendőr egyedül elment sétálni. Tudott velük beszélni. Az egyik közlegénnyel pillanatok alatt megismerkedett.

Amíg csak be nem sötétedett kint voltak a szabadba, bebarangolták a környéket. Az erdő melletti halastót is megnézték. Naplementekor a legelőn lévő gémeskut kávéján ültek, és ott beszélgettek.

A rendőr a szovjet katonát meghívta a lakásukra, ott még tovább társalogtak, még kártyáztak is. Közbe a falusi legények, a rendőr gyerekkori barátai is odamentek. De csak a lakás ajtóig. Beljebb már nem léptek.

Vajdics rendőr is invitálta őket, hogy kerüljenek beljebb, de csak nem léptek be. Kérdezte a katona, hogy miért nem jönnek be? Azt válaszolta, nem tudja.

Kérdezze meg, hogy miért nem mernek bejönni - mondotta a szovjet katona.

Hát nyomás - be, ne hülyéskedjeteK, még a harcos azt gondolja, hogy azért nem jöttök be, mert ő itt van!?

- Hát pontosan azért - mondotta az egyik falusi suttyó kölyök... Megértette a katona, hogy az ismeretlen mit mondott. Fel is állt, hogy eltávozik. De Vajdics Ernő elébe állt, hogy ne menjen el. De csak memi akart. A három falubeli a gangon, az ajtó előtt állt. A vendég meg az előszobában, a Vajdics meg az ajtó küszöbön, köztük állt.

Kis ideig csak néztek az emberek egymásra. A falusi legények közül az egyik megszólalt. Hát akkor Ernő nem jössz? Egyedül nem. A tovarist, a barátomat nem hagyom el. Vendégem. Én hívtam a lakárunkra. Ha én megyek akkor ő is.

... Te jöhetsz velünk, de ő nem kell - mondották pökhendi falusi legénykék. Ha a katona nem jöhet akkor pedig én sem tartok veletek - mondta Vajdics Ernő.

A szovjet katona mosolygott és mondotta dobre Ernő. De legények ne dobre. Intelligencia kevés. Nem szeretik orosz katonát. Pedig mi senkit nem bántunk.

Utána még kettesben este kilenc óráig elbeszélgettek. A vendéget Vajdics Ernő malomig elkísérte.

Mielőtt a rendőr lakására ment volna, benézett a kocsmába. Nem ivott. Volt egykori barátai gunyosan, rosszindulatuan kérdezték. Hol van a barátod?

Elment a szolgálati helyére. Dolgozik, hogy liszt, és étolaj legyen az embereknek. És utána onnan eltávozott a lakására. Reggel pedig visszautazott a szolgálati helyére.

Most amikor e sorokat írom május 4. Édesanyák napja van. Könnyes szemmel irtam le a sorokat. Mikor eszembe jutott, hogy amikor haza mentem, a régi pusztára és faluba, ha bár még egy talpalatnyi földem sem volt, azért mégis mindig, ha hazamegyek saját falumba megyek. Mikor

Vajdics Örezse néni meglátott, csak sirt. Mert bennem az ő drága fiát látta, mondta is, hogy ha engem meglát, a szive majd megszakad. Vajdics Ernő 25 éves és már halott. Még az utolsó napjait is az új rend szolgálatában töltötte el. Fonó falu temetőjében ez olvasható. a siremléken "Vajdics Ernő élt 25 évet, drága fiunk!"

Sajnos szomori hírről kell írni még: Fónai Gyula, Fonó kistali paraszt legény volt, együtt vonultunk be katonának. Vas megyében az utunk elvált. Ő nem tért haza. Kedves szüleinek egy fiugyermekük volt, örök keserű bánat, amíg csak élnek. Csak azt kapták értesítésül, hogy ismeretlen körülmények között eltűnt.

Vajdics Ernő barátom és volt rendőr bajtársam, mint fiatal demokratikus rendőrnek a huga Kaposváron él. Férjéről Balogh Imréné. A mult rendszerbe Balogh Imre is rendőr volt. De ő közben leszerelt.

A párt szerepe

1946-ban lengyeltóti járási központ, itt teljesíték rendőri szolgálatot, mint szakaszvezető. Az ōrsön hárman vagyunk a kommunista pártnak tagjai. Az ōrsön pártalapszervezet nincsen, ezért a községi alapszervezetbe tartozunk.

A község kommunista pártszervezetébe járunk taggyűlésre, pártnapra és világnézeti előadások meghallgatására. Az első politikai ismereteket itt kaptam meg. Nagy hatással volt rám, amikor a demokratikus fogalmakról hallottam. Az emberi segítségről, az egymás munkájának elismeréséről és megbecsüléséről.

Harangozó József volt a község párttitkára. Gyakran meglátogattott bennünket az ōrsön, politikai ügyek megbeszélése végett, ha esetleg egy-két nap nem mentünk a pártszervezetbe, - mert olyan is előfordult, a szolgálati elfoglaltságunk miatt. Távolmaradásunk felől érdeklődött.

Ebben az időben az étkezésünk nagy gondot okozott. Ha kimentünk külszolgalatra, nem volt mit magunkkal vinni. A községi biró jó módu polgárokat jelölt ki, ahol étkezhettünk. Én nem szivesen ültem a más asztalához emni. Sőt könyöradományak is fogtam fel. Nem is olyan régen mult el a cseléd életforma és arra emlékeztetett vissza.

Meg is alakítottuk az órsön a közétkeztetést. Jó volt kint az emberek között járni. Figyeltem a saját osztályom embereinek megváltozott életformáját, ezért Béndekpusztán gyakrabban megfordultam. Láttam, hogy az új gazdáknak szép jószágállományuk van, de a tavaszi és nyári hónapokban az állatok az istállóban szynlődnek, minczen pásztor, hogy szabadban legeltetnék őket. Javasoltam, hogy állandó pásztort alkalmazzanak. Később tapasztaltam is, hogy hallgattak a jó szóra és pásztort állítottak be.

Pártba való belépésem sorsfordulatot jelentett a további életem alakulásában. 1947. február 18-án léptem be a Magyar Kommunista Pártba. Hideg zord tél volt. Mikor Harangozó József párttitkár előtt aláirtam a belépési nyilatkozatot. Ép ugy emlékeztem a napra, mint az 1945 április 4-re. Béndek pusztán 1947. február hónapban nagy baj történt. Két hét alatt 150 választási malac hullott el. Lengyeltóti-ban az állatorvost értesítettem, és megkértem, hogy a pusztára menjen ki. A vizsgálat megállapította, hogy fertőzés következtében hullottak el a sertések. Védő, oltóanyagokra volt szükség. Az állatorvos azt mondta, hogy "uraim, önöknek talán nagyobb szavuk van, próbáljanak beszerezni oltóanyagot". Harangozó József elvtárs a megyei pártbizottság illetékes elvtársával beszélt, és az állatok a védőoltást idejében megkapták. Az elhullás megszűnt.

1947 első hónapjában a pártházban az esti tanácskozásokon már egyre többen vagyunk. Jóval többen, mint a pártba belépettek száma. A

község gondjait, bajait itt vitatjuk meg. Az őrsről azok a bajtársak is itt vannak, akik a szociáldemokrata pártnak, nemzeti parasztpártnak tagjai. Később a helyi kisiparosok, kiskereskedők áruevellátásuk ügyében keresték fel a pártszervezetünket.

Tóth József lengyeltóti lakos, malomtulajdonos, malommegindítását is itt beszéltük meg. Felszabadult hazánkban már második évben volt gabonatermés és lisztből mégis hiány volt. Az esti megbeszélések tárgya egyre gyakrabban a mezőgazdaság-politikai és köztörvényes bűncselekmények kivizsgálásának módja. A kommunista párt tekintélye nőtt. A többi párt vezetőit is lehet most már látni a községi és járási kommunista pártházban. A pártok létrehozták az ifjusági szervezeteket is. A kispárt ifjusági szervezete a legnagyobb.

Most már gyakran eljárók a községi pártalapszervezetbe. Emlékszem Harangozó József akkori szavaira: "nemcsak párttagok vagyunk, hanem kommunisták is. Elveinkben nem alkudunk. Következetesek vagyunk, politikánk mellett kiállunk."

A pusztákon és községekben az emberek néhány dolgot tévesen ítéltek meg - meg kellett győzni őket. Persze nem mindig sikerült. A harc nagy erővel folyt a pártba való belépésekért. A kommunista párt igyekezett jó emberi kapcsolatot kialakítani a többi párttal. A kispárt kivételével ez sikerült is. Több intézkedésre váró feladathoz akcióegység alakult ki. Ilyen volt pl. a tavaszi munkák megindításakor az igavonó erőknek az összeadása. Volt, aki lovat, kocsit, ekét, boronát adott.

A kommunista pártnak az volt a kérése, hogy a rendőrség a lakosság békés nyugalmaát védje, vagyonának megóvását segítse elő. Azt többször hangsúlyoztuk, hogy ne csendőr módszer alkalmazzanak, hanem népi rendőrként végezzék feladataikat. Bizony nem volt könnyű tekintélyt, emberséget gyarapítani.

Az agitációra, információra a volt cselédek, szegényparasztság tagjai szorultak leginkább rá. Ilyen beszédet lehetett hallani:

"Mi lesz, ha megfordul? - ugy járunk, mint 19-ben"!

A megkezdett politikai munka helyes vitele szinte teljesen a kommunista párt tagjaira várt. A sokrétű feladatra kevesen vagyunk. Most már a járási és a megyei elvtársak is gyakrabban megjelennek. Olyan emberek, akik megjelenésükkel, emberi közelségükkel is hatptak ránk, és a falu lakosságára is.

Osztályharc.

A hatos főközlekedési ut mellett épült Szentlőrinc község. Az 1951. évben itt a közbiztonsági szolgálat mellett az osztályharc van előtérben. A politikai feladat: kiméretlen harc a kulákok ellen, megnyerni a középparasztságot, támaszkodjunk a szegényparasztságra. A legnagyobb dologidő falun nyáron van, aratáskor. A parasztság kézi erővel végezte az aratást. Gyakran jártuk a tanácsokat, hogy milyen ütemben végzik a mezőgazdasági munkákat. A kulákság szabotálta az aratást, valamint a terményleadást is. Korán reggel a falukat, községeket ellenőriztük, hogy mentek-e dolgozni és viaszérésben arattak-e. Az őrön csak rövid ideig voltunk. Kézi gabonacséplés is gyakori volt még. Engedély nélküli állatvágások is napirenden. A tűzrendészeti szabályokat nem tartják meg. A feljelentéseket csak irtuk. Az ellenállást leginkább a kulákság részéről tapasztaltuk. Az volt a célunk, hogy inkább a betakarítás menjen, ne pedig a feljelentések készítése.

Olyan kulák is volt, aki elbujt, hogy ne találjuk meg. Buvóhelyük általában szőlőhegyben a présházak voltak. Akik szabotázs bűncselekményt követtek el, azok ellen eljárást indítottunk. Az

ilyen irányu intézkedések visszatérő erőként hatottak másokra. Most már az Őrsön állandó pártszervezetünk van. Politikai tisztek segítenek bennünket az osztályharcban. Sok munka kevés pihenő. Bizony voltak hangok, hogy ezt nem lehet bírni, és csak ennyi pénzért? Az Őrsön közétkeztetés nincs. A helyi mezőgazdasági gépállomás konyháján kaptam ebédet, de az is üres leves és főzelék. A kapitányságon egy héten egy alkalommal fél kiló húst mértek. Beletörődtem, nem zúgolódtam emiatt, mert mikor cseléd voltam, akkor sem élttem jobban. Visszaemlékszen Dusa Pál, Bezzegh István, Kallos András, Szolárov Gyula és Sülyi elvtársakra, akik alacsony életszínvonaluk ellenére becsülettel dolgoztak velem, bizva társadalmunk fejlődésében.

Egy nap otthon...

A lakásban egyedül tartózkodtam, patika csend uralkodik. A fal melletti olajkályha duruzsolt és egy árva télira visszamaradt dongólégy ütközik neki újra meg újra nagyot koppanva a szoba közepén kinyújtózó meztelen villanyégőnek. Akkor jutott eszembe, hogy Somogy megye Fonó régi uradalmi pusztán szovjet katonával mikor találkoztam mi is történt. A mérleg egyszer ugyanis elkészül. Nem szabad ^{azt} elfelejteni, hogy honnan indultunk el és most hol is tartunk, meddig jutottunk, és hova akartunk elérni. Minden ~~szá~~ ember számára a mérleg egyszer ugyanis elkészül. Ha valamit is tett az életben. En így emlékszem vissza.

Anyai nagyanym bizony hogy már 1945-ben amikor mentem haza egy napi eltávozásra, mint demokratikus rendőr, már jóval túl volt a hetvenen. Alacsony, hajlotthátu, törődött kis teremtés volt. Ar-

ca keskeny, két tenyér közé könnyen elrejthető, szeme nefelejcskék, mélyen beágyazva homloktérbe. Halvány arcőre rózsaszínű átlátszó. Ha ~~aká~~ elpirult akár örömeiben, akár rosszkedvében, a felnőtt gyermekeinek nővérének is kiadhatta magát.

Pedig a cselédsors őt sem kimélte. Őt gyermeket hozott a világra. Azokat becsületesen felnevelte és szárnyára is engedte őket. Nyáron a cselédháztól távol eső mezőről terményt háton zsákban, fejen kosárban és télen az istállótól messziről takarmányt cipelte az állatoknak. A családnak meg az apróbb jószágoknak a házhoz tartozó veremből szintén cipelte az élelmet. A legközelebbi bolt ahol az egyetmást be lehetett vásárolni 15 km távolságban volt. Nyáron dolgozott a konvenciós kukoricaföldön és kertben. Bizony hogy a kert a szárazságban nem igen termett, mert nem lehetett öntözni. Esetleg csak az éjszakai harmat felfrissítette. Az pedig nem segítette elő, hogy a növény teremjen. A családnak sütött, főzött, mosott, takarított otthon. A ház körül az apró kis állatokat is gondozta. Mindig sietni kellett, nem volt egy pillanatnyi megállása sem. Korán reggel kelt. A ház körül elvégezte a munkát, mindjárt a főzéshez kellett hozzáállnia, hogy a családtagoknak az ebédet kellő időben el tudja készíteni. Bizony hogy gondot okozott az ebédnek a vitele, mert a családtagok különböző helyeken dolgoztak a pusztán. Volt aki aratott, volt olyan, aki masinánál dolgozott, vagy pedig a kazalt rakta. Az ebédet egyedül vitte kosárban fejen. És utközben azt mindig oda tette, ahol éppen dolgozott a család valamelyik tagja. Szinte lóhalálával kellett futni, hogy mindenki megkapja az ebédet, mire a pallér mondta, hogy huja-huja. Az is megtörtént, hogy az élelmet kirakta a kosárból az ut szélére, ahol dolgoztak, a mezei raga-

dozók megdézsmáltak. A határban hörcsög, görény, menyét épp elég sok volt. A hangyák még udvariasak voltak, mert kevéssel is megelégedtek. Mire nagyanyám délután haza csetlett-botlott a hasra fektetett vekker óra már 2 órát is elkerülte. Otthon elmosogatott. A kis aprójószágok már a gang ajtajában várták. Récék a szoknyáját csipkedték, a csibék pedig ugrándoztak a lábán, keresték az eleséget - ahogy ő mondta. - Mire minden rendben volt a ház körül az uzsonnaidő is már beköszöntött.

Nagyanyám mondta "Isten uccse, hogy nem jól érzem magamat, ha nincsen munkám." A cselédházaknál a kertben gyümölcsfa igen ritkán volt. Hogy miért? Egyértelmű a válasz. Mert mindenhol a pusztán nem volt kiskert. Másik pedig az, hogy egy-két évig voltak a cselédek egy helyen. Ha ültettek is gyümölcsfát, mire termett, már a puztáról elköltöztek, miútt ősszel a vándormadarak. Ha a pusztaiak gyümölcsöt akartak enni, a faluba a pógárokhoz mentek. Azok meg gyalogmunkáért adtak egy-két tányér gyümölcsöt. Bizony, hogy meg kellett érte dolgozni, fél vagy egy napig a mezőn kellett kapálni, szénát gyűjteni, vagy egyéb munkát végezni.

A sok-sok cipekedés, korai felkelés igen elfárasztotta nagyanyámat, mert minden héten kenyeret kellett sütni, hogy a családtagoknak legyen mit enni. A kenyértésztából langallót is sütt, amely a mai értelemben lepénynek felel meg. Mindezeket nagyanyám zokszó nélkül végezte. Nem panaszkodott, sorsába belenyugodott.

1946. április derekán, vasárnap reggel a korai személyvonattal utaztam Kaposvárról Baté vasútállomásra, onnan meg gyalog mentem Fonó kis faluba, mert ott a régi egyházi birtokon a pusztán lakott nagyanyám és Imre nagybátyám. Mindig szívesen mentem nagyanyámékhoz. Érkezésemkor nagyanyámat épp a konyhában találtam. Kilyukasztott te-

jesköcsögből vízzel öntözte a konyha és a szoba földjét, majd cirokseprűvel felseperte. Ahogy beléptem és meglátott sirt, mert ő olyan természetű volt, hogy örömeiben, bánatában is csak hullatta a könnyeit és zsebkendő helyett a szoknyáját használta, hogy könnyeit leitassa.

Mindjárt azt is kérdezte, hogy mért ilyen ritkán jövök csak haza? Bátyámék is otthon voltak. Elmondták, hogy vannak, az elbeszélésükből kiderült, hogy semmivel sem élnek jobban, mint egy évvel ezelőtt. Sőt a ruhaneműekért, a városiaknak saját betevő falatjukat adták oda. Én is felemás rendőregyenruhában jártam.

A régi uradalomból maradt vissza egy nem régi épület, malom, amelynek egy részét átalakították napraforgó és egyéb növényi olajok készítésére. A volt cselédség is itt kapott étolajat munkavégzés fejében. Vasárnap is ment a malom. Kíváncsiságból elsétáltam a malomhoz.

Ott találkoztam egy szovjet közkatonával, aki a malomban tartózkodott. Egy-két szóváltással ismeretséget is kötöttünk. Ugy délután, amikor szépen sütött a nap, a közeli malomárok hidjához mentünk, és bámultuk a vizet, és néha-néha tekintetünk összetalálkozott, és csak mosolyogtunk egymásra. Csak egy-két szót tudtunk egymással megértetni. De azért mégis tudtuk azt, hogy melyikünk mit akar. A hidtól elmentünk a puszta felé és utunkban volt sudárfás gémeskut, ott is megálltunk és nézgelődtünk. A pusztai csendben jobbról-balról csak madarak szálltak fel.

A szovjet katonát hívtam, hogy jöjjön hozzánk. Jött velem. Csak a nagyanyám volt otthon. Eppen az ágy alól a fészekről emelte le a kötést. Ahogy beléptünk meglepődött, csak sirt. A közkatona olyan magam korabeli volt, de még szóke is. Most már nem emlékszem, hogy mi is volt a neve. Nem gondoltam akkor még, hogy valamikor ezt is megí-

rom. Először megilletődve a lakásban csak helyet foglaltunk annak ellenére, hogy ő sem, meg én sem tudtunk egy egymás anyanyelvét beszélni. De azért jól eltársalogtunk. Egyébként én úgy vagy ok ezzel is, ha az ember valakit először is meglát és ha szimpatikus, becsületes, legyen az bármilyen nemzetiségű is azzal szívesen beszélgetek, sőt ha kell, még talán az utolsó ingemet is oda tudom neki adni. Kölcsönös volt az emberi közelségünk. Mert ha nem tudtuk egymást megérteni ő is, meg én is csak mosolyogtunk és ingattuk a fejünket, mint a gyermek a hintalovát.

Igy igaz, hogy most leírom, hogy szégyeltem, hogy milyen szegénységben éltünk. De ő is észrevette rajtam. Én elpirultam, és bizony zavarba is jöttem, hogy nagyanyám és bátyámék milyen ágrólszakadtak. Saját anyanyelvén mondta, hogy majd jobb lesz, nem szabad elkeseredni. Ezt megértettük, mert mutatta is, hogy majd felemelkedés lesz, de sok idő kell még ahhoz. Közben kinéztünk a szellőzőnyílásnak is beillő ablakon és láttuk, hogy a pusztai és a falusi nagylányok, legények az uton sétáltak. Megint csak a szemünk találkozott, és kifejezésre juttattuk egymásnak, hogymenjünk, mi is sétálni.

Míg az ablakon néztünk ki nagyanyám az asztalra tettegy lapos porcelán tányérban felszeletelt kalácsot, és mondta, hogy csak együnk. Azt is mindjárt hozzátette, hogy nem diós, csak úgy néz ki. Folytatva, tökmagot darálta le és azt hintette a tésztára és ahogy megsült olyan, mint a dióskalács. Ha nagyanyám nem mondja, hát bizony nem vettük volna mi észre.

Utána kimentünk az utcára. Először kettesben, úgy a falunak a közepéig elmentünk, és ott meggondoltuk, visszafordultunk. És velünk szembe jöttek a helybeli fiatalok. Én is csak látásból ismertem őket, közelebbi barátságban már egyikkel sem voltam, mert jó két éve már,

az-utóára.-Először

hogya otthon nem jártam, mert katona, majd utána pedig rendőrséghez jelentkeztem.

Az utcán sétálók ugy tizenketten lehettek. Ugy illik, hogy mindig azoknak kell köszönni, akik érkeznek oda, vagy azoknak akik kevesebben vannak. Ahogya közeleedtünk egy-két legény mondta, hogy ~~közszin~~ ^{jön-}nek a Sztalin-gyerekek. A szovjet katona is meghallotta. Még jobban kihuzta csak magát velem együtt.

A köszönésünk nem valami meleg fogadtatásban burkolózott, de azért hozzájuk csatlakoztunk. Inkább a csoport tagjai beszéltek, mi meg ketten csak hallgattunk, hogy miről is beszélnek. Össze-összenéztünk szovjet katona barátommal, hogy inkább maradtunk volna külön-kettesben, de már nem volt mit tenni, ugy voltunk, hogy egyszer már a levesbe beleteszik a sót abból már nem lehet kivenni. Ott maradtunk a helybeliekkel.

Közben beesteledett. A kocsmába mentünk. Rögtönzött táncmulatság alakult. Én nem szeretek és sose szerettem táncolni, inkább beszélgettem akkor is. A szovjet katona meg szeretett volna táncolni. Meg én is invitáltam, hogy menjen csak egy-két perdülőre valamelyik leánnyal. Mutattam is, hogy melyik leányt kérje fel.

Ugy is cselekedett. Ebből még nem is származott baj, mert a volt cselédlányokkal táncolt. És később meg az egyik jó módu pógárlányt kérte fel, hogy menjen vele a táncba. A leány minden vonakodás nélkül táncolt is vele. De viszont a pógárlegények ezt nem nézték jószemmel. A szovjet katonától a leányt többször lekérték.

Láttam, hogy a szovjet katonának már ellenfelei vannak, kihivtam a táncteremből, hogy menjünk haza addig, amig baj nem lesz, mert

hüvös szavak igen sziporkáztak felénk. Még is értette. De még ott az ajtóban félreálltunk és egy digarettát is elszívtunk.

Épp indulni akartunk és a falusi hentes és mészáros pökhendi legény és még más pógárlegények is, ide-oda vakkantották, hogy jobb, ha Sztálin-gyerekek elmentek! Megint csak összenéztünk, de ez már egész más volt, mint a korábbi mosolygós nézésünk. A fenyegető hangok lángoltak felénk.

A szovjet katona nyugodt volt, én nem. Sőt! Idegessé tett a felénk irányult megjegyzések. Mindjárt arra is kötelezett, hogy tekintélyünket meg kell, hogy védjük és egymás ismeretségét is. En csak annyit mondtam az ellenfeleinknek, hogy menjünk hátra a favágító felé, és ott megbeszéljük az esetleges nézeteket. De bizony a hires falusi legények berezeltek - pedig ott mi csak ketten voltunk, ők pedig többen. Az igaz, hogy nálam a szolgálati pisztoly is ott volt, de nem fitogtattam, mert zsebembe volt elrejtve. Ha módomban állt volna mégkor is azért elmentünk volna a kis kocsmába, de a kötelesség máshova szólitott bennünket.

Új élet a régi pusztán

1945 tavaszán megtörtént a földosztás. Végh Imre nagybátyám 8 hold földet kapott. Én kimaradtam a földosztásból. Az akkori ujjgazdából alakult vezetők, akiket csak látásból ismertem, azt mondták "Jóska ^{igen} menj el rendőrnek." Én hajlottam rá. Nem is kellett mondani. A faluból Vajdics Ernő barátommal el is mentünk.

Először Kaposváron teljesítettem szolgálatot. Órszemes rendőr voltam, a Korona szálló és a Turul szálló előtt. A nagypiacon, amely most gépkocsiparkirozó hely. Sokat voltam szolgálatban a köztemetőben,

mert akkor temették a szovjet katonákat közös sirokban. Szolgálatot teljesítettem a Szarkavári kastélynál, amely később tudomásom szerint mezőgazdasági tanintézet lett. Ott 1945-1946 őszéig internálótábor volt. Azok az egyének voltak ott, akik a múlt rendszerben a népet elnyomták. Szolgálat 24 óra és 24 óra szabad idő.

Volt amikor 20 internáltat is kellett kísérem a városba a közmunkára. Legtöbbet a Tüskevári malomhoz, vagy a Cukorgyári raktárhoz. Bizony, hogy egy pár élelmes ember megszökött. Minden szökés miatt egy napi szabadnap elvonást kaptam. Mivel minden nap szöktek az internáltak, nem is kaptam szabadnapot. Nem lehetett megakadályozni a szökéseket, mert több helyen dolgoztak az internáltak.

Több olyan ember is volt, aki egy-két nap múlva visszajött. Mert úgy is ki volt adva ellenük az elfogatóparancs. Nem volt szabadidőm, de azért végeztem a szolgálatot, ha valaki megkérdezte volna, hogy mért csinálom nem tudtam volna megmondani de most már tudom. Talán a szívem azt parancsolta. Hogy ott a helyem.

Lengyeltóti rendőrőrsről ~~xxx~~ elkerültem Székesfehérvárra. Annak idején a Somogy megyei Rendőrfőkapitányság vezetője Garamvölgyi Vilmos rendőr ezredes. Igen kemény, katonás ember volt. De kellett is annak idején. Míg Székesfehérváron voltam, ott is sokat tanultam, mert általános ismereteket is oktattak. Még Ady Endre verset is tanultam. Pl. Nyakatokon vad uri tatárok című versét. Lassan, de gyarapodott az ismereteim. Nem csak rendőri ismeretek területén, hanem általános műveltség területén is. Tanosztály parancsnok Somlyó Géza rendőr őrnagy régi mozgalmi ember. Belügyminiszter Rajk László. Még a tanosztályon voltunk egy alkalommal személyesen tett látogatást. Kiváló politikust ismertem meg. Jegyzet nélkül képes volt

órákon át beszélni. De nem csak beszélt, de igen komoly dolgokról mondta el, hogy hol vagyunk, és hova kell eljutni.

Üdvarlásból házasság lett

Vicze Gizella 18 éves, Somogy megye Fonópusztán lakik a szü-
leivel. Itt ismertem meg. Se vagyon, se előítélet nem volt. Szerel-
mi házasság v lt. Így igaz, hogy beteg voltam, de biztam elsősorban
magamban még politikailag nem voltam olyan tájékozott, hogy tud-
tam volna azt, hogy mire is vagyok képes. Amely csak később bon-
takozott ki. Közvetlen a II. világháboru után a feleségem és szü-
lei is nélkülöztek, főleg az inflációs években. 1948. december
27-én Büssü jegyzőségen kötöttünk házasságot. Templomban is esküd-
tünk. Rendőregyenruhában. Ezt irtam emlékezésül!

Tüzesen süt a tavaszi napsugár
Jónapot Gizike megint itt vagyok.
Jónapot Jóska... jó, hogy itt van.
Mosolya elárulta, de nem mondta, hogy várt.

Ház előtt öreg terebélyes eperfa.
Árnyékot adott az udvarnak.
Itt én megálltam, nem mentem tovább,
Az ásitozó vállas pupos malomba.

A ház egyedül állt a nyitott pusztán.
Itt lakik Gizike, édesanyja és huga.
Szorgalmasan dolgoznak, felszabadulás után
Mert a családfő Dániába volt, fogságban.

Én egy kőhajításra lakom a kis háztól.
Más irányba is elmehettem volna.
De csak a szívem ide huzott, itt megálltam.
Figyelő tekintetem csak oda meredt.

De nem a kerti virágokra, inkább
Az ajtóban álló barna lányra,
Az édes kislánynak mosolyára,
Fekete hosszú göndör haja leér a keblére.

En elindultam, hogy lemegyek a malomba,
De milyen jó, hogy Gizikéig jutottam.
Nyitott az ajtó, - ablak, itthon vannak.
Ott láttam Gizikét, aki bizakodva várt.

Tiszteletben tartjuk egymást.
Még-még nem is udvarlás, hanem egymásra
találás, álltunk egymással szemben,
Leültünk a falmelletti kis padra a ház végében.

Gyorsan mulnak percek, órák,
Gizike kézimunkáz, az őszinte beszédet
A déli harangszó szakította félbe. Megyek jóétvágyat
Az ebédhez, kezét csókolom.

Az idő napközbe haladott sietve,
Fizkeközeledésem még nem érett szerelem.
Még csak éretlen kezdete.
Este van a nap is már a fák tetejét érintette.

Akárhova is lett ez a nap, de azért szép volt.
Szánom-bánom, hogy e nap is ily gyorsan
elmult, de nem tenetek róla.
Jőjj! jőjj! reggel, mert én arra várok.

Másnap reggel kellemetlen,
Mert Gizike ajtaja, ablaka zárva.
Délelőtt tizenegyig én is nyugtalan vagyok.
Nincsen itthon a kislány, aki várt volna.

En, a kis ház előtt többször elmentem
Kerestem Gizikét, nem tudom, hogy hova ment.
Csikó bolond feledékeny vagyok.
Hol vagy bátorság? Mért nem mondom, hogy szeretem.

Gizike: Megjöttünk, kint voltak a határba,
Tegnap én mondtam, hogy elmegyünk,
Én a fejemet sem tudom másra használni
Mint csak a tányérsapkát tartani!

A sziv - nem rossz - figyelmeztető, ezt tudjuk.
Az észnél gyakran messzebb és jól lát.
Azért e szürke állományt használjuk.
Vigyázz!!! mert Ber s Pásti alattomos betyár.

Én visszamentem a városba.
Tovább vigyáztam a közbiztonságra,
Utána Gizike egyedül,
Ült a kispadon, várt, hátja jövök.

Én: pusztára megérkeztem szabadságra.
Mama ujságolta Gizike édesanyjának,
Mama az örökmozgó átment mécsessel
Sugta, hogy még ma este jönnek kérőbe.

Jóvan Mama, jöjjön maga a Jóska
De bizony magasra vesse a fejét.
Ha lányomat kéri a fiatal legény.
Az én lányom nem olyan, van kérője!

Én máskép kezdtem hozzá mint a többi
Elmult egy esztendő a titkot őrző.
Gizike egyik férfival sem jegyes,
Nem is kívánja őket semminemű része.

Erdómérnök, pénzügyőr, szobafestő,
A falusi hentes és mészáros
Egyik sem kapott biztató választ.
Itt is ott is vadnyomok a hóban mért nem előbb.

Visszajött hozzám a Mama, a hirnök.
Gizike otthon, de most ne késsünk!
Sütnek-főznek az ünnepre,
Nincs most ott a mirosseb gyerek!

Én izgatott voltam, de ki nem az ilyenkor?
Én indultam sötétbe
Nyombam Mama, mécsessel.
Az ajtón hangzott a kip-kop, szabad!

Én beléptem a konyhába,
Nyomban a Mama utánam.
Álltunk is, de ültünk és én gondoltam
Jó volna most már Gizikét csókolni.

Az asztalon főzéshez, sütéshez,
Hasáltak a szebbnél szebb edények,
Liszt, cukor, só, tojás ásit, várják a tálalást.
Gizike kezében porcellán tál.

Táncot járt a habverő az izmok hurjától.
Most kell megmondani, hogy miért ilyen késő.
Beszélünk nem mondunk lényegeset.
Jóska: Gizike kit választ? Magát.
Erre a habverő is megállt, és gratulált.

Igy igaz, hogy még meg sem esküdtünk, arról már beszélgettünk,
hogy családot szeretnék alapítani. Legalább kettő gyerekünk lenne.
Arról is szó esett, hogy egy fiú és egy leány. De a természet rendje
ugy hozta, hogy mindegyik gyerekünk fiúnak született. Jó is hogy ugy
van. Mindegyik fiunk becsületesen felnőtt. Szeretnek dolgozni. József
esztergályos, és Zoltán meg műszerész. Zoltán szeret fotózni, inkább
inkább magába zárkózott, de azért szereti a társaságokat is. Mindegyik
gyerekünknek jó szive van, a feleségemtől, édesanyjuktól örökölték.

A velünk történeteket ne felejtsük el, mert a mérleg egyszer ugy
is elkészül: 1948. dec. 27-én volt az esküvőnk. Első gyerekünk József
1949. nov. 18-án, Zoltán meg 1955. szeptember 22-én született Pécsen.

Mikor megvolt az esküvő, utána a feleségem is velem jött Budapest-

re mert annak idején ott voltam rendőrőrs parancsnoki tanfolyamon. Kevés fizetés, csak nélkülözés szegődött hozzánk. Amit csak lehetett azt eladtunk, ruhát, gyűrűt. Hogy tüzelőt, vagy élelmet tudjon venni a feleségem. De azért szép volt az élet. Fiatalok voltunk. Szerettük egymást. De még most is. Jól egymásra találtunk. Most már 30 éven felüli házaspár vagyunk. De még komolyan sohasem veszekedtünk. Mondja a magyar közmondás, hogy edénymosogatás csörrenés nélkül nincsen. Olyan mint a szunyogcsipés. Szóra sem érdemes.

Az önálló életünk indulásánál, bizony... hogy sok nehézség volt. Fonyódon, Pécsett, Pécsbányatelepen, Budapesten albérletben laktunk. 1950-ben kaptunk először önálló egy szoba konyhás lakást. Pécsbányatelepen pontosan András akna udvarában, valamikor az épület szénbányászok fürdője és öltözője volt. Azt alakították át lakásnak. De boldogok is voltunk a kis lakásban. A házat körös-körül akácok koszorúzták. Éneklő madarak ringattal el bennünket mély pihenő álomba. Feleségem szülei adtak szoba és konyha bútort. Nagy segítség volt. Még a házhoz tartozott kis kert is, diófa, és szilvafa, szépen termett.

Névnapi köszöntő

Május hetedikén Gizella névnapra,
Postán élővirág érkezett csomagba.
Május a virágnyílás hónapja.
Az udvarban nem áll májusfa mint tavaly.

Rend a lelke mindennek, itthon van a biztonság óra.
Augusztus a természet nyugtató pihenője.
De régen nem nézett két szempár össze.

Ez év Gizike tizennyolcadik születésnapja.
A faluban hagyományos bucsu,
Gizika nincs itthoz, Taszárra ment.
Hogy láthassam, azért én is utána mentem.

Pusztán, a dombon, van egy kis ház,
Abban lakik feketehaju, barna leány.
Aki már megnőtt, nem is kislány.
Engem most az szomorít, hogy fényképem nincs.

Távol vitt a gőzös, közel a magyar tengerhez,
Lengyeltóti község sáros tengeléhez.
A parancsnok nyolc napra tanfolyamra
Vezényelt, a Sós-tó romba heverő városába.

Itt is még romos a város, a szívem sebes,
Rajk Iászló a Belügyminiszter.
Aki, jól ismeri a politikai á b c-t,
Kellett volna már akkor is éberség.

Gizike és én távol éltünk egymástól,
Mint az élelmet kereső galambok.
Első betűírás: Kellemes Karácsonyi
ünnepeket kívánok /:Jóska:/

Nélkülözés évei, demokrácia mozzsái

Feleségem is falun nevelődött, Baranya megye Sásd községben.
A szüleinek volt egy-két hold földjük. Édesapja tanult mestersége
molnár. Édesanyja származása szegényparaszt, Mánfa községben szüle-
tett és ott is nevelődött fel. Mikor Vicze Mihályhoz ~~xxx~~ férjhez
ment, akkor került Sásdra.

Az anyósom és apósom a házasságunkba nem szóltak bele. Mindenbe
segítettek bennünket. Amikor az 1950-es években mindent kidekáztak.
Ők voltak azok, akik ha jöttek hozzánk látogatni, mindig valamit
hoztak a faluról.

1945-ben a demokratikus rendőrség kötelékébe léptem. A faluktól
nem szakadtam el. Sőt a rendőrségen belül is olyan ügyeket kaptam ki-
vizsgálásra legtöbbit, mely a paraszti élettel függött össze. Őszintén

meg kell mondani, hogy én akkor is meg most is büszke vagyok arra, hogy nincstelen mezőgazdasági eselédszármazásu vagyok. annak ellenére, hogy földünk nem volt, azért minden gondolkodásommal a paraszti életformát követtem. Már 1950-ben amikor mint jobban megindult nálunk az osztályharc falun. Abban én is kivettem a részemet. Az már megkezdődött Lengyeltótiban és tovább folytatott Baranyamegye területén. Pontosabban Szentlőrinc községben és környékén.

A rendőrségen volt több közvetlen vezetőm is, akik azt mondták, hogy azért szignálták a nevemre az ügyet, mert pontén nekem kell kivizsgálni, ismerem a parasztság gondolkodását. Volt az az idő, amikor a parasztságunk igen rossz, helyzetben volt. Sokan nem tudtak választani, hogy maradjanak-e továbbra is kisáru termelők, vagy belépjenek-e a termelőségbe. Mikor hazamentem otthon elmondtam, hogy én mit tanultam és azt is mindjárt megmondtam, hogy mért tartom helyesnek, ha belépnek a termelőségbe. Végh Ijre nagybátyám hallgatott rám. Azt mondotta öcsém én hallgatok rád, és belépek a termelőségbe. A nagybátyám az elsők között volt, aki belépett a termelőségbe. Mint ujjazda szépen is gyarapodott. Nem azt firtatta, hogy mit nem lehet, hanem azt, hogy lehet valamit jobban megcsinálni.

Egyik alkalommal Pécssett a Sörház utcai Rendőregyesület épületében párttaggyűlést tartottunk. Este 17 órakor kezdődött, és még hajnal 3 órakor is tartott, de nem csak egy vagy két esetben, hanem igen többször is előfordult. Sziporkázó viharokban felszólalások ismétlődtek. Én is ott felszóltam és a falu helyzetéről beszéltem.

Vicze Mihály apósom Baranya megye Sásd községben született 60 éves koráig ott élt. Molnár szakmát tanulta ki. Míg gyerek volt vasúton is dolgozott. 1950-ig molnár. Somogy megye Fonó községben a pusz-

tán főmolnár is volt. 1950-től 1976-ig míg nem ment el nyugdíjba Sásdon a téglagyárban dolgozott erős fizikai munkát és utána meg a szőlőben. Ezt mondtuk, hogy az emberek kétlaki életet élnek. Pécssett az istenkuti, sőt 1975-ben megalakult Nevelési központban másodállásként 77 évesen is gondnokként dolgozik.

Molnár izmos, kemény,
egész nap hordja a zsákot szegény.
Buza, rozs, árpa zab van elég,
de haszna mégis kevés.

Molnár izmos, kemény,
levegő a malomban mindig nehéz.
Garat tiszta, gyere haza Miska.
Jövök, mert elfáradtam a koptatóba.

Molnár izmos, kemény,
Malomba is járnak a mengecskék.
Ásit a kukorica a zsákban,
de felnőtt, a szép molnár lánya.

Molnár izmos, kemény
feleségül vette Bözsikét.
Várja is, hogy jöjjön a párja,
minden este meleg vacsorára.

Molnár izmos, kemény
Szeret is a templomba járni.
Csendes ott néma minden,
de mégsem az igazi a természetfeletti.

Molnár izmos, kemény
Feleségül vette leányát
a felszabadult legény.
Született is Erzsébet napra unokája.

Molnár izmos, kemény
Fogel uraság okoskodó.
Malomiparhoz nem ért,
de mégis fecseg, beszél.

Molnár iz-mos, kemény
Együtt él vele a cselédség.
Mert finom lisztet kap a cselédség.
Ezt is várja tőle az emberiség

Molnár izmos kemény
Vörös a liszt, vörös a nép.
De jobb, ha a kenyér fehér,
de még jobb, ha abból van elég.

A szívünk parancsát teljesítettük 1956-ban.

Egyezerkilencszázötvenhat október 23-át mutatta a naptár. Vidéki szolgálatból érkeztünk vissza a rendőrkapitányságra Klencsár Béla elvtárs-sal. Az ügyeletes tiszt irodájában többen tartózkodnak. Csak azt nem tudjuk, hogy mi az oka. Utasítás, hogy az épületből a további parancsig nem szabad eltávozni. Egy óra múlva értesülünk, hogy Budapesten ellenséges elemek pártházat, rádió épületét és a tömeg kinn az utcán a kommunistákat üldözik és gyilkolják. A kapitányság vezető irodája előtt állunk őrségbe Matuz Károly elvtárssal. Az irodában forradalmi katonai tanács értekezik. Ismeretlen emberek jönnek és távoznak. És az érkezők azt mondják: "győztünk polgártársak". A tanácskozó helyiségből lépett ki Kormány József és mondta, hogy: "miránk itt már nincs szükség" és tovább ment. Gondoltuk, hogyha^a parancsnokra nincs szükség, akkor miránk sincs, mint beosztottakra. Tétován néztünk egymásra, hogy itt mi történt? Jöttek a katonák, civilek, nemzeti színü

kokárda kitűzve, pisztoly a kézbe és vállra akasztva a géppisztoly.

Félrevonultunk az egyik irodába. Jackó Lajos régi mozgalmi elvtárs, Matuz Károly 1945-ös párttaggal hármásban beszélgettünk. Azt egyöntetűen megértettük, hogy proletárdiktaturánk ellen fordultak. Az események forgószélgyorsasággal peregtek le. Nem lehetett követni, hogy történt és mi az oka. Kaptuk a közvetlen utasítást, hogy a főkapitányság épületébe kell átmenni és az épületet meg kell védeni, a felvonuló esetleges támadó tömegektől. A Városi és a Járási rendőrkapitányság épületét őrizetlenül hagytuk. Másnap reggelig a főkapitányság épületét védtük, - még csak csoport sem támadta meg. Október 24-én délelőtt készültségi szobában tétlenül várakozunk, Bernáth János kapitányság vezető lépett a helyiségbe és mondotta, hogy "elleneséges e gyének Pécs-bányatelep Széchenyi akna szénbányauzemét elfoglalták, fel akarják robbantani, vízzel el akarják árasztani a bányát és a tegnap leszállt bányászokat nem engedik felszállni." Önkéntes jelentkezőket kért, a sürgős intézkedés megtételére. Még azt hozzátette, hogy a hátsó udvarban van a gépkocsivezető, ott a kocsit gyorsan ki lehet menni. Matuz Károly és én jelentkeztünk, több jelentkező nem volt. A gépkocsivezető "én ilyen bizonytalan időben nem kockáztatom az életemet" - mondotta. Erzsébet telepig gyalog mentünk és onnét meg egy alkalmi tehergépkocsival utaztunk a bányauzemig. En ismertem a telep lakosságát és a bányauzemben is többször megfordultam Pécsbányatelepen. Komolyan vettük a bejelentést. Börzsei Mihály a szénbányauzem vezetője érdeklődésünkre elmondta, hogy áll a termelés. 200 bányász 23-án délután 14 órakor a bányába leszálltak és azóta nem szálltak fel. Ő és a mérnökök, aknászok, többszöri határozott utasításukra sem jöttek ki. "Uraim önök hatóság közeg emberei, beszéljenek velük, talán nagyobb szerencsájük lesz" mondotta az üzem vezetője.

Telefonon leszóltam a bányászokhoz, hogy szálljanak ki és menjenek haza a családjukhoz és ha kipihenték magukat, jöjjenek dolgozni. A beszédemre választ nem kaptam, az üzemvezetői irodában széken ült és regényt tartott a kezében, mintha olvasta volna Dobrovics Károly csillés, aki hat hónapja jött a bányába dolgozni, és az idő alatt népi demokráciánk megdöntése ellen irányuló szervezkedést kezdeményezett és vezetett. Az ő utasítására a bányászok nem termeltek és a tárnából sem szálltak fel.

Dobrovics Károlyt felszólítottam, hogy az üzem területét hagyja el. Azt mondta, hogy megbízatása van az országos forradalmi tanácstól, továbbá mondta, hogy a munkások követelését segíti elő. Azt is állította, hogy a munkások saját elhatározásukból teszik azt, hogy nem szállnak fel. Ismételten felszólítottam, hogy amennyiben továbbra is a magatartásától nem áll el, a cselekményéért felelni fog.

Másnap Jelenszki Márton volt bányász határőrnagy megyei parancsnok Hajdu Béla a bányakapitányságtól is kint jártak. Egy óra múlva ahogy az irodába tartózkodunk, Dobrovics ideges, fel-alá sétál, hozzám fordult és a zsebéből egy papírt vett elő. Azt mondta, itt van a megbízólevelem. A mutatott papírt nem adta oda. A történetek után Matuz Károly elvtárs a telefonközpontba ment. Feladata, hogy csak olyan telefonálás kapcsolását engedélyezze, amely az üzem védelmével kapcsolatos. Külső beszélgetést Dobrovics Károlynak nem engedték meg. Később a belső üzemi telefonbeszélgetést is megakadályoztuk, azonban ez minden esetben nem sikerült. Feladatunk volt továbbá, hogy az üzem sértetlenül maradjon, rombolás gyújtogatás ne történjen, a vizet ne tudják elzárni. Másnap Spirik József bányásszal az lakótelep területi titkárával beszélgettünk és közösen

fegyveres karhatalmi csoportot hoztunk létre az ottani bányászokból. Mondottam Spiriknek, hogy menjenek be a városi kapitányságra és ott Jaczkó elvtárstól kérjenek lőfegyvereket. Bementek és a fegyvereket megkapták. A polgári karhatalmi egység megalakult. A régi rendőrőrs épületében rendezkedett be. Feladatuk, hogy az üzem területén, Bányatelepen a lakosság nyugalma biztonságban legyen. Rombolás, gyujtogatás ne történhessen. A robbanóanyag raktáraknál a polgári őrséget megerősítettük. Állandó telefonösszeköttetést tartunk a bányauzemmél, karhatalmi egységgel, robbanóanyag raktárakkal, postahivatallal, élelmiszerbolttal.

Ködös, nyirkos éjszaka van. Egy-két percre a telepi pékségbe mentünk melegedni. Kovács Károly pékmester és társai becsületesen dolgoztak, hogy a lakosságnak kenyere legyen. A Népbolt vezetője Borbély Laci bácsi panaszkodik, hogy fogytán van az élelem. Segítségünket kérte, ~~az~~ a Baranya megyei FÜSZERT Vállalathoz telefonáltam. Glück elvtársat kerestem. De egy ismeretlen férfival beszéltem. Azt mondta, hogy Glück elvtárs házon kívül van. Kértem, hogy tejet, cukrot, lisztet, zsírt és húst valamint fontosabb élelmiszert szíveskedjenek szállítani Pécsbányatelepre. Azt a választ kaptam, hogy intézkedik. Nemcsak ígéret volt, hanem valóság is, mert megérkezett az élelmiszer.

A mi élelmezésünk nem volt biztosítva, csak alkalmanként jutottunk harapnivalóhoz. A kapitányság részéről senkinek sem jutott eszébe, hogy mi hol is teljesítjük a rendőreskübe vállalt kötelességünket. A közvetlen előljárók inkább az elvtársakat szedette össze és kísértette be a megyei börtönbe. A népi hatalmunk elleni támadás harmadik napján itt Pécsbányatelepen a bányánál a következetes

munkánknak eredménye mutatkozik, mert felszóltak a bányából, hogy este 7 és 8 óra között ki szeretnének szállni - de csak azzal a feltétellel, mondták a bányászok, hogyha nem fogják le őket és nem veszik őket őrizetbe, mert közben azt is megtudtuk, hogy Dobrovics és társai azt mondták a bányászoknak, hogy nem mehetnek haza, ha kijönnek a bányából, hanem a karhatalmi egység elfogja őket.

Spirik József elvtárssal egyetemben beszélünk a bányászokkal telefonon, hogy csak szálljanak ki, fürödjenek meg és távozzanak a családjukhoz. Ez meg is történt. A karhatalmi egység körülállta a bányaüzem bejáratát, hogy nyugodtan tudjanak hazamenni. Azt megmondtuk, hogy a következő napon műszakra jöjjenek. Ugy beszélünk meg Spirik elvtárssal, hogy a kiszállt bányászoknak 10 perces röpgyűlést tartunk. Tájékoztatjuk őket, hogy ne hallgassanak olyan egyénekre, akik rosszat akarnak. Azonban a röpgyűlés nem sikerült, mert ahogy kijöttek a bányából lefűrdtek és az oldalkijáratokon eltávoztak. Egy-két munkással az előcsarnokban azért találkoztunk, és elmondták, hogy ők kiszálltak volna, csak nem engedték fel őket. Mielőtt kiszálltak volna, telefonon a közlekedési vállalathoz beszóltunk és jöttek is a buszok, szállították a munkásokat haza.

Ötödik napon a termelés megindult, ha nem is olyan intenzíven mint előtte, de már a helybeli lakók és vidékről is érkeztek bányászok munkára. Dobrovics november másodikán a bányától megszökött és a Mecseken csatlakozott az ellenforradalmárokhoz. Wintár Márton Pécsbányatelep Sétatér 13 szám alatti lakos a bányakapitányságtól volt kint, mint pártösszekötő. Segített a karhatalmi egység megszervezésében. Még ma is pontosan vissza tud emlékezni a történetekre.

November másodikán este a népbüfében találkoztunk Cservenka Lukács bányással és még másokkal is. Igaz-e, hogy a szovjet elvtársak Dombóváron vannak és jönnek segíteni? kérdezte Cservenka. Bárcsak már látnánk őket mondtuk Matuz elvtárssal. Az előző napokhoz viszonyítva most már nem olyan feszült a politikai hangulat. A termelés és beindult. Habár még nem úgy mint az események előtt, mert még mindig hiányoztak munkások. November 3-án délután Pécsbányatelepről a kapitányságra vonultunk be. Itt aztán ki nem ismer-te az ember magát. Jobb volt kinn a telepen a bányászok között. Este a főkapitányság éttermében találkoztam Biró Gábor és Szlatniczky Istvánnal. Józsi hol voltál, hogy nem láttalak - kérdezte Biró Gábor, mert sokan úgy elbujta, hogy nem lehet őket látni, erősítette meg Szlatniczky István is a kérdését. November 3-án este az egész város lakossága drámai feszültség óráit élte át, mert a Mecseken az ellenséges elemek lövöldöztek. A Pécsi Rádió többször is bementa, hogy a lakosság őrizze meg a nyugalmát. A kijársi tilalmat ne szegjék meg. A szovjet csapatok a segítségünkre jönnek, Dombóváron készenlétben vannak. Éjszakai órákban elérik Pécs város határát. Ez a bejelentés tovább fokozta az emberek nyugtalanságát, Habár tudtuk azt, hogy segíteni jönnek. Az utcákon csak azok vagyunk kint szolgálatban, akik önként vállaltuk.

A Pécsi Rádió azt is közölte a lakossággal, hogy a város vezetősége a szovjet csapatok elé ment és tájékoztatják őket a város közbiztonság helyzetéről. November negyedikén hajnalba a szovjet elvtársak a segítséget megadták. A főkapitányság épülete előtt állt a tank. Szovjet parancsnokság a Pártbizottság épületében székel. Reggel napkeltekor a kapitányság épületéhez jött egy

szovjet tiszt két katona kíséretében. Jaczkó elvtárrsal az érkező katonákat a kapitányság bejáratánál fogadtuk. Jaczkó elvtárs mint partizán harcos saját anyanyelvükön beszélt a katonákkal. Kérdezték, hogy az épületben ellenforradalmárok vannak-e. Azt válaszoltuk, hogy tudomásunk szerint nincs. Az épületet közösen átnéztük, az épületben csak rendőröket találtunk. Utána kis időre eltávoztunk haza, majd visszaérkezésünkkor megkezdődött a lőfegyvereknek az összeszedése. Pécssett a ~~48~~ 48-as téren lőfegyverek több száz darab halomba szórva. A fegyvereket az orvos egyetemi kollégiumban szedték össze. Ötödikén hajnalba mentünk a közlekedési vállalatához, hogy indítsák ki a munkásjáratu autóbuszokat. Elmentünk a kenyérgyárba, hogy induljon be a termelés, a lakosság kenyeret kaphasson. A Pécsi Rádió bemondta, hogy a fegyveres erők tagjai jelentkezzenek szolgálati helyükön. A megalakult munkásőrökkel és karhatalmistákkal, határőrséggel megkezdjük az ellenforradalmárok felelősségre vonását.

Egy puszta a sok közül

Ezen a pusztán is a multban cseléd voltam, a mult évben mikor itt jártam, ezt láttam, de mindjárt el is szomorodtam.

Még most is ott van és látni Somogy megyében Nagyberki és Szabadi falu közelében, a műút mellett ásító szétesett Kisgát pusztát.

Még állnak a régi cselédházak. A magtárból átépített egy szoba-konyhás lakások. A régi kis üvegszemű ablakok melyek be vannak deszkával szegelve.

A pusztá is most már csak nyitott sirgödör az utszálen kidólt keresztfájával. A pusztá épületei lehunyt szemmel, nyitott szájjal álmosan ásítóznak. Hát nincs itt ember, aki ... ébresztót kiáltana!?

A hervadó pusztá jószívü, nyitott az egész világ előtt, mert helyet ad még annak is aki csak véletlenül téved ide. Lombtalanok itt már az öreg fák, a fákról itt már nem kell cseléd koldusbotot vágni. Az elszáradt fák már pihenő árnyékot nem adnak. Az ide tévedt látogató nem veszi le a kalapját, köszönés nélkül érkezik és távozik. A pusztá földje termő, nincs alatta romlandó. Olyan itt a táj, mint az élőfa virág és levél nélkül, pedig már betegség nem pusztít.

A Durántuli dombvidéknek e szép táj része olyan mintha nem volna gazdája, pedig a pusztá ragaszkodik az új gazdájához, nem hagyta el.

A pusztá szélcsendes pillanataiban susogó hangon megszólalt, és elmondta mikor ott jártam, mert megismertük egymást 40 év múltán.

A pusztá arca és az egész teste sebes, orvosra vár, mert még az új gazdájától nem kapott szép ruhát és gyógyszert, és felkiált, emberek még itt vagyok! De már nem sokáig, pedig tiétek vagyok már 1945. óta.

Mezőgazdasági termelőségvetkezet szervezéséről

Igen szívós és kitartó munka volt, mert 1959 és 60-es évben országos viszonylatban egységesen megkezdődött a téesz szervezés. Én Baranya megye pécsi járásban vettem részt a téesz szervezésében. Kaptam egy biciklit és azzal jártam a falukat. Még azok a paraszt emberek is bezárták előttem az utcai kaput, és a házuknak az ajtaját, akik jó ismerőseim voltak. Nem akartak hallani arról, hogy belépjenek a téeszbe. Nagy volt az ellenállás.

Az osztályharcban a kulákság vezetett. Az 1950-es években szabotálták a mezőgazdasági munkát, nem szántottak és nem is vetettek.

Agitálni kellett a parasztokat, hogy dolgozzanak. Üresek voltak az istállók, az ólak, termény sem volt a padláson.

Azt is megcsinálták egyes paraszt emberek, hogy kimentek a faluból és elbujtak a közeli szőlőhegyben a présházba. Nem volt azért nyugtuk, mert kíváncsiak voltak, hogy a faluban mi is történik.

Azok a parasztok már beléptek a termelészövetkezetbe, akik öntudatosabbak voltak. Volt olyan ház ahova többször is elmentünk és elmondtuk a termelészövetkezetbe való belépésnek az előnyét.

A téesz szervezés ideje alatt a falu olyan volt, hogy egy felbolygatott méhkas. Igen csak eltérőek voltak az emberek, mert olyan is volt például Bicsérdén, hogy előtte való nap még a köszönésemet sem fogadta el a parasztember, de amikor már beszélünk vele, ő volt, aki érdeklődött, hogy milyen is lesz a téesz, ha belép?

Az első héten csak figyelték egymást az emberek, hogy ki milyen magatartást tanusít, ki lesz az első, aki belép a téeszbe. Így igaz, hogy nem volt gyakorlatunk az ilyesmiben, meg aztán nem is lehet csak egy kaptafára ráhuzni. Mindenegybes emberrel másképpen kellett beszélni. Még ha nem is a téesz szervezésről kezdtünk beszélni, már akkor is arra terelődött a folyamatos beszélgetés. Nem lehetett hátulról jönni a magyar paraszthoz, tudták azt, hogy miről van szó. csak meg kellett találni az igazi emberi kapcsolatot, ami aztán bizony a legnehezebb volt.

Ha a jobb módu parasztember belépett a téeszbe, a többi is már ment utána. Olyan világ volt ez, hogy az ember egyben barátot és ellenséget is szerzett. Többször is előfordult, hogy - így szólítottak meg a falubeliek - elvtárs ur, ugye, hogy jó lesz, ha belépek! Volt, aki kóstolgatta a belépést, mert azt mondotta, hogy majd hol-

nap, mint másnap fog belépni. Az is megtörtént, hogy amikor aláírta a belépési nyilatkozatot, hogy utána - elszívtuk a béke pipát, vagy ittunk egy-két pohár bort. Olyan önérzetes ember is volt, aki bocsánatot kért, hogy mért volt olyan nyakas természetű, hogy hagyta magát agitálni.

Az 1954-es Duna-i árvíz

A tavaszi árvíz Mohácson és a térségében 7-8 méter magas volt a víz. Annak idején a mentési és a védekezési munkálatokat nehezítette, hogy nem voltunk jó szomszédsági viszonyban Jugoszláviával. A magas vízállás miatt nem lehetett a Dunán közlekedni. Mohács-szigeti lakóssal a kapcsolat megszakadt. A lakosság személyi és a vagyonának megóvása miatt vállalatok, üzemek, intézmények szinte egy emberként dolgoztak az árvízvédelmi munkálatoknál. A három héten át megfeszített munka igen csak megviselte az embereket. Pár órára tetők le a fejünket, hogy kis erőt tudjunk gyűjteni. Minden középület ki lett üresítve Mohács városban és a környékbeli falukban. Szinte nem is lehet azt irni, hogy valamelyik vállalat, vagy üzem derekasan nem vette volna ki a részét a munkában.

Akik az árvízvédelmi munkában résztvettünk, helyettünk a munkahelyen, az otthon maradottaknak is többet kellett dolgozni. És azért is fordult elő, hogy nem az kapott elismerő kitüntetést, aki a dunai árvízvédelemben vett részt, hanem aki a munkahelyén dolgozott, ami a személyemet illeti én Dunaszekcsőn voltam, és akkor jött az előjáróm és adta át a kitüntetést. Így igaz, hogy az ember nem azért végez termelő, hasznos, vagy bármilyen munkát, hogy azért jutalmat, vagy kitüntetést kapjon.

Nem ment itt sem minden simán. Sajnos, mindig vannak emberek, akik szeretnek a zavarosba halászni. Dunaszekcsón teljesítettem közbiztonsági szolgálatot, de amikor a szolgálat engedte, bizony hogy megfogtam a lapátnak a nyelét, vagy a fejszét és dolgoztam. Szállítottuk a háziállatokat, a biztonságos helyre. Ilyen is megtörtént, hogy a községben a kocsmá udvarában volt a közös konyha, onnan szállították az élelmet az embereknek. Szeszésital kimérés tiltva volt. Azért itt-ott mégis hozzá jutottak az emberek italhoz. Nem volt könnyű fegyelmet tartani. Ugy a zug kimérőhelyeket, mint a nyilvános italmérőket kellett ellenőrizni. Mint általában ilyenkor várható járvány, akkor is felűtötte a fejét. Azonnal kellett intézkedni. A gyors beavatkozásunknak meg is mutatkozott az eredménye, mert sikerült megakadályozni, hogy fertőző betegségek elterjedtek volna. Minden egyes betegség tüneteket azonnal jelentettünk az illetékes szerveknek. Ugy a községi körorvos, mint a járási székhelyen, sőt megyei szervek is operatív intézkedéseket megtették. Mivel annak idején Magyarország és Jugoszlávia között nem volt jó az államközi kapcsolataink, kormányközi szervezeteknek kellett tárgyalások útján intézkedni, és megtudni, hogy mikor várható a Duna árvíz emelkedése.. Szerencsére 1956-os események után Jugoszláviával kapcsolatosan a jó szomszédsági viszonyunk is pozitív irányba fejlődött.

Pécsbányatelep

Mikor a feleségemmel összekerültünk, semmink nem volt. Egy évig egyik albérletből ki, és mentünk a másikba. Minden kezdet nehéz! A hatalom kérdése már eltölt. De mégcsak a demokrácia morzsáit akkor kezdtük csipegetni. 1949. augusztusában kaptunk egy szoba, konyhás lakást

Pécsbányatelepen, a régi Andrásakna szénbánya tárnájának az udvarában, amelyet fürdőből alakították át. Itt lakott Schwarcz József családja, Rostás József szintén bányász család. Említésre méltó, hogy minden bányász családnak, annak idején volt egy faháza, és az mellett egy disznóól és ott tartottak neveltek kismalacból következő évre hizót. Az állatnak az eleséget 5-10 kg-ként szállították, bugyrozták, én is ezt csináltam. Annak idején igencsak ritkán járt az autóbusz. Csak két óránként, Széchenyi térről indult a Nagy Lajos gimnázium elől és végigment Pécsbányatelepig, az autóbusz.

Emlékezetes, hogy András akna közelében a régi palahányó oldalában volt egy hosszú földszintes épület, és abban tartottuk a párt összejöveteleket, és mindennemű mozgalmi gyűléseket. De szép is volt a kezdetleges mozgalmi élet. Mert április 4-én és május elsején gyalog mentünk Pécsre a központi felvonulásra. Harcosabbnál harcosabb mozgalmi indulókat énekeltünk. Én már akkor is egyenruhás rendőr voltam és együtt vonultam fel a bányász elvtársakkal. Nekem minden új volt a bányavidéken, mert mezőgazdasági cseléd voltam. És a bányász élet csak fokozta a forradalmi szellemű cselekedeteimet. Így igaz, hogy a bányász élet adta meg nekem az igazi demokratikus gondolkodást. Közelről láttam a munkásoknak a napi küzdelmes, de szép életüket, mert már akkor kezdett szép lenni. Mindig csodáltam a bányászokat. Bátor embereknek tartottam már akkor is őket. Sőt hősöknek. Pécsbányatelepen lakott, személyesen ismertem, mert többször is beszéltem Sudár Ferenc első Kossuth díjas szénbányász vajúrral. Annak idején volt a Sztahanov-mozgalom. Munkafelajánlások nap, mint nap szép példáiról hallottunk. Kellott a munkáskéz. Éppen azért szerveztek, hoztak létre Pécsbányatelepen leányszállást, nők is jártak

a bányába. A helyi lakosság kevés volt. Eppen azért megindultak a bányászoknak a toborzásuk. Mentek az országba, hogy jöjjenek a szénbányába, előleget is kaptak, pénzt, ruhát és lábbeliket.

Most már lehetett alföldi zalai, vasmegyei, somogymegyei, budapesti lakós embereket is látni a bányában. Kellett a szén, de kellett a munkáskéz is. A bányászoknak az életében még nagy változás nem történt, mert még a régi törpe házak vannak. Mikor mentek dolgozni zsebükben vitték a zsiroskenyeret. Még mindig előfordult, hogy a táskájukban, a tarisznyájukban egy-két darab tűzifának valót is vittek haza. Több bányász elment annak idején más munkaterületek, mert a pártunk megbizta, tanácselnököknek, vállalati igazgatónak, a fiatalabbak katonatisztek, rendőrtisztek is lettek. Sőt a minisztériumba is kerültek. Több személyt is lehetne említeni. Jelenszky Márton bányászból először rendőr lett, és később meg határőr tiszt, és több éven át Baranya megyei határőr parancsnoka volt, ugy ment nyugdíjba mint ezredes.

Schwarch József, aki már 70 éven is túl van, vájárnak a fia, József, aki középiskolát végzett, sőt jogtudományi egyetemet is elvégezte. Igen fontos beosztásban van. Már két évtizede, hogy a Mecseki Szénbányák Vállalatának MSZMP első titkára. Pécsbányatelepen megszűnt a széntermelés. A régi kis bányász házakban azért még laknak emberek. De teljesen át van építve. Nem lehet már látni szegény embernek a tehenét a szakállas kecskéket. Mert azokat annak idején még a 60-es években is a domboldalakon legeltették. Nagyon változott a világ. Nem kell hordani a 5-10 kg terményt a disznóknak és a baromfiaknak. Megszűnt a régi bányász raktár "magazin" ahol nap mint nap kellett beszerezni a megélhetőséget, ha volt pénz. A bányába a Pécs városból is jártak emberek. Sőt még Magyarürögi utról, és a kis fa-

luból is, mint például Molnár József, aki 84 évet ért meg. Sajnos a kegyetlen halál 1980. december 24-én hajnalba magához ragadta. Ő is elmondotta volt amikor 12 órát is dolgozott a bányában. De az is megtörtént, hogy egy héten csak kétszer, vagy háromszor mehetett dolgozni a DGT-hez.

Molnár József Pécs Magyarürögi utról gyalog ment Pécsszabolcsra a szénbányába dolgozni. Toronyiránt ment oda-vissza a munkahelyére, annak pedig 15 km távolsága is megvolt. Bármilyen rossz idő is volt a munkahelyén meg kellett jelenni, és termelni kellett. Annak örültek, hogy kaptak munkát. Olyan, mint üdülőbe való beutalás ismeretlen volt a bányász életben. Sőt ami elszomorító, hogy patkányoknak is nevezték akkor a bányászokat. Többször lehetett azt is hallani, hogy csak akkor mennek le egyes emberek a bányába, ha ablak lesz rajta. Hát ezek azok az emberek... akik még a saját árnyékuktól is félnek! Hát persze, hogy ilyenek is vannak! Amikor már jól megfizették a bányászokat, akkor több személy is jelentkezett bányászmunkára. Bekövetkezett az 1960-as években, hogy a mezőgazdaságból, sőt előtte is sokan jöttek a szénbányába dolgozni. Így aztán sok mindenben történt gyökeres változás. Parasztokból bányászok lettek, a bányászokból tanácselnök, katonatiszt, gépkocsivezető. És ezért alakult már az is ki, hogy egy-egy családban van orvos, télesztágy, bányász, lakatos, vasesztergályos, kőműves, erdész és postás.

Az iskolán kívül hogy miből tanultam legtöbbet az életben?

Az élet azt adta, hogy több típusú, jellembeli emberrel találkoztam, mert 27 évig a rendőrség testületében teljesítettem szolgálatot. Belügyi szolgálatot 1945-ben kezdtem Kaposváron, a Széchenyi tér 1 szám alatt, az egykori Korona szállóval szemben. Így igaz, hogy

sokat tanultam a könyvekből, csak az volt a baj, hogy a sokréti elfoglaltság nem engedte meg, hogy mélyenhatóan tudtam volna egy-egy könyvnek a mondanivalójával foglalkozni. Ha élni akar az ember, akkor elsősorban dolgozni kell, tehát termelni. Hiába éreztem azt, hogy jó volna olvasni, de amikor az elfoglaltság nem tette lehetővé. A rendőrségen belül igen sok tanfolyamot, szemináriumot végeztem. Ezek a politikai ismereteimet több irányban kiszélesítette a látáso-
mat. A művelődésnek ugyyszólván mindenegyes ágazatát szeretem. Külö-
nösen az emberi sorsokról íródott könyveket szeretem olvasni. Utle-
írásokat. A népünk történetével kapcsolatos könyveket. Mindegyik
művelődési formát szeretem. A durva cselekedetekről szóló könyve-
ket, filmeket, rádió vagy televízió műsort nem szeretem. Az igaz,
hogy a rosszat is meg kell mutatni, hogy az utókor tanuljon belőle.
De inkább azt kellene nagyobb számban bemutatni, hogy milyen kiveze-
tő utjai vannak, legyen az országos, világeseményekről, vagy osztá-
lyok, csoportok, vagy egyes emberek életéről szóló. Az erőszaknak
nem vagyok barátja. Operatív intézkedésre szükség van. Meg kell
előzni a dolgokat, ha arra lehetőség van. Erre mondom, és írom azt,
hogy igen sokat meglehet emberileg oldani, csak mindig a hozzáállás
kérdésén mulik. Szívesen hallgatom a rádiót. Tudom, hogy nem helyes,
de valahogy úgy vagyok, hogy a TV műsort az utolsó helyre teszem.
Első a könyv, utána a rádió. Engem legjobban a jó könyv, és a rádió
hallgatása nyugtat és szórakoztat. Nem vagyok tv ellenes, annak el-
lenére, hogy hidegműfajnak tartom. Azt is megmondom, hogy mért nem
sorolom a tv műsort az első helyre, mert sok esetben hónapokon ke-
resztül egyugyanazon reklámot hirdetnek. Sokszor nevetséges: például
a sok közül: hanglemezt lehet kapni a hanglemezboltban.
Hoy melyik könyvek jelentették a legnagyobb, legszebb élményt, a
legtöbb tanulságot?

Lehet, hogy azért, mert püsztán születtem és falun és pusztákon nevelődtem fel, inkább az emberi sorsokról szóló könyvek érdekeltek, és még a mai nap is ezeket a könyveket szeretem. Egy párat felsorolok: Háboru és béke, Tolsztoj, Veres Pétertől: Almáskert, Számaszád. Szocialista Közművelődés. Jókai, Mikszáth könyveket is szeretem olvasni. Galgóczi Erzsébet, Jókai Anna, Mórlicz Zsigmond könyveket is szeretem olvasni. Szeretem a Petőfi Sándor, József Attila, Ady Endre verseit is olvasni. A versek közül is inkább a líraiakat kedvelem jobban. Igen nagyra tudom értékelni, amikor az élettelen tárgyakat megszemélyesítik, kapcsolatba van az élettel, tehát az alkotó emberrel. Semelyik műfajban nem szeretem a terjengőset, a szavak fecsére-
lést, magyarázkodást unom. Nem is volna szabad megengedni, mert az embereknek a képességét becsülik le, és még a drága idejüket is elvonják. Persze, hogy vannak emberek, akik nem tudnak mit kezdeni az idejükkel, azok válogatás nélkül mindent megnéznék a tv-ben. Bizony, hogy káros, mert az emberi agynak is van egy bizonyos határa, hogy mire képes. Mindent úgy sem tud befogadni - ha mégis, az legtöbb esetben zürzavart okoz. És ezért van az, hogy igen sok ember vitatkozik, olyan dolgok felett, amelyről csak felületesen hallott. Az önképzésben is mértéktartónak kell lenni. Különbséget kell tenni, ép úgy mint a vendég fogadásnál. Például lehet valaki okos, de emberi intelligenciája alacsony fokon áll. Erre mondom és írom, hogy vezetőnek nem alkalmas, mert többet árt, mint használ a társadalomnak.

A legtöbb élményeim

Az, amit az élet adott. És ezt nem szabad meghamisítani. Az igazi történelem, az így is utóbb előbb mindenkit igazol. Ezért jó, ha mindent aprólékosan leírunk. Csak mindenre idő kell. Nem könnyű

az írás művészete, főleg nekünk, akinek nem ez a kenyérkeresés forrása.

Hogy melyik országban és határontul hol jártam, vagy az országunkban?

Mint már irtam. Somogy megyében Szendipusztán 1923. okt. 2. napján láttam meg először a napvilágot. A sorsfordulóig gazdasági cseléd voltam, 21 éves koromba jelentkeztem önként a rendőrségre. A szolgálati helyeim, először Kaposváron volt, a városi és járási rendőrkapitányságon. A Szarkaváron, a régi kastélynál, 1945-ben az internálótáborban, majd utána Kaposváron a donerban, a Séta téri elemi iskolánál, mely annak idején ki volt ürítve, mert Nyugatról haza telepített katonákat ott igazoltatták le, és én ott teljesítettem szintén szolgálatot, mint őrszemes rendőr.

Mint fiatal rendőrnek abból az időből is igen csak sok élményem, és ismeretem van. Módomban lett volna, hogy a táborban ruhát és egyéb tárgyakat szerezzek. de nem kellett, ami nem az enyém az a mási, ezt hallottam mindig a nagyszüleimtől, és az még most is bennem gyökerezik.

Teljesítettem szolgálatot Somogy megye Lengyeltótiban is. Igen sok falut és községet megismertem. Párat felsorolok: Berény, Hács, Somogybabod, Somogytur, Viz, Iátrány, Balatonlelle, Balatonboglár, Fonyód, Balatonberény, Balatonfenyves, igen sokat megfordultam Siófokon 1946-47-es években. Sokat jártam Buzsák, Táska és Öreglak községekben és hozzájuk tartozó pusztákon és majorokban, valamint a szőlőhegyekben.

Szivesen emlékszem vissza az itt élő emberekre. En a becsületes emberekkel mindig szeretettel beszélni, és kerestem is az alkalmat,

hogy minél több ismeretem legyen. Ezért van, hogy igen gazdag a honismeretem, és a népeknek a szokásai. Még igen sokat megszeretnék részletesen is írni, de nem tudom, hogy lesz-e rá időm, mert nem éppen a fiatalokhoz tartozom már. Az optimizmusom ne hagyjon el!

A lengyeltóti járásban a 40-50-es években látottakról és ott összegyűjtött tapasztalataimról, majd még egy másik írásokban részletesen írok. Mert bizony, hogy van mit. Sok minden történt a sorsforduló kezdetén, mikor a demokráciának a morzsáit kezdtük csipegetni. Ideiglenesen tartózkodtam 8 hónapig Székesfehérváron 1947-ben, rendőri tanfolyamon, csak azt tudom, hogy a régi huszár laktanyában voltunk beszállásolva. Akkor a belügyminiszter Rajk László volt. Emlékezetes, hogy a Fő-téren nagygyűlésen milyen magasszintű beszédet mondott. Beszért a parasztság és a munkásosztály kapcsolatáról. A Szovjetunió eredményeiről, és az ott folyó osztályharcról.

Minthacsak most történt volna, ugy emlékszem. Rajk László eljött a tanosztályunkra, és megnézte a körleteket, Mondta, hogy sok mindent még tenni kell. Azt is mondotta, hogy első az, hogy a romokban lévő országunkat újjáépítsük. Beszért a kommunista ember helytállásáról. Beszért az ellenség magatartásáról. Csodáltam Rajk László szónoki tehetségét. Ő aztán tudta a politikai ABC-t. Nem olvasta papírról, ami a szívében volt azt elmondta.

Budapesten 1948 április 4-én megtartott ünnepségen voltam először, mert a tanosztályunk 4 napra oda volt vezényelve. Csak mint külső szemlélő vettem ott részt, természetesen mint szolgálatos rendőr.

Akkor láttam először villamost. A Dunát is akkor láttam meg először. Ugy emlékszem, hogy a Mosonyi laktanyában voltunk és annak az udvarában; Münnich Ferenc rendőr altábornagy tartott beszédet, csak csodáltam a beszédét, mert olyan dolgokról beszért, amelyet én akkor

hallottam először.

Most már ilyen távolból nem is tudnám leírni, hogy mit is hallottam. Az egyszer biztos, hogy jót hallottam, mert a kizsákmányolásról igencsak sokat beszélt, és azt is mondotta, hogy nekünk mint nép rendőreinek, mi a feladatunk, a néppel együtt éljünk, úgy jóban, mint a rosszban.

Kis időre mikor vége lett a tanfolyamnak visszamentem Lengyel-tótiba. Nem sokáig ettem ott a kenyeret, mert 1949. nyaran újabb meg-
lepetés ért, mert Budapestre vezényeltek őrsparancsnoki tanfolyamra. A Kerepesi úton volt a tanfolyam.

Erre nem szívesen emlékszem vissza, mert még a cselédvilágban sem bántak velem rosszabbul mint ott. Az oktatók nagyrésze volt cse-
nőrök, rendőrök, a volt katona továbbszolgálók dirigáltak. Ezt most itt nem részletezem, mert igencsak sok oldalt tenne ki.

Ott volt egy Szekszárdi nevezetű, volt továbbszolgáló őrmester, az volt a szobaparancsnok, ahol csak tudott ott velem és hasonló bajtársaimmal érezte, hogy mi cselédgyerekek voltunk. Erre tanum Pocz József, aki később rendőr százados lett, és Medvés János pécsi lakós, volt rendőrfőtörzsőrmester.

Én az igazságtalanságot soha nem bírtam. Azt tartottam, hogy ha fát is végnak rajtam, akkor sem hátrálok meg. Sikerült is a tanfolyamot elvégezni. Annak idején kötöttem házasságot a feleségemmel, és amikor ő eljött hozzám látogatni, az adta meg a további munkámhoz az erőt, és a reményt.

Én még országjáráson nem vettem részt. ahol megfordultam, ott mindig csak azért volt lehetséges, mert a szolgálat úgy kívánta. Atmenetileg jártam Győrben, Sopronban, Zalaegerszegen, Mohácson és Szigetváron többször. Legtöbbet Somogy és Baranya megyékben tartózkodtam.

Igy igaz, hogy amig teljesítettem rendőri szolgálatot, egy alkalommal voltam a családommal Siófokon üdülni. Lehet, hogy mehettem volna többször is, de tanulni kellett és az elvette a szabad időmet. Budapesten többször is jártam, mert tanfolyamra kellett menni, és ott összesen kettő évet töltöttem el. Az összes városok közül legjobban Kaposvárt, és Pécsét ismerem. Ugyancsak a megyéket is, és a községeket és a falukat is. Sajnos furcsán hangzik, de így van, hogy más országban nem jártam. Mint csak sorsforduló előtt pár napig, mint munkaszolgálatos katona átléptem a magyar határt Szentgotthárdnál, de csak pár napig tartott. Siettem vissza, mert csak itthon éreztem jól magamat. Felszabadulás óta egy alkalommal egy napra kimentem Jugoszláviába, pontosan Eszékre. Az utóbbi években jártam Esztergomban, Dobogókőn, Balatonfüreden. Bárhol is jártam, azt tapasztaltam, hogy legbarátságosabbak a régi falusi emberek, mert azok, bárhol is vannak, nem zárkóznak el az ismerkedéstől. Hogy mért azt is megmondom.

Mert a városi ember nem szeret úgy ismerkedni. Még aztán nem is tud egymással úgy beszélni mint a falusi parasztember. A falusi embernek mindig van miről társalogjon, ha másról nem, de az időjárásról, vagy az állatoknak a dolgairól van mit mondani. Ugyyszólván a falusi embernek a gondjai egymáséval jobban megegyezik, mint a városi emberé. Itt most nem térek ki a munkalehetőségére és annak végzésére.

Még akkor úgy volt. Mert 1948ban amikor házasságot kötöttem a feleségemmel, mint rendőrszakaszvezető egyenruhában Somogy megye Fonó faluban a templomban esküdtünk. Az első fiunk 1949-ben született és akkor még a templomba mentünk el és ott keresztelték meg, a Pécsbányatelepi katolikus templomban. Akkor még kötelező volt, hogy az őrsparancsnok az új szolgálati helyén ha megjelent, akkor felke-

reste a helybeli plébánost, párttitkár, a helyi vezetőket, azt előírta a szolgálati szabályzat is. Később ez megszűnt, már az 50-es évek után.

Én 1944 július hónapban tüdőgyulladás miatt bekerültem a kaposvári közkórházba, a betegségem súlyosbodott, mert a bal tüdőm kavernás volt, lekapcsolták. Ez miatt az egészségi állapotomra mindig igen kell vigyázni. Kis megfázás, vagy idegeskedés, és már rossz a közérzetem. Hogy még a mai nap is dolgozom a lakóterületen mint pártmunkás, és figyelemmel kísérem a napi kül és belpolitikai eseményeket azt, csak arra tudom visszavezetni, hogy nem hagyom el magamat. Éltetőerő a napi folyamatos munka, ép úgy, mint hogy minden nap reggelizni, ebédelni és vacsorázni kell, hogy az embernek ereje legyen, hogy a munkáját el tudja végezni. Fontos a kiegyensúlyozott életforma. Mint Lenin elvtárs mondotta, hogy "ami nem megy azt ne erőltessük." Hát ez arany igazság. Persze a nehézséget azt le kell küzdeni. A lelkezés, az nem a mi elméletünk, hanem a tett és a cselekvés folyamatos végzése, az emberek jobb létéért. Annyi megbecsülést ~~beszélget~~ másoknak, mint amennyit saját magunknak.

Kettő gyermekünk szüketett az idősebb József, 8 általános iskolát végezett. Szerettem volna, hogy tovább tanuljon. Ő nem akart. Vas-esztergályos szakmát tanulta ki. Szereti a mesterségét, meg is becsülik a munkahelyén. Első munkahelye Pécsen a Vasas Szövetkezetenél volt, ott tanulta ki a szakmát. Utána elment a Mecseki Ércbánya Vállalathoz, ott 6 évig dolgozott. Kérésére onnét elkerült a Pécsi Sörgyárba, és most is ott dolgozik. Megbecsült munkás. 1978. óta szocialista brigádvezető. Megnyugtató, hogy megbízható, öntudatos munkás. Felesége is dolgozik a kereskedelemben. Kettő unokám van, Józsika 1971-ben született, és kislány Zita meg 1973-ban született,

és kislány Zita meg 1973-ban született, még nem alakult ki, hogy mik szeretnének lenni, még csak most kezdtek meg az élet szép, és anyai örömét kóstolni, mint a méhek a tavaszi virágot. Mindig azt mondom, hogy egészség legyen. Tanuljanak, hogy az életben megállják a helyüket. Mindig az a fő, hogy becsületes életmódot éljenek. Lehet, hogy a kislány az én jellememet, és érdeklődésemet fogja követni, szeretném. De nem lehetetlen, hogy a kisfiu nem-e?!

Zoltán fiam 1955. szeptember 22-én született Pécsen. Ő a 8. általános iskola elvégzése után, vegyipari gépész, középiskolát végzett, érettségi bizonyítvány megszerzése után szakmunkás lett Pécsen a Műszergyárban, kettő évi gyakorlat után technikai végzettséget szerezte meg. Szereti a szakmáját. Megbecsült munkásember. Szabadidejében fotózással foglalkozik. Csillagászati ismerettel is foglalkozik. Mindent egyedül szeret ki-kísérletezni. Ő még nőtlen. Igen csak szereti a magányosságot. De azért szereti a kisközösségeket is. Igen szeret itthon tartózkodni. Szeret magnózni. "Csinád magad" mozgalom típusu ember. Nem resteli megfogni a munkát. Nem azt az elvet vallja, hogy fogjuk meg, és vigyék, hanem azt, hogy fogjuk meg és vigyük együtt.

Igy igaz, hogy szeretném, ha a honismereti és a néprajzi gyűjtésben önként bekapcsolódna. Remélem, hogy megszereti, még előtte áll az élet.

Mindegyik gyerekemet egyformán szeretem. Mindegyik családszerető.

Inséges évek: először amely ért, az 1930-as években volt, a cseléd sorsban. Utána amikor munkaszolgálatos katona voltam, Zala és Vas megyékben. Közvetlen a felszabadulás után, igen rossz volt

a megélhetőség. Eltűk a cserevilágot. Mikor segédrendőr és próbarendőrként teljesítettem a szolgálatot Kaposváron, volt olyan hét, hogy még egy deka húst sem láttam, nem hogy ettem volna.

Akkor volt, hogy még a kiosztott földön, a bátyáméknak sem termett. Egy nap, egy alkalommal ettem az asztalnál, de az is csak egy fogásos volt. Kaposváron az Eszterházy utcában volt a rendőrségnek egy konyhája, de igencsak szegényes volt, mert tarhonyát, és szárított káposztából készítették élelmet.

1945. augusztusában már néha volt bab, borsó, kelkáposztafőzelék, de csak egy szelet kenyér. Még zsiroskenyér sem volt. Nem zugolódtam, nem is jutott eszembe, hogy elégedetlenkedni kellett volna.

Ismeretlenül biztam abban, amit még nem is ismertem. Ismeretlen volt előttem, hogy is fog lemmi. Ez az inséges idő igencsak sokáig eltartott. Még amikor Budapesten voltam a rendőrtanostályokon ott is igen ki volt szabva a napi élelem. Bármit is készítettek örömezt megettük.

Már nős voltam, Pécsbányatelepen laktunk. Ahogy megkaptam a félhavi fizetésemet pár napra bevásároltunk, és bizony alig maradt pénz. Értéke volt a forintunknak, csak igen kevés volt. Annak idején segítséget kaptunk, a feleségemnek a szüleitől, akik annak idején Baranya megye Sásd községben laktak. Ők sem éltek valami jól, de azért falun még jobban lehetett élelmet beszerezni, egy-két baromfit azért le lehetett vágni, került hús az asztalra.

1951, 52, 53, 54, 55 és 56-os évek a legkritikusabb évek voltak, mert ép, hogy csak éltünk. Akkor történt meg, hogy a feleségem elment ki falura, mert akkor már Pécssett laktunk, és

kivettünk egy hold kukorica földet. A földet csak a mezei madarak trágyázták, és gubita nagyságu kukorica fejek teremtek. Talán az egy holdon, ha 50 kg termett. Azért már valami javulás volt, mert zsiroskenyeret tudtam vinni a munkahelyemre. Akkor még a rendőrkapitányság konyháján sem főztek. Reggel zsiroskenyér, este zsiroskenyér, ez így ismétlődött egymás után mint nappal után az éjszaka. Állandóan a szegénység velünk volt, mint a jó házőrző kutyaiban a bolha. Arra még csak nem is gondoltam, hogy egy-egy pohár bort, vagy kisüveg sört hogy megigyak.

A kezdetleges jobblét úgy 1958 után, 60-as években kezdett megmutatkozni, mikor már jobb lett a fizetésünk, és a feleségem is elment dolgozni, mert előtte a gyerekek mellett kellett lenni, nem volt sem bölcsőde, se ovoda. Az 1968 után már arra is mertünk gondolni, hogy a régi szalmazsákunkat ki tudtuk cserélni matracra. De még mindig a régi ágyak, butorok vannak meg, melyet a feleségem a szülei-től kapott. Ahogy a feleségem keresett, úgy kezdett az életszínvonalunk javulni. Az 1960-70-es években Pécsen a régi reptéren, melyet később Ujmecekaljának neveztek el ott laktunk, még előtte Pécsen a Marx uton 51. szám alatt, egy szobás konyhás lakásban, jó volt meg nem kellett sok lakbért fizetni. Ujmecekalján, már lényegesebb jobb szociális körülmények között éltünk. Két szoba összkomfortos a lakás. De még a tüzelés a régi hagyományos cserépkályhában, szénnel és fával történt. Anyósomnak a testvére, Nagy János Mánfa községben lakott és fá annak a segítségével, úgy akkor, mint előtte való években is segített, mert ha tudtam venni fát az erdőben, azt elszállította. Jó volt a segítség. Ezt tette Marton József mánfai lakosú sógor is. Aki később a Pécsi Ércbányánál dolgozott. Onnan is ment nyugdíjba.

q Nagy János sógor már meghalt. Nyugodjon békébe. Jószivü ember

volt... Bárnikor is mentünk Mánfára, mindig jó kedvvel fogadott bennünket.

Vicze Mihály apósomnak is Mánfán lakik a testvére, aki már túl van a 70 éven. Még a 70-es években el-elmentünk a hagyományos évi bucsura, ott voltak a többi rokonok és ismerősök. Ez a kapcsolat már megszűnt, mert a községben sem tartják meg úgy a bucsut, mint előtte. A mai fiatalok, már inkább vasárnap, vagy másik napokon elmennek gépkocsival országot járni. Ilyen szempontból nagyot változtak a falun lakó emberek.

Most, hogy szónál vagyok ezt is meg kell írni. Mert ha pazarlást látunk, az pedig igencsak van, mert a szemetesedényekben még egész kenyerek is vannak. Egy részt jólétet jelent. Most már olyat nem is lehet elképzelni, hogy valamelyik szülő azt mondaná a gyerekének, hogy "aludj édesfiam, mert a kenyér is alszik". Ez a jó, hogy így van. Nagy változás történt, csak az 1960-tól 1980-ig. A falusi paraszt emberek gondolkodása gyökeresen megváltozott. Hogy miben, hát csak egy-két dolgot említek meg. Javult a közlekedés, bekötő utakat kaptak. Létre jött a kollektív gazdálkodás. Nem egy gazdálkodót érinti esetleges rossz időjárás, betegség, járvány, állami kölcsön van.

A sorsforduló előtt is volt kölcsön, de annak a kamata olyan magas volt, hogy a szegény ember nem tudta fizetni. Magas adó, telje-
sen tönkretette a zsellért, valóban úgy volt, hogy jobb módu gazdasági csalédből lett koldus zsellér.

Még a felszabadulás előtt igen sok ember élt falun, akik nem ismerték a betűt, és nem tudtak írni. Ha hivatalos helyen jártak, és aláírni kellett valamit, kézjegyként három keresztet tettek. Amennyiben igen komoly dologról volt szó, például törvény előtt kellett lenni, akkor még ujjnyomatot vettek ~~na~~ fel, aláírás helyett, az aztán mindent

bizonyított. Bizony, hogy katonaságnál kellemetlen volt, hogy nem tudott felnőtt ember írni. Mindig mást kellett megkérni, hogy írjon levelet. Még ha kapott levelet, azt is mással kellett felolvasatni. Bármilyen titkai is voltak, ha mindenképpen azt akarta tudatni, arra illetéktelen is megtudta. Vegyük csak azt, hogy a fiatalember szerelmes volt. Az igazi sziveparancsát nem tudta még sem úgy elmondani, hogy az le volt írva. Még aztán, a múltban a falusi erkölcs annyira emberi volt, hogy egymást a világért sem bántották volna meg. Ha egyszer valamelyik legény, egy leányt megszeretett, az mellett kitartott. Még éveket is vártak egymásra. Persze az ilyenek híre ment a faluban. A leány még a bálba sem ment el.

Arról igen ritkán lehetett hallani, hogy a fiatalok rövid idő után elváltak volna.

Én most a szegénysorban állókról írok: Itt nem is volt vagyoni megkülönböztetés. Így igaz, hogy egy szegényből lett kettő. És az még csak szaporodott, ahogy születtek a gyerekek. Azért lehetett hallani a falun és a pusztán, ahol 6-7 gyereknek van mit enni még lesz a 8. vagy a 9. gyereknek is. Nem félték az emberek a több gyerektől így mint most, ha már kettő van az sok gyerek. Itt vetődik fel, hogy mi lesz a nemzetünkkel?!

Ahogy az urbanizáció belépett a falukba így gyökeresen megváltozott az embereknek a gondolkodása, viselkedése, különösen, ahogy motorizáció tért hódított.

Inkább előbb gépkocsit vásárolt több fiatal, mint gyereket hoztak volna a világra. Mikor még én gyerek voltam többször hallottam, hogy előbb lesz egy gyerek, mint a feleségnek új ruha. Valóban így volt ez még nálunk is, mert egy év múlva az első gyerekünk megszületett, de a feleségemnek nem tudtam venni ruhát, ez 1949 évben volt.

A legkritikusabb volt az életszínvonalunk - színvonal túlzás volt még csak a szóhasználata is.

A falusi emberek életében igencsak nagy változást idézett elő az is, hogy el mert már menni a városba. És látta, hogy másképpen is meg lehet élni. Dolgozott iparban, gyárban, kereskedelemben, vagy éppen a közlekedésbe.

Míg az 1930-as és 50-es években egy paraszti családban foglalkozást illetően nem volt eltérés. Mert földmiveléssel, állattenyészéssel foglalkoztak, egy-kettő ember esetleg ha elment a vasutra dolgozni. Még az is előfordult, hogy a szegényebb származású fiatalember közszolgálatra állt be. Uttisztitónak, postásnak. Sok lehetőség nem volt.

Én nagyon szerettem szántani, ha egészes volt a terület, és ha nem volt fagyos a föld, öröm volt fogni az ake szarvát és menni a frissen hasított barázdában.

Gazdasági cseléd voltam Somogy megye Kisgátpusztán 1940-ben. A szétesőben lévő pusztán volt még két szilaj ökör, azokkal dolgoztam, egyik napon mondotta a pusztagazda, hogy az ökröket adja le a batéi vasutállomáson. Később tudtam meg, hogy Kaposvárra szállították őket a vágóhidra. Fiatalok voltak talán ha 5 évesek lehettek. Nem számított ^{nem} abban a kegyetlen világban, még az embert sem kimélték, hogy az állattal törődtek volna. A nevükre is emlékszem, egyik Nyalka, a másik Gyopár névre hallgatott. Mikor megtudtam, hogy szegény pára állatokat levágták igen bántott, pedig nem is az én tulajdonomat képezték, mint ártatlan állatokat szerettem.

Utána meg két idős lovat kaptam. Egyszer kanca volt. Vica neve volt, a másik meg herélt volt, Vihar nevet viselte. Sok bajom volt a két lóval, mert a Vihar mindig harapdálta a Vicát, az meg nyerített nagyokat. A Vica ló nem volt egészséges, himpókos volt a lába. És még

kehes is volt, ha egy kicsit jobban dolgozott úgy fujtatott mint a kovács műhelyben a fujtató. Azért nem haragudtam rá. Nem tehetett róla. Erre mondom, hogy az állatnak ép úgy lehet baja, mint az embernek. Csak az a hátrány még csak fokozódik, hogy az állat nem tudja megmondani, hogy mi je fáj. De azért a jószágot szerető és ismerő ember, aki nap mint nap az állatokkal bánik az megismeri, az állatnak a tulajdonságait és azt is, ha baja van. Igaz, hogy legtöbb állat szomorú, de azért mindjárt más, akkor ha beteg. Elsősorban nem eszik úgy, mint máskor. Nyugodt, nem olyan eleven, mint amikor nincsen baja.

Én saját életvitelemmel most már meg vagyok elégedve. Elértem azt, amit szerettem volna. Az volt az elképzelésem, hogy feleségemmel a két gyerekünket felneveljük, ha lehetséges családi házat építünk. Ez sikerült, mert telket vásároltunk, és OTP kölcsönre építkeztünk.

Az építkezést 1971-ben kezdtük el, de így igaz, hogy még 1980-as évben sem vagyunk teljesen készen, mert még nincsen központi fűtés, az pedig igen csak indokolt lenne. Egyelőre csak tervezgetjük, most még nincs rá pénz. Előzetes számítások szerint 120.000 Ft összegbe kerülne. Ez pedig igen nagy összeg. Nyugdíjból nem lehetséges ilyen összegű pénzt összeszedni. Egyelőre marad a nagyományos tüzelés.

Nincsen olyan körülmény, hogy panaszkodjak, mert a becsületes, nyugodt megélhetőség megvan. Az 1970-79-ig állandóan kisállat tartással, tenyésztéssel is foglalkoztam. Megérte, nem lehetett fáfizetni kezdetben, de a 78-as ~~évek~~ és utána való években a takarmány ára igen csak drágább lett. Alomszalmát nem lehetett beszerezni, pedig anélkül nem lehet állatot tartani, az állat is ép úgy szereti a tiszta és egészséges helyet, mint az ember.

Nem lehetett állandóan egy fajta terményt sem kapni. És a kiszállítással is folyton baj volt. Se ünnep, se vasárnap, mindig az állatok

mellett kellett lenni. Ez még nem is lett volna baj. De közben az egészségem is kezdett megromlani. És félbe kellett hagyni az állattartást. Volt olyan esztendő, hogy 25-30 sertés is volt, és 90-100 db házi nyul.

Ugrásszerű változás

Míg a sorsforduló előtt esetleg egy köznapi, és ünneplős öltönyruhám volt. Most meg két három öltöny ruhám, egy-egy nagykabátom, átmeneti nagykabát, 3-4 pár cipő. Személygépkocsim is van. Csak összehasonlításképpen, míg 1940-es évben csak egy Favorit gyártmányu kerékpárom volt, melyet Dombóváron vásároltam részletre. A kerékpárnak az ára 130 pengő volt, 40 pengőt kellett egyszerre kifizetni, és utána havonként 10 pengő részleteket kellett befizetni.

Hogy miben látom a régi és a mostani falu között a különbséget?

Ehre csak azt tudom mondani, hogy több évszázados kötöttség alól szabadult fel a falu. Nem köti a falusi embert a föld. Nincsen meg most már annyira az előítélet, hogy kinek milyen a származása. Most nem köti a falusi embert a vagyon. Nem lehet azt hallani, hogy "nekem jó volt a földben dolgozni, neked is jó lesz fiam!" Meg ilyen szemlélet is volt, hogy - suszter maradjon a kaptafánál a paraszt meg a földet turja.

Az jó, hogy a falu közelebb került a városhoz: különösen kulturális vonatkozásban. De viszont igen csak aggasztó, hogy több falu elnéptelenedik, mert a fiatalok elmennek a faluból. Ezt nem tartom helyesnek, sőt a fejlődésünknek visszahuzó rugója.

Annak ellenére, hogy a mezőgazdaságunk gépesített, azért továbbra is szükség van emberi szorgos kezekre. Mert még igen sokszor embernek kell elvégezni azt amit a gép nem tud: például, ha rossz időjárás van.

Ha géppel nem lehet bemenni a földbe, ember már csak be tud menni.

Akkor voltam legboldogabb amikor a feleségemmel megismerkedtem. Majd utána amikor lehetőség adódott, hogy járhattam iskolába. Szívesen visszaemlékszem amikor a gyerekeink kicsinyek voltak és szívesen hallgatták, amikor este lefeküdtünk és meséltem.

Persze akkor még nem volt TV. Amikor már a tv megjelent nálunk is inkább a gyerekek azt szeretnék nézni. Legfájdalmasabb volt az életben amikor olyan vezetőim voltak, akik a butaságukkal az erőszakos főnöki hatalommal éltek vissza.

Mikor a képzetlenség és a rosszindulat párosul az embereket, sőt egy nemzetet is pusztulásba vihet. Ilyen helyzetben én is voltam, az 1950-es években a személyi kultusz idején.

Az életnek három szakasza van. Első, a születéstől a sorsfordulóig. Majd utána amikor a rendőrség szolgálatába álltam nyugdíjamba menetelig. Most élem a harmadik szakaszt.

Pécsett a Mecsek délnyugati táján, ahogy Abaliget felé vezet az ut, itt élek. A Mecsek tövében.

A lakóterületünk szétszórt város széli régi település. Összesen 77 utca és dűlő van. A területünkön üzem, vállalat nincsen. Itt 4000 állandó lakos van. Az emberek a napi megélhetésüket, úgy a múltban, mint a jelenben a Pécs városában és a közeli üzemekben, szénbányákban, ércbányánál keresik meg.

Az itt élő emberek minden nap reggel már a korai órákban elmennek a lakásukról dolgozni, és este térnek csak vissza. Ha hazatérnek, akkor meg a szőlőben, gyümölcsösben dolgoznak. Nem igen van idejük arra, hogy szabad idejükben saját műveltségüket gyarapítsák. Esetleg a TV nézést meg lehet említeni. De mozi, színházba, vagy hangversenyre igen csak ritkán mennek el. Köti őket a háztáji munka.

A területen 1972 óta vagyok a párttitkára. Szívesen végzem a munkát. Nyugtalanít, hogy még itt nálunk nincsen közművesítés. Pedig már felszabadulásunknak a 36. évét is elkerültük. Nem azt kifogásolom, hogy mért van, mint például Abaliget, és Orfűn közművesítés, ahol nincsen állandó lakó, hanem ott mind kiránduló-üdülő telep van, és ott közművesítés van, hanem azt, hogy itt nálunk ahol 4000 ember él, és állandó lakásuk van még mindig a régi ásott kutak vannak. Csak a tehetségesebb családok építettek olyan házakat, ahol hidrofor van, a lakásban vízvezeték van beszerelve. Lehet működtetni a fürdőszobát. Bizony, hogy költséges, mert ha nem akarja az ember, hogy az emberi ürülék fertőzze a talajt, akkor azt egy zárt rendszerű emésztőben kell összegyűjteni, és azt el kell szállíttatni. Bizony hogy nem olcsó.

A lakóterületünkön van egy alsófoku oktatási intézmény, melyet 1975-ben hoztunk létre, mint nevelési központ. Előtte külön volt az óvoda, iskola és a művelődési ház, de most egy komplexumban van a három intézmény. Szorgalmas emberek élnek itt. En, és valamennyi elvtárs, Hazafias Népfront Bizottságban, pártszervezetben azért dolgozunk, hogy az itt élő embereknek jobb legyen. Nem várjuk azt, hogy majd fentről megmondják, hanem tesszük, amit jónak látunk az emberek érdekében.

Igy igaz, hogy a fejemet adtam arra, hogy a napi pártmunka mellett honismereti gyűjtéssel is foglalkozom. Es ugy hozta az élet, hogy igen sok helyen megfordultam. Van mit mondanom. De szeretek is menni, és a látottakat le fogom írni.

Amit még kihagytam azt majd a jövőben meg fogom írni. Szeretném, ha leirtak más emberekhez is eljutna. Most 57 éves vagyok. Meg szeretném érni az ezredfordulót a 2000 évet, mert akkor leszek 77 éves.

Még azt el szeretném érni, hogy emberek között szünne meg az ellenségeskedés. Ellenfélnek lenni kell, mert ha az nem volna megállna a fejlődést. Csak ellenségeskedést kell megszüntetni. Ne várják az emberek, hogy a másik majd elvégzi helyette a munkát. Mert még bizony, hogy több ember van ilyen, hogy másik ember munkájából él. Szeretném megérni a kommunista társadalmat. A gyerekeimben és az unokáimban a jövő munkásembereit látom. Ugy látom, hogy az országunkban a magyar falvak száma mindig kevesebb lesz. Inkább az ipari és a mezővárosok fognak fejlődni. A nagyközségeknek a fejlődését egészségesnek tartom. De egyben aggódom azért, hogy sok kistalu megszűnik, holott igencsak nagy szükség van rájuk. Építsünk utakat, teremtsük meg a feltételeket, hogy a fiatalok kistelepüléseken is jól érezzék magukat.

A feltett kérdéseket jónak tartom. Meg lehet közülük választani, megtalálja az ember azt ami az élete során megtörtént.

Amennyiben az egészségem megengedi a jövőben egy-egy városról, községről, településről, vállalatról, üzembről, emberi sorsokról, politikai, társadalmi, mozgalmi szervek munkájáról is irok, mert van mit mondanom. Kettő éve, hogy ezt a munkát elkezdtem, még nincsen megfelelő gyakorlatom. Bűnügyi krónikákat is szívesen irok, a honismereti és a néprajz gyűjtés során. Csak azt sajnálom, hogy mért nem tudtam már előbb ezt a hasznos munkát végezni. Köszönöm szépen, hogy lehetőséget kapok arra, hogy írhatok, és számítanak a tudomány szakemberei a gyűjtési munkámra. Azt szeretném, ha írásban, vagy szóban megkapnám, hogy milyen témáról, területről végzemezzem a gyűjtési munkát.

Maradok elvtársi üdvözléssel:

Jeli József

Jeli József
nyugdíjas

önkéntes honismereti, néprajzi
nyelvjárási gyűjtő
Pécs, Magyarürögi ut 118. sz.
7635

gadványnevek is voltak. Például, ha valakinek nullás géppel levágták a haját: kopsznek nevezték el, vagy ha elszedte a veréb fészket és kilopta belőle a kis csupasz fiókákat, azon meg rajta maradt, hogy csupasz.

Például: ha valamelyik cselédember több évtizedeken át csordás volt: nem a nevén szólították, hanem azt mondták neki, hogy csordás, és szinte rajta maradt, hogy csordás, de még a gyerekeit is úgy szólították. A nagyapámnak a neve Végh János volt. Somogy-megye Felsőhetényben volt még egy másik Végh János nevezetű is. Egymást úgy szólították, hogy rokon. Azt hallották a többiek is. Rajta kaptak és a két család tagjait már csak úgy szólította a pusztai népség, hogy rokon.

A Gölle községben a parasztemberek is egymást "csufnéven" is szólították. Emlékszem, hogy Kovács János zsellér volt. És tojás, baromfi vásárlással is foglalkozott, akit a lakosság úgy hívott, hogy "tikász". Rajta is ragadt, hogy tikász. Még amikor a jegyzőségre ment akkor is úgy szólították, szinte úgy nézett ki, hogy a rendes nevét csak elvétve hallotta. Ha valaki kereste a Kovácsékat: mondták, ja persze a tikászék! Az ujsorban, a két ablakos, nagy gödör van az udvarukban, ott laknak. A gödröt meg azért mondták, mert amikor építkeztek a kkor a háznak a falát földdel építették meg. Sok év telt el, mire a tátongó gödör betellett.

Juhász Vendel, Nak községi lakóst, aki szintén egy-két holdas zsellérember volt, azt meg hajcsárnak csufolták a népek, mert amíg fiatalember volt állatok hajtásával foglalkozott, egyik vásárról a másikra. Például Pető Pista bácsit, aki Lábafeőn lakott,

amnak idején Tolna megyéhez tartozott a sorsforduló előtt, őt és családját meg "cenzárnak" csufolták. Igen sokat lehetne erről írni. Mert segített az eladásnál és azért kapott pénzt. Erre mondták, hogy cenzár.

Igy emlékszem vissza:

Mikor már olyan 8 éves voltam, a nagyapámnak, és a nagybátyáimnak ahol dolgoztak az uradalomba, ebédet vittem. Soha nem felejttem el, még csak élek, hogy a nagyanyám gondosan elkészítette egy literes bögrébe a levest, általában krumplilevest, bablevest, vagy esetenként jó tikhuslevest főzött, a második meg kalángombóc csak ugy magában, bab, vagy krumpli főzelék, jó ízletes krumplispogácsa is volt, de még porsza is. Az egészből csak azt akarom mondani, hogy kézbéli kosárba vittem az elemózsiát. Az uradalmi határban az utak mellett a csapásokon, mindenfelé akácok fasorok voltak, már csak azért is ültették a pusztákon, mert abból hamar volt fűzifa, mert a tél folyamán meglehetősen nyesegetni és a gallyak igen csak jól égtek, mint a zsír. Még még azért is jó volt az akácfa, mert szerszám nyelet lehetett belőle készíteni, fejsze, ásó, kapa, kaszanyelet.

Hát most már csak kibököm, hogy mit is akarok mondani: egyik napon vittem az ebédet, és ahogy mentem a fák alatt, mint aféle gyerek, én is elbáméskodtam, nem a lábam elé néztem, hanem másfelé, ugy emlékszem, hogy fán lévő szarkafészken akadt meg a szemem. Itt-ott a gyaloguton meg kiálltak az öreg fáknek a gyökerei és abban megbotlottam, de nyomban el is vesztettem az egyensúlyomat, de annyira, hogy a kézbéli kosárral együtt a földre estem. A leves kidőlt. A babfőzeléknek is a fele. A maradékkal mentem a nagyapámhoz, csak el kellett vinni, mert otthon már nem volt, több

élelem, mert otthon már nem volt több élelem, mert nagyanyám elosztotta.

Nagyon bántott a dolog. A nagyapám azt mondotta, nem baj kisfiam, véletlen volt, majd máskor jobban vigyázol. Kérdezte, hogy otthon ettem-e? Azt mondtam, hogy igen. De biztos, hogy látta rajtam, hogy nem mondtam igazat, és azt mondotta, hogy nesze egyél csak, én kibirom napestig. Még azt is el kell itt hogy mondjam, az volt nálunk a szokás a cseléd sorsban, hogy a nagyanyám úgy csomagolt az ételből, hogy azzal számolt, hogy én is ott ahol a felnőttek ebédelnek, mint ebédhordó a maradékot megeszem.

Még volt egy szokás nálunk, hogy a nagyanyám soha sem ült az asztalhoz, hanem mindig félre kuporodott le az egyik kisszékre és ami maradt a főzőedényekben azt kotorta ki. Mindig mondta, hogy egyetek, nehogy éhesek maradjatok. Ne, hogy görhések legyetek.

Én is szerettem játszani és volt amikor a legjobb izület játszottam akkor hívott a nagyanyám, hogy menjek gyorsan, mert mindjárt fél tizenkettő lesz és kell vinni az ebédet. Bizony, hogy kicsit el voltam szomorodva. De soha sem jutott az eszembe, hogy megtagadjam a megbízatást.

A nagyanyám igencsak jól tudott hozzám beszélni, mert mindig mondta, hogy menjél kisfiam. Ne félj bucsukor kapsz pénzt. Ősszel meg azt szokta mondani, hogy etessem az állatokat, karácsonykor a Jézuska hoz sok mindent, mert jó gyerek voltam. En hittem annak, amit a nagyanyám mondott. Ha több nem is de egy pár szaloncukor volt a karácsonyfán.

Olyan karácsonyunk is volt, hogy a rozmaringra, vagy muskátlira akasztottuk a cifraságokat. Szokás volt, hogy az asztal alatt

volt egy porció széma. Azt mondtuk, hogy azon alszik a kis Jézuska. Én elhittem, de a családukban mindenki.

Még egy szokás is volt. Minden évben a nagyanyám november elsején halottak napján. Az asztalra több szelet kalácsot tett ki egy tányérban. És azt mondotta, hogy a halottaink éjszaka eljönnek és esznek a kalácsból. Én nem számoltam meg a szeleteket. Nagyanyám azt mondotta másnap reggel, hogy "ugye hogy itt jártak és ettek a kalácsból." Senki közülünk nem állította az ellenkezőjét.../!/

Születésem helye: Somogy megye Szendipusztá. Az újszülött testemet először anyai nagyanyám fogta meg. A keze kapa, kasza, villanyéltől kirepedezett, kérges volt. De mégis könnyedén puhán fogott meg. Nagyanyámnak első unokája vagyok.

Mikor a világra jöttem orvos, vagy bába nem volt jelen. A születésem bábája anyai nagyanyám volt.

A szüleim, mint első gyermeküket kezdetben szerettek. De az csak addig tartott, amíg a Lajos testvérem meg nem született. Utána már az anyai szeretetből nekem kevés jutott.

Pusztá, földes szobájában bölcsőben ringattak, közel a sportheltnél nagyanyám egyik kezében a munkaeszköz, a másikban meg a bölcsőhöz kötött zsineg és annak a segítségével ringatta a bölcsőmet. A bölcsőm talpa egyenletes óra ingása következtében a földben gödröt ásott.

Mire kitavaszkodott féléves voltam. Krumplivetéskor a megye végében, üres fonott vesszővéka - a bölcsőm - az védett a tavaszi hideg büszke szélétől, mert még a föld a téli hideget is magánál tartotta.

Mint a határban pólyás teknőben tartottak a szüleim, mikor

dolgoztak. A tavaszi szél a sirásomat könnyedén felkapta és távolra vitte, a szabad puszta mezejében.

A tejes üveg is a pólyámba volt dugva. A testem melege langyosan tartotta az üvegben a táplálékot.

Míg a szüleim dolgoztak kint a pusztai határban, én földön teknőben, kőszarban, mikor már jó idő volt, a földre terített anyám vagy nagyanyám leterített szoknyáján feküdtem, úgy igazították el a földet, mintha csak rendes fekhely lett volna. Kint a szabad határban olyan növényzet nem volt, mely a tűző naptól megvédett volna, éppen azért gallyat tűztek le a földbe és arra terítették a ruhájukat és az adott árnyékot.

Mikor éhes voltam sirtam. Azt jeleztem, hogy közeledett a dél, vagy a délután 5 óra. Többször volt, hogy otthon kint az udvarban, együtt sirtam a kis apró jószágokkal. Ha jöttek haza a disznók, tehenek előbb ezeket kellett ellátni. És csak utána került én rám a sor. Nagyanyám elmondásából tudom, hogy ha kaptam enni utána egyedül szépen elmaradtam, amikor már kikerültem a pólyából csusztam, másztam kint a földeken, a földet kóstoltam, olyan volt a szám mintha barna csokoládét ettem volna.

Cseléd konvenció

Azt nem tudom, hogy más hol, hogy volt, de Somogy megye Kaposvári és Igali járásban 1930-as években pontosabban Gölle, Felső és Alsóhetény pusztákon egy felnőtt cselédembernek, aki már 24. évét betöltötte, vagy tényleges katonai szolgálatát kitöltötte egészséges ember egy évre ilyen járandóságot kapott: 16 méter-mázsa gabonát fele buza fele rozs. Egy hold föld 1200 négyszögöl, 200 négyszögöl rét és ugyancsak 200 négyszögöl konyhakert. Egész évre 40 pengő fertálpénz, 20 kg só, 7 ürméter tűzifa. Közös tehénistálló, egy fejőstehén és egy növendék borju, egy anyadisznó,

választási malacaival, de ha egy-kettő süldő volt, azért az uraság nem szólt, mert abból volt a hizó. Enni kellett a cselédnek, ha dolgozni tudjon.

Érdemes megemlíteni, hogy mindig a pusztától jó távol kaptuk az egy hold földet, melyet minden esetben kukoricával vetettünk el. A kukorica közé babot, tököt és seprűnek cirokmagot is vetettünk. A kukoricát vetőgéppel vetettük el, a sor távolsága 60-70 centiméter volt. Még azt is megjegyeztük mi cselédek, hogy olyan 17-18 sor kukorica volt. Én például nem értem meg azt, hogy 18 sor kukoricaföldem lett volna, hanem csak 9, mert félkonvenciót kaptam 20 éves koromig. Mindenből a felét. De a munka az egész konvenciósokéval egyenlő volt, az mindig is bántott, hogy így bántak velem.

Igen sok gonddal és bajjal járt a konvencióos földnek a munkálása, és a terményeknek a betakarítása. Csak ünnep, vagy vasárnap lehetett a cselédnek a konvencióos földről a terményt haza szállítani. Mivel már a nyár folyamán a jószágoknak nem igen volt mit harapni a legelőkön a nagy szárazság miatt, arra kényszerültünk, hogy az utak mellett, vagy éppen a szérüskert járatlan helyein csipegettünk kis gazt. Amikor már a kukoricának volt fattyuja azt szedtük le, és a kukorica között szépen megnőtt barégaszt sarlóztuk le és jó terüvel vittünk az állatoknak. Akkor már jobb volt az állatok tartása amikor már tök is termett. Bizony, hogy a pusztá és a kukoricaföld jó 2-3 kilométerre volt, és a terményt amíg az őszi betakarítás nem jött, zsákba, kosárba, de úgy is volt, hogy villanyélvastagságu, csaptatófának is mondtunk annak egyik végét kihegyeztük és a jókora nagy tököket arra fűztük fel. Volt mit csipekedni. Mikor én még olyan 12-13 éves gyerek voltam, de még ak-